DOR

#35 • PRIMĂVARĂ 2019

PE COPERTĂ: *1 DECEMBRIE (ROMÂNIA).* ULEI PE PÂNZĂ, 2006. LUCRARE DE ROMAN TOLICI.

DESPRE COPERTĂ. Lucrarea face parte dintr-o serie de „peisaje politice”, numită *Park,* în care am încercat să transmit spiritul câtorva țări, percepția mea asupra lor, pliată pe percepția colectivă. Țările, fiind construcții politice, am numit fiecare lucrare cu data la care țările își serbează ziua națională. În consecință, niște simple peisaje, cu oameni sau fără, au ajuns să exprime nuanțe politice, istorice, sociale. În acest context, *1 decembrie (România)* este poate cea mai tristă dintre lucrări. Semaforul roșu exprimă ce exprimă un semafor roșu – stop. Ceața exprimă ce exprimă ceața – nesiguranță, neclaritate. Ce este cu adevărat trist e că la 13 ani de la realizarea acestei lucrări, valabilitatea ei rămâne neschimbată. Suntem tot în ceață și semaforul e tot pe roșu. (Roman Tolici)

DESPRE ARTIST. Pictorul Roman Tolici, născut în Republica Moldova în 1974, este unul dintre reprezentanții de marcă ai generației de artiști contemporani români din anii 2000. Pentru documentare poartă mereu un aparat foto cu el și pictează folosind detalii din mai multe fotografii realizate de-a lungul timpului. Lucrările sale pot fi găsite pe romantolici.com.

accountess

Practica bună alungă vestea rea. Oferă-i afacerii tale un consult de specialitate.

Succesul se programează. Fă-ți o programare la contact@accountess.ro

Accountess se ocupă de liniștea și ordinea financiară a asociației Media DoR.
www.accountess.ro

Cuprins

13 Povești (mai) pe scurt de Roxana Dascălu, Alina Afle
și o colecție de mini-istorii de dragoste de la echipa DoR.

28 *Mâncarea e povestea noastră: O viață mai bună*
Cât de ușor te poți transforma din victimă în agresor.
De Alin Boeru & Tuan Nini

32 *Mâncarea e povestea noastră: Până nu termini tot din farfurie*
Părintele care spune „te iubesc" prin salată de roșii cu omletă.
De Iunieta Sandu & Tuan Nini

34 *Mâncarea e povestea noastră: Grasele*
Pentru tine, mănânc orice îmi pui în farfurie.
De Simona Sava & Tuan Nini

38 *#iwillbeback*
Cum decurge a treia recuperare a Cristinei Neagu,
cea mai bună handbalistă a lumii.
De Andreea Giuclea & Larisa Baltă

54 *În satul meu, femeile se nasc și mor curve*
Vindecare și acceptare, după o copilărie și o adolescență
marcate de abuzuri.
De Mădălina Bătrînca

71 *Ne descurcăm singurei*
Sunt îndrăgostiți, trăiesc în scaun rulant și construiesc
o viață împreună.
De Elena Covalenco

96 *Crima de la grădiniță*
Cum se poate ca o relație de 20 de ani să se încheie
cu o crimă?
De Oana Sandu & Andreea Chirică

bibliobibuli

primul club de carte Cărturești

gazda întâlnirilor:
Ema Cojocaru
detalii pe:
blog.carturesti.ro/bibliobibuli

cărturești
carte, ceai, muzică, dichis

128 *Soluții împotriva violenței: Ordinul de protecție*
Ce se poate face pentru victimele violenței în familie?
De Oana Sandu & Cynthia Loris

138 *Selly Supreme*
Cum a ajuns un adolescent din Craiova să aibă un vlog
cu două milioane de abonați?
De Irina Tacu & Alex Gâlmeanu

166 *Moldova cu pașaportu-n dinți*
Ar trebui să ne pese de alegerile din Moldova?
Maia Sandu spune că da.
De Ioana Burtea & Mihail Calarașan

186 *Imperiul lui Viktor Orbán*
Viktor Orbán a îndoit democrația Ungariei și se pregătește
să facă același lucru în Uniunea Europeană.
De Elisabeth Zerofsky & Lehel Kovács

203 *Mai verde dincolo de graniță*
După ani de protestat în București, Mihai și Lulu
au ales o viață mai liniștită la Praga.
De Octav Ganea

Echipă și susținători

Editor:
Cristian Lupșa

Creative director:
Artemisa Pascu

Senior editori:
Sorana Stănescu
Lavinia Gliga
Georgiana Ilie

Digital editor:
Cătălina Albeanu

Fotografi:
Alex Gâlmeanu
Cătălin Georgescu
Andrei Pungovschi

Reporteri:
Oana Sandu
Andreea Giuclea
Irina Tacu
Andreea Vrabie
Ioana Burtea
Ana Maria Ciobanu
Alexandra Țipțer
Vlad Odobescu
Ovidiu Tiță
Ruxandra Burcescu
Oana Filip

Comunitatea DoR:
Carla Lunguți

Fundraising & evenimente:
Laura Trocan

Fondatori:
Cristian Lupșa
Lavinia Gliga
Gabriel Dobre
Sebastian Ispas
Raymond Bobar

Business management:
Anamaria Tataru
Andreea Vîlcu

Ninja financiari:
Accountess
(accountess.com)

Hârtie: Interior tipărit pe Munken Pure 90 gr Stora Enso Lux Cream 80 gr, și pe Arctic Volume Ivory 115 gr. Coperta e tipărită pe Arctic Volume Ivory 250 gr.

Litere: Titlurile și textele sunt scrise cu Belly, Bonnie și Lirico.

Curier oficial:
FAN Courier

Înger de print:
Laura Abrihan, peggy.ro

Tipărit la:
Visual Promotion

Mulțumiri:
Adrian Lungu, abonaților DoR, echipei Școala9 (Anca Iosif, Nicoleta Coșoreanu, Maria Bercea, Elena Văduva, Nicoleta Rădăcină, Oana Barbonie), Alin Purcăroiu, Alexandra Ștef, Trend Consult.

DoR (Decât o Revistă) este editată de asociația Media DoR.
ISSN 2068–018x

Contact:
www.dor.ro / E-mail: dor@decatorevista.ro
Facebook: decatorevista / Instagram: @decatorevista
Telefon: 0311 100 449

Despre autori

Tuan Nini este ilustrator. S-a născut în Malaezia și trăiește în București. Desenează deseori povești despre propriile experiențe cu mâncarea.

Mădălina Bătrînca este studentă la psihologie și jurnalist freelance. Scrie despre sănătate mintală, sexualitate și educație.

Andreea Giuclea e reporter sportiv la DoR și Lead.ro. Caută-i newsletterul; e în special despre ce înseamnă să fii femeie în sport.

Larisa Baltă e fotograf. Recent, printr-un concurs de împrejurări, a folosit aceleași cârje pe care le avusese înainte Cristina Neagu.

Elena Covalenco este fotoreporter din 2008 și absolventă de Drept. Lucrează la agenția de presă independentă IPN din Chișinău și cu Oameni și Kilometri.

Oana Sandu e reporter DoR. Pentru reconstrucția poveștii crimei de la grădiniță, a urmărit pentru prima oară un proces de la început până la sfârșit.

Andreea Chirică e ilustrator. Recent, a publicat în The Guardian o bandă desenată despre locurile sigure din București pentru persoanele LGBT.

Cynthia Loris e artist plastic. Expoziția ei, *VIO – poveștile femeilor ~~singure~~ libere,* spune prin obiecte propria ei poveste și a altor femei abuzate.

Irina Tacu e reporter DoR. În timpul documentării articolului despre Selly, a apărut într-un vlog văzut de 230.000 de oameni.

Alex Gâlmeanu e fotograf. Îi place să experimenteze cu tehnici foto dificile și să se joace cu simetrii.

Ioana Burtea e reporter DoR. La acest număr a lucrat cu un fotoreporter cu care nu vorbea o limbă comună; s-au înțeles prin Google Translate.

Mihail Calarașan e din Transnistria, a studiat psihologia și e fotoreporter în Republica Moldova, unde colaborează cu Oameni și Kilometri.

Elisabeth Zerofsky scrie pentru The New Yorker, The New York Times Magazine, Harper's și Foreign Policy. Locuiește în Paris.

Lehel Kovács e ilustrator în Budapesta. Lucrează pentru The New York Times, Wired, Rolling Stone și multe alte publicații.

Octav Ganea e fotoreporter și partener la agenția Inquam Photos și autorul unor fotografii iconice de la protestele din ultimii ani.

Bun venit, primăvară-vară-toamnă, anotimpul nostru preferat.

catleya

Ilustrație: Freepik.com

Dragă Selly,

Pe când scriu asta, tu probabil bifezi *checklistul* pentru party-ul de majorat. Ești coios, să știi: m-ar termina stresul de a-mi transmite *live* ziua pe net, dar dacă e cineva căruia o să-i iasă, tu ești.

Păstrând proporțiile, și eu am depus efort la 18 ani. Ai mei au obținut un soi de subsol de vilă într-un ștrand din Târgu-Mureș, am chemat pe cine mi-a trecut prin cap, inclusiv pe Iuliana, pe care voiam s-o combin, deși nu-mi aduc aminte de ce. Doar că asta se întâmpla acum 20 de ani și uneori mă bucur că n-am prins *streamingul* de viață personală, *storyurile* și *daily vlogurile*. Încă aveam un soi de păr lung și prea multe haine maronii, de parcă eram un curier din filme, care nu renunțase la visul de-a fi într-o trupă cu succes local. Undeva pe la miezul nopții, colegii m-au azvârlit în Mureș, iar după puțin timp după, niște șmecherași locali ne-au luat mâncarea, inclusiv tortul din care nu țin minte să fi gustat.

Privind înapoi, poate ar fi ieșit ceva de-aici dacă era filmat bine. Cu siguranță mai bine decât încercările mele de atunci, trase cu un Panasonic adus de tata din Olanda și care era de mărimea celor cu care se trăgeau cadre mișcate pe la nunți. Făceam *sketch*-uri în care eu jucam instructorul pe care pârâia kimonoul, iar elevul meu era vecinul Florin, zis Gigantu', care abia ducea acul cântarului la 50 de kile; de la ștrandul fără apă în care jucam roluri de salvamari; din sufrageria unde prezentam „Știr(b)i" cu frate-miu, îmbrăcat cu un sacou găsit la tata în dulap; de prin casele altora unde filmam niște proto-TikTok pe B.U.G. Mafia și improvizam talk show-uri politice ca să dezbatem NATO, mineriade și altele pe care nu le înțelegeam.

De ce-ți spun toate astea? Pentru că, într-o formă sau alta, vom fi mereu așa la 18 ani. Diferența e că pe tine te știu și-ți văd maturizarea în timp real, de șase ani încoace, milioane de oameni. Tot respectul pentru creativitate, disciplină și curaj, boss. Am cunoscut colegi de-ai tăi de generație făcuți zob de *bullying* online, alții speriați când apasă *publish,* că cine știe ce *hate* urmează, ori pușți îndrăgostiți de telefon și în același timp speriați că îi lipește de ecran chiar și opt ore pe zi. Știu că nu ești pe ecranele lor să-i educi; nici nu e treaba ta. Dar sper să rămâi pe ecranele lor ca să le spui să fie *chill.* Să facă în ritmul lor, să experimenteze, să lase *hate-ul,* să-și cunoască comunitățile, să vadă câte te poate învăța YouTube, să-și flexeze pasiunea, să fie în lume.

Textul scris de Irina despre tine în DoR #35 e mai degrabă pentru colegii noștri de generație, căci ai tăi știu bine cum domini vloggingul românesc de azi. Dar o să vezi că ești într-o revistă aparent indecisă, care trece de la

visualplayground.ro
awesome talks
expirat halele carol
visual
playground
conference
6-7.4.19
EXPIRAT
HALELE CAROL

singurătatea depresiei la nostalgia meselor în familie, de la hotărârea cu care Cristina Neagu scrie #iwillbeback pe Insta la crimă – cea mai tragică urmare a violențelor fizice și de limbaj cu care tratăm femeile în România, de la un prim-ministru maghiar care visează la o Uniune Europeană creștină și îmbrățișătoare de steaguri și granițe la o fostă ministră a educației din Moldova, care reprezintă treimea de populație care muncește în diaspora și dă zilnic *refresh,* ca să vadă dacă o merita vreodată să revină.

Ăsta e contextul fluctuant în care trăim, în care tu ești numărul unu în topuri și în care mulți din generația ta se întreabă dacă vor putea să facă în România tot ce-și doreau. Ție e posibil să-ți iasă. Dar cum facem să le iasă și altora? Cum facem să ai colegi de clasă care să poată face medicină fără să se întrebe dacă tipul din halatul de lângă ei are diplomă reală sau nu? Dar colege care să ajungă magistrați și care să nu simtă că merg la muncă cu ministrul Justiției pe umeri? Sau cum facem să-i sprijinim pe unii să ajungă profi care să facă orele mai relevante și școala un spațiu sigur pentru ca oricine să se descopere?

O să-mi spui că ai mai auzit-o pe-asta cu reprezentarea generației, că tu nu faci politică. Nici eu nu făceam. Așteptam doar următoarea bere, la care să-mi imaginez ce bine o să-mi fie într-o zi. Și a fost: realitatea asta cu UE în care ai crescut tu e mai bună decât era a mea la 18 ani. Dar e vulnerabilă.

O să fiu părtinitor și-o să-ți spun că oricât ar trebui îmbunătățită, tot merită construcția asta europeană să fie ținută în picioare, iar pentru asta trebuie să trimitem cât mai puține Olguțe să ne reprezinte. Așa că, da, sper să te flexezi în mai la alegerile europarlamentare. Sper să te flexezi și în iarnă, la prezidențiale. Sper să te flexezi de câte ori va fi nevoie și la alegerile din 2020, și nu pentru părinții tăi, ori pentru noi ăștia 30+, ci pentru comunitatea ta. Să poată rămâne sau reveni sau construi aici, nu să păzească ani întregi piețe de la Cluj până la Constanța de ideile grandomane ale unora ca Liviu Dragnea.

Întreabă-l pe Denis de la The Motans de ce s-a cărat din Moldova, de ce spune în *Ctrl Alt Delete*: „Am dat prea multe, dar în schimb, prea puține am primit / Îmi pare rău, mă dau bătut / Moldova, R.I.P. / Pașaportu-n dinți / Ctrl Alt Delete". Eu n-aș vrea să te văd nici pe tine, nici pe alții de-ai tăi zicând asta și-apoi împachetând. Da, multe semafoare sunt azi pe roșu, dar un *challenge* bun ar fi să nu le lăsăm așa prea mult timp.

Cristian Lupșa, editor
cristi@decatorevista.ro

AMERICAN
INDEPENDENT
FILM FESTIVAL
12—18
APRILIE
2019
BUCUREȘTI
CINEMAPRO
CINEMA
MUZEUL
ȚĂRANULUI
AMERICAN
INDEPENDENT
FILM
FESTIVAL
PARTENERI MEDIA PRINCIPALI
PRO•CINEMA
RADIO GUERRILLA
DESCHIDEM MIKTODIN 2004
FilmeDeFestival.ro
AmericanIFF
Bilete pe Eventbook.ro
SUSȚINUT DE
CATENA
PROIECT CULTURAL
FINANȚAT DE
CNC
PARTENERI MEDIA
Radio România Cultural
DOR
sensotv.ro
AaRC

Povești (mai) pe scurt

Opinii, scrisori, fragmente.

Jurnalism despre soluții

Jurnalismul pe care-l consumăm în fiecare zi este unul dintre motivele pentru care credem că lucrurile merg mai rău în lume decât se întâmplă în realitate. Expuși doar la povești despre probleme – chiar dacă evidențierea lor e una dintre misiunile jurnalismului – ne simțim neputincioși și anxioși și tindem să ne îndepărtăm de presă și unii de alții.

Jurnalismul despre soluții (*solutions journalism*) este complementar modelului tradițional de documentare și adaugă răspunsuri și soluții expunerii problemelor. Ele nu sunt propuse de jurnaliști, ci sunt documentate în forma în care au fost implementate în alte comunități sau validate de experți care au studiat/cercetat subiectul respectiv. Jurnalismul orientat către soluții are următoarele caracteristici:

- Documentează soluții la probleme sociale cunoscute, care afectează un număr mare de oameni și care pot fi replicate în situații similare (cum pot instituții, administrații locale sau comunități adopta aceeași soluție, pentru aceeași problemă?);
- Arată, cu dovezi, cum și de ce soluția respectivă funcționează (nu descrie doar intenția sau „cum ar trebui să fie");
- Arată și limitările respectivei soluții (nicio soluție nu e perfectă);
- Este un jurnalism riguros, bazat pe dovezi și date;
- Produce impact (schimbă proceduri instituționale, îi face pe oameni să se implice).

Jurnalismul despre soluții nu este însă jurnalism despre eroi. Nu se încadrează în această categorie poveștile de succes ale unui antreprenor sau organizații ale căror reușite depind de caracteristici personale, de specificul local al problemei sau de o soluție particulară, potrivită doar în acel caz.

Dincolo de contextualizarea problemei și de posibilitatea de a oferi informații și unelte noi cetățenilor, datele arată că acest tip de materiale crește numărul de vizualizări, timpul petrecut pe pagină de cititori, rata de circulație a articolelor – când oamenii cred că o problemă poate fi rezolvată, sunt mai receptivi la informație și mai dornici să o împărtășească celorlalți – și, automat, contribuie la sustenabilitatea financiară a publicației respective.

O serie de redacții internaționale au deja proiecte sau echipe dedicate jurnalismului despre soluții (dacă vrei să le citești, mergi pe site-ul Solutions Journalism Network, secțiunea Story Tracker). De anul acesta, și DoR va produce constant astfel de materiale și va sprijini și alte redacții care vor să o facă. Împreună cu Ashoka România și cu sprijinul partenerilor fondatori UniCredit Bank și Lidl România, acordăm în această primăvară cinci burse pentru materiale dedicate jurnalismului despre soluții. Vom scrie despre parcursul proiectului pe dor.ro.

Depresia, *me too*

Prima dată am stat închisă în casă, în dormitorul mamei mele, în patul ei, în poziție fetală, cu veioza aprinsă noaptea, timp de aproape un an. Era în 2001, aveam 45 de ani. Nimeni și nimic nu mă mai putea atinge în hăul în care plonjasem, încet, dar sigur. Rugămintea interioară funcționa, dar parcă nu avea ecou. Eram imobilizată într-o cămașă de forță închipuită și mintea mea măcina avid gânduri sumbre și scenarii apocaliptice, iar sufletul meu era devastat, golit, pustiit, mort de-a binelea.

Depresia, episodul 1, a venit pe fondul unui cataclism pe plan profesional și personal. Fusesem „restructurată". Devenisem prea scumpă pentru agenția Reuters, unde lucram de 10 ani, și, mai ales, incomodă. Căsnicia mea eșuase într-un divorț lamentabil. Am târât eșecul personal din criză în criză, ani buni la rând. Mă izolasem de prieteni, în ritmul infernal de muncă. Aveam sindrom de *burnout.* Îmi arsesem toate bateriile și vlaga interioară. Am trecut prin două operații majore în răstimp de doi ani, dintre care una la sân, de extirpare a unei tumori benigne. Organismul meu îmi dădea semnale de alarmă, pe care eu continuam să le ignor și să trag la vâsle, mai departe. Adio viață, *hello,* depresie!

Așa că am plonjat în hău. Simțeam coborârea în *maelstrom* aproape fizic. Era irezistibilă, nu mă puteam împotrivi. Am amintiri fragmentare despre ce s-a întâmplat cu mine în acel *annus horribilis.* Încă ezit să cobor acolo, în amintire – cicatricea este încă vie, după 17 ani.

A fost nevoie de un efort uriaș de iubire ca să pot ieși iar la suprafață, să funcționez „normal" – să redevin eu, să relaționez cu cei din jur și să îmi găsesc iar un rost în societate și pe lumea asta.

Am avut norocul să fiu relativ confortabilă din punct de vedere financiar, așa că am beneficiat de serviciile la domiciliu ale unei psihiatre. Mi-a explicat că face o excepție pentru mine și mă ajută să evit prezentarea periodică în fața unei comisii de specialitate la Spitalul numărul 9, acum „Obregia", din București, care trebuia să mă evalueze pentru a putea beneficia de medicamente gratuite. Tratamentul medicamentos prescris a fost un antipsihotic folosit în tratamentul schizofreniei și al tulburării bipolare. Am plătit prețul și am înghițit hapul.

Pastila aceea zilnică m-a „echilibrat" treptat și am continuat tratamentul aproape opt ani. Opt ani și 20 de kilograme în plus, mă simțeam solidă și sigură pe mine, așa că am întrebat dacă pot renunța, treptat, la medicație. Doctorița mi-a spus că da și mi-a urat noroc. Așa s-au despărțit drumurile noastre. Voiam să revin la greutatea mea inițială, dar, în ciuda eforturilor, am rămas cu o carapace solidă în exterior.

La factorul vindecător iubire cel mai mult au contribuit mama, pe care boala mea a devastat-o cumplit, și prietena mea Dina, care ne-a luat pe mine și pe mama sub aripa ei protectoare. Am început să mă bucur, încet-încet, de privirea celorlalți oameni, de care ajunsesem să mă tem. Am început să mă bucur de mâncare, iar frica de singurătate am transformat-o în apetit.

Mama a plecat spre stele în 2005, vara. Prea repede și mai ales prea devreme ca să mai apuce să se bucure de revenirea mea printre cei vii. Nu am putut să o plâng atunci. Cred că pastilele îmi anesteziaseră lacrimile. Simțeam durerea, dar nu mă puteam elibera prin plâns.

Susține DoR. Abonează-te.

Număr de număr, batem țara-n lung și-n lat, descoasem personaje, explorăm universuri neștiute și spunem povești prin care ajungem să ne cunoaștem mai bine lumea în care trăim. Susține jurnalismul pe care-l facem, printr-un abonament.

Îți asiguri astfel patru reviste, adică patru anotimpuri cu povești. Le primești prin FAN Courier (în țară) sau prin Poșta Română (în restul lumii), cu mulțumiri că ne-ai făcut parte din viața ta.

Prețul abonamentelor începe de la 110 lei.
Le găsești pe shop.decatorevista.ro

„Locul" mamei l-a luat o nepoată de-ale mele, venită cu jobul la București. La început, dormeam împreună – rămăsesem cu frica de a dormi singură. Mi-au trebuit ani buni ca să scap de teroarea coșmarurilor nopții. Nici acum nu sunt confortabilă în întuneric și tresar la zgomotele din casă. Dar ăsta este un mizilic.

Depresia *reloaded* a venit în 2010, după moartea tatălui meu, care mi-a fost mentor, confesor și cel mai bun prieten. Traversasem un an de coșmar, de la accidentul vascular cerebral al tatei, care îl lăsase paralizat pe partea dreaptă, cu dificultăți mari cognitive și de memorie. Îi creasem cele mai bune condiții pentru o trecere demnă spre eternitate. Eu mi-am folosit toate bateriile reîncărcate pentru a-i arăta mereu o față luminoasă – asta m-a costat mult. Când s-a dus el, m-am prăbușit și eu.

Nu mai aveam plasă de siguranță. Întrerupsesem tratamentul medicamentos de aproape doi ani, timp în care am funcționat pe pilot automat. Simțeam că se cască hăul, simțeam cum alunec. Radu, prietenul meu, despre care îmi place să zic că e Moș Crăciunul meu, privea neputincios cum zăceam în pat și ruminam. Se simțea ca la un priveghi, priveghiul meu. Am recurs la „doftor" iar. Un prieten medic mi-a recomandat un psihiatru „bun", de curând întors de la specializare în Franța. Problema este că lucra la centrul pentru adicții de la spitalul „Obregia".

Am ajuns, așadar, la comisia pe care încercasem atât de mult să o evit. Psihiatrul mi-a recomandat să mă internez la Clinica „Sf. Stelian", unde, pe lângă persoane cu adicții, sunt tratați și oameni cu depresie. Acolo am stat două săptămâni încuiată la propriu. Vestea bună – slăbisem 17 kilograme, arătam splendid. Vestea rea – nu mă puteam concentra, iar tratamentul medicamentos care mi-a fost aplicat m-a făcut *knock out*. M-am externat, mai mult moartă decât vie, și am fost salvată de ceea ce mai rămăsese din familia mea. Verii mei din Craiova m-au luat pe sus, au adus acasă o doamnă psihiatru, care m-a ascultat și m-a trecut pe același antipsihotic pe care îl mai luasem. După trei săptămâni, eram din nou funcțională – dispăruseră coșmarurile cu ochii deschiși și începusem să văd iar lumea prin ochelari roz.

M-am întors acasă, la Radu și la prietenii mei din București, care mă dăduseră pierdută de pe lume. Încet, dar sigur, am început să-mi reconstruiesc carapacea solidă de carne pe corp.

„Înăuntrul tău este o Fukushima", mi-a spus un fost coleg de școală, devenit medic psihiatru în Germania. Ca să sting acea Fukushima sau măcar să o îmblânzesc, prietena mea Sarah mi-a făcut un foarte britanic plan de viață: cu rezoluții, pe care le-am ales eu, le-am pus pe hârtie colorată, cu date precise în timp. Una dintre ele a fost să fac yoga și așa a intrat sensei Anica în viața mea. Alta, să fac terapie, așa a apărut Manuela, PSIul meu. Cele două ancore ale mele, care m-au pus iar pe șine.

Între timp, un foarte bun psihiatru mi-a schimbat tratamentul, care va trebui să mă însoțească toată viața. Greutatea rămâne pe carapace, de care încerc să scap, dar e mult de lucru acolo. În mai anul trecut m-am mutat în Franța, unde locuiesc într-o fostă moară de apă cu Radu. Continui să scriu și să traduc și îl ajut pe Radu cu moara. Am plecat cu convingerea că îi las României tot ce am scris și filmat despre ea și cele două depresii.

Roxana Dascălu are 62 de ani, este jurnalist și specialist în comunicare. Povestea a fost spusă Alexandrei Bădescu, care așteaptă să-i împărtășești experiențe cu tulburări de sănătate mintală, la alexandra.badescu@decatorevista.ro.

globalworth

SAMSUNG dARe by SAMSUNG

RADIO GUERRILLA BINILI ÎNVINGE!

One Night Gallery

Love

Ana Bănică

Art Exhibition
VR Artwork
Augmented Reality
Video Mapping: Aural Eye
AI Vision

Saturday, March 30th, 8PM
Casa Monteoru
Calea Victoriei 115

PROGRAM CO-FINANTAT DE: Administrația Fondului Cultural Național

PARTNERS: George Primul banking inteligent · djsuperstore · Uber · Bombay Sapphire · Stay Sharp Film · Vinul Rupe Mitul Artiștii

MEDIA PARTNERS: DOR · TPS engage · Radio România Cultural · IQads · MODERN ISM · creative quarter · THE INSTITUTE Mișcarea Industriilor Creative · zeppelin · DESIGNIST · FEEDER.RO · blitz

ART ENHANCERS: EPSON Exceed Your Vision · 360 Revolution

Mini-povești de iubire

Ce-am învățat de la ei: Cum să te îndrăgostești la 16 ani și să faci iubirea să dureze. Cum să nu pleci niciodată, oricât de tare te certi. Cum să te împaci. Cum să nu adormi seara până nu se întoarce de la petrecerea de Crăciun a firmei, ca să-ți povestească cum a fost. Cum să te trezești devreme sâmbăta, ca să beți cafeaua împreună și să-i faci un sandviș pentru drumul la schi.

Cum să ai grijă de mama lui, când se îmbolnăvește. Cum să fii acolo când ea își pierde tatăl, la 23 de ani, cu două luni înainte să deveniți pentru prima oară părinți. Cum să creșteți doi copii pe care să-i faceți să se simtă mereu în siguranță. Cum să rămâneți apoi singuri într-o casă prea goală și să vă umpleți serile cu Netflix și vacanțele cu plimbări prin țară, pe o motocicletă cumpărată la 50 de ani. Cum să îmbătrâniți împreună. Cum să iubești un singur om toată viața.

Ce n-am învățat de la ei: Ce faci dacă nu te îndrăgostești la 16 ani și nu faci prima iubire să dureze.

— *Andreea Giuclea*

Mă simt vinovat că nu fac destul – sau mai nimic; că nu mai am timp de tine, că trec pe la tine doar ca să te întreb dacă vrei ceva de la Mega, de multe ori, fără să îmi dau măcar geaca jos sau să mă descalț. Și apoi, iar te las singură cu televizorul, mereu dat prea tare. Când am aflat că ești bolnavă, n-am mai vorbit un timp cu tine. Nici azi nu știi de ce. Nici eu. O să te duci, curând, și mi-e frică că o să pleci fără să știi cât de mult țin la tine. Pentru că nu ți-o arăt și nici nu ți-o spun. Nu știu cum.

Ești prea bătrână, prea bolnavă, vorbești prea mult, vorbești aiurea. Iar eu sunt prea laș și nu te întrerup. Stau și mă uit lung și nu zic nimic, în timp ce-ți pun cumpărăturile pe masă. În camera-depozit de dincolo erau, cândva, patul meu și al soră-mii. Mi-era frică de întuneric, așa că mă țineai de mână până adormeam. Dar tu o să te duci, într-o casă goală, unde mai răsună doar zgomotul sinistru al reclamelor de la televizor.

Te las cu cumpărăturile de la Mega. Mă duc la ale mele.

— *Ovidiu Țiță*

Când am intrat la liceu, aveam 15 ani, o freză stupidă pe care mi-o făcusem cu o foarfecă pentru hârtie, o groază de temeri, neîncredere și opt ani petrecuți într-o școală mică dintre blocuri. Nu știam la ce să mă aștept.

Nu înțelegeam ce stare îmi induce faptul că liceul e în centrul orașului, înconjurat de mări de oameni. Îmi era uneori rușine de fața inexpresivă, bolnăvicioasă, ce mă fixa din oglindă. Nu știam că am o voce, că mă pricep la chestii, că vorbesc bine în public, că pot fi frumoasă. Nu știam că profesorii îți pot fi prieteni, că unora chiar le pasă, că o să sufăr din motive banale, că poți supraviețui când tipul ăla te lasă singură în gara din Timișoara la 3 dimineața, că apusurile pot fi așa frumoase și că poți să faci o schemă cu bricheta în așa fel încât să pară că mâinile ți-au luat foc, fără să te arzi cu adevărat.

Liceul e locul unde am învățat că tot ce am sunt eu. Că nasul ăsta pe care l-am urât cu atâta înverșunare ani întregi e

PE
BUNE
Un podcast sincer cu oameni creativi
despre cum au ajuns cine sunt
și întrebările pe care și le pun.
Ascultă-l pe SoundCloud, iTunes, Stitcher
și în orice aplicație de podcast.
PRODUS DE:
DOR
PREZENTAT DE:
UniCredit Bank
SUSȚINUT DE:
bestjobs

irelevant – e acolo doar să mă ajute să respir. Că mâinile astea nu-s bune la origami sau împachetat cadouri, însă scriu binișor. Că ambalajul ăsta, carnea, pielea, oasele și triunghiul verde din ochiul drept, astea sunt tot ce am.

Nu o să am niciodată părul ăla roșcat pe care-l voiam, n-o să înțeleg economia și hărțile pe deplin, dar eu sunt eu. Și dacă învăț să colaborez cu acest corp care sângerează, transpiră și mă trădează, o să pot fi fericită.

— *Teodora Danciu*

La început au fost luni bune fără neînțelegeri, fără șantaje emoționale, fără grija că am spus ceva greșit sau „ce-a vrut să zică cu asta". Și apoi am început să întârzii. Cinci minute la o întâlnire. 10 minute la intrarea la film. 30 de minute la o petrecere la care oricum ni s-a zis să venim „pe la nouă". Așa că am început să ne certăm pe timp:

Eu: *La ce oră plecăm?*

El: Cu cel puțin 45 de minute înainte.

Cât durează să se facă mâncarea?

De unde-ai vrea să știu exact?!

Știi cât e ceasul? *Nu mă interesează!*

Erau și altele mai complicate:

Vrei să fii soția mea? *Da, dar mai târziu.*

El a fost mereu foarte punctual, chiar acolo unde mie mi se părea că n-are rost. Eu am fost mereu prea relaxată, uneori cu riscul de a întârzia la ceva important. Până și nunta am întârziat-o cu șase ani față de cerere. Dar când am făcut-o, am fost gata la timp (avea coșmaruri că o să mă aștepte la altar). Ăsta a devenit modul nostru de a funcționa: ne certăm pe timp, pentru că vrem să avem mai mult din el.

Împreună.

— *Maria Bercea*

Iubirea era o rușine. Așa am văzut-o în copilărie și în adolescență. Ai mei nu mi-au spus că mă iubesc decât în ultimul an de facultate. Și nu pentru că i-ar fi lovit o dragoste imensă pe care n-o mai puteau ține încătușată, ci pentru că terapeutul la care începusem să merg mi-a spus că am trăit ca o victimă toată copilăria.

Nervoasă că nu înțelegeam ce naiba înseamnă să iubești oamenii din jurul tău și că nu-mi puteam controla impulsul de a fugi orbește ori de câte ori cineva încerca să se apropie de mine, i-am sunat. Pe drumul spre metrou am făcut o criză la telefon și le-am blocat numerele. Amândurora.

Mi se părea iresponsabil și crud ce făcuseră. Cum și-au putut crește copilul fără să-l învețe să iubească? Cum își puteau crește copilul fără să-l iubească?

Mi-a luat câteva luni să înțeleg. Să înțeleg de ce, dacă ai copilărit cu un tată alcoolic și abuziv, nu știi cum să exprimi afecțiune. De ce, dacă ai fost veșnic copilul care greșea, nu poți vedea și alte forme de a iubi. Mama mi-a scris pe Facebook în ziua aia. M-a rugat să îi răspund și mi-a spus că mă iubește. Că mereu a făcut-o.

— *Elena Văduva*

Caută seria Mini-povești de iubire *pe dor.ro și trimite-ți și tu povestea. Acest proiect a fost inspirat de* Tiny Love Stories*, o colecție de povești sub 100 de cuvinte publicate de The New York Times. Noi am mărit limita spre 200–250 de cuvinte și am extins conceptul de iubire în afara relațiilor dintre parteneri.*

DOR live

ÎNCERCĂRI

15 aprilie
Sala Studio
TNB

ȘCOALA 9
hotspot educațional

PREZENTAT DE:

BRD
GROUPE SOCIETE GENERALE

LIDL

Bilete pe:
www.eventbook.ro

Copil. Nu fată, nu băiat.

Din momentul în care ies din casă cu copilul, toată lumea simte nevoia să-și dea cu părerea. Copiii sunt văzuți ca niște bunuri sociale și toată lumea se simte îndreptățită să spună „vezi că e frig, pune-i căciulița", iar întrebarea pe care o întâlnesc cel mai des, încă de când era mic, e asta: „e fată sau băiat?". Eu zic că e copil. „Bine, bine, dar ce e, fată sau băiat?", mi se răspunde.

Chiar dacă are aproape cinci ani, el ia deciziile, eu îi dau opțiunile. Am început negocierea de când era mai mic. Pentru că noi am fost crescuți cu „nu pune mâna, nu te murdări, nu face aia", iar eu am încercat să găsesc alternative la acest „nu". Ai mei preferau să-mi dea în gură să mănânc ca să nu mă murdăresc. Așa cum aud și prin parc, spre exemplu, o mămică spunându-i fetiței să nu se ducă să se joace cu băieții, că „băieții ăștia se murdăresc tot timpul".

La grădiniță, am adus în discuție fix segregarea asta între sexe pe care și-o fac ei, copiii, nu educatorii. Am norocul ca Martin să meargă la o grădiniță particulară unde sunt extrem de deschiși toți, iar eu le-am spus că îmi doresc foarte mult ca Martin să nu fie socializat conform sexului lui biologic. I-am rugat pe educatori să găsească niște metode să facă activități cu toți. Să nu existe „nu mă joc cu tine, suntem doar noi fetele" și băieții la fel, „nu, nu, noi ne jucăm aici cu mașinuțe, cu trenuri, cu chestii".

Martin are educator, e bărbat. Cred că e singura grădiniță din România care are doi educatori bărbați. M-a bucurat să văd deschiderea asta de a folosi un limbaj cât mai neutru și incluziv, însă problema e că nu vine doar de la ei, totul vine de acasă. Copiii vin deja programați și nu prea mai au ce să facă. Pentru că sunt părinții ăștia, în special tații, care zic: „Băieții sunt băieți și nu ai cum să le impui tu, că așa e în ADN-ul lor". Eu i-am rugat să mai citească, le-am spus că le trimit eu niște studii care spun că creierele copiilor nu sunt diferite de fapt.

Din punctul meu de vedere, totul pornește din momentul în care părintele află sexul copilului, se duce acasă și pregătește camera, jucăriile, hăinuțele, totul în funcție de genul respectiv. Din punctul ăla, copilul este socializat conform sexului biologic.

Pentru că din cauza etichetărilor și a stereotipiilor sociale se pune presiune, și pe fete, și pe băieți. Fetele trebuie să fie alea care empatizează, sunt vulnerabile, sensibile, trebuie să aibă grijă de oameni, să nu stea crăcănate. Iar băieților le e permis totul – numai să nu plângă, să invite ei fetele în oraș, să le ducă flori, să facă primul pas. Și există presiunea asta super nasoală pentru că nu toți bărbații se simt confortabil să *act according to the social norms.* Am observat asta și în grupurile mele de prieteni – majoritatea suntem niște adulți nefuncționali tocmai din cauza a cum am fost crescuți. Un exemplu concret al unui prieten care are o soră, iar familia are un business. Tot timpul a fost așteptarea ca băiatul să preia conducerea firmei. El a tot zis că nu vrea, că nu îi place să fie manager, „mie-mi place să mi se zică ce să fac, nu să le zic eu altora". Familia, foarte dezamăgită de-a lungul anilor, punând presiune pe el, nu i-a propus niciodată surorii să preia, nu i-a insuflat ideea că ar putea.

Ca să identific ce se întâmplă – de ce percep eu că sunt greșite stereotipurile – am analizat cum a fost copilăria mea. Tatăl meu și-a dorit foarte mult să aibă un băiat și a fost cam dezamăgit când a aflat că sunt fată. Mă îmbrăca ca pe un băiat, sau destul de androgin – cu cămășuță, pulover,

pantofi masculini gen Grigorio Rizzo, eram tunsă scurt etc. Apoi, în preadolescență și adolescență, au început să mă întrebe: „Dar n-ai vrea și tu să te pensezi, să fii mai feminină?". Și, cumva, pentru mine, a fost foarte confuză toată situația. Când eram mică îți doreai un băiat, acum vrei să fiu o fată cât mai feminină, ce se întâmplă?

Fiind și blondă, și micuță, am simțit că trebuie să arăt mai mult decât alți oameni. De vreo zece ani sunt trainer și mi-am dat seama că tot timpul alegeam să mă îmbrac în haine neutre. Nu-mi puneam rochiță sau fustiță, ci pantaloni, cămășuță, pulover, ca oamenii să mă ia în serios. Și acum mă gândesc uneori cu ce mă îmbrac dacă am atelier, încă am senzația că oamenii nu mă percep ca pe un om competent și profesionist pentru că primul contact vizual contează.

Acum când mă prezint și spun că sunt și părinte – brusc, crește respectul. Înainte să fie Martin, trebuia să demonstrez ce bun profesionist sunt. Acum trebuie să zic că sunt părinte, asta e garanția profesionalismului. Părinte, nu mamă. Lucrez foarte mult la limbaj. Dacă mă plâng, zic „mamă, ce greu e să fii părinte", nu mamă. Iar asta cu limbajul o fac și cu Martin, la modul că îi zic „uite, du-te cu copiii", nu zic du-te cu fata sau cu băiatul.

Maică-mea spune că vreau să-l fac gay pentru că îi iau jucării care nu țin neapărat de un gen. Ideea e că încerc să le arăt oamenilor că toți copiii sunt atrași de chestii care se mișcă și sunt dinamice, nu doar băieții. Cu păpușa poți face *role playing,* dar asta apare după ce face copilul trei sau patru ani. E chiar atât de *basic,* dar industria de marketing ne dă impresia că există doar două alei și două culori. Dacă nu sunt păpuși, sunt lopățele roz.

Ai mei zic ca mine, dar fac ca ei când rămân singuri cu Martin. Tata îi arată cum să taie lemne, îl ia să-l ajute cu chestiile casnice care sunt bărbătești, încearcă să contracareze și să se asigure că Martin o să fie băiețoiul ăla adevărat. E dificil, dar nici nu avem conflicte. Îi las să își facă treaba și eu îmi fac partea mea.

Uneori, și prietenii mă întreabă dacă nu cred că sunt cam exagerată. „Lasă copilul în voia lui." Dar eu îl las în voia lui, sunt doar atentă cu limbajul pe care îl folosesc și încerc să aduc o diversitate cât mai mare în viața lui. În același timp, eu trăiesc în bulă. Lumea din jurul meu nu-mi spune mai nimic. Dar mă lovesc de realitate în autobuz, unde ies din bulă pentru câteva minute. Atunci, dacă am timp să explic, stau și explic. Dar dacă am doar 10–15 minute, o să spun exact ce gândesc și care sunt valorile mele, care e filosofia mea și cum vreau eu să-mi cresc copilul. Pot deveni un pic mai agresivă pentru că nu mai am răbdare.

Suntem în secolul XXI și lucrurile se schimbă, însă nu mai am răbdare să le las să se schimbe super încet. Nu mai am răbdare „să nu șochez românii". Simt că cineva trebuie să-i scuture un pic, că altfel n-ar avea și unghiul din care văd eu lucrurile, ar rămâne în bula lor. În multe cazuri, au fost oameni care au căzut pe gânduri și au început să-și pună și ei întrebări.

Încerc să-mi cresc copilul cât mai *gender neutral* pentru că, dacă există și 1% șansă să nu se simtă confortabil cu sexul biologic, vreau să aibă libertatea de a alege – să realizeze că lui nu i s-a impus să fie într-un fel anume, că există un spectru larg de opțiuni.

Alina Afle este activistă pentru drepturile omului și freelance trainer. Povestea a fost spusă Nicoletei Rădăcină și publicată inițial pe Scoala9.ro, un proiect editorial creat de DoR și BRD Groupe Société Générale și dedicat educației preuniversitare.

ANUL 2018

ÎN 38 DE SUPER MATERIALE JURNALISTICE

Momentele care te-au revoltat și oamenii care ți-au dat speranță că lucrurile vor fi mai bune. Zilele care au rămas în memoria colectivă și cei care au murit ca niște necunoscuți. Sisteme defecte și modele de curaj și rezistență. 38 de materiale despre ce a însemnat anul 2018 pentru lumea în care trăiești.

NOMINALIZAȚI

PREMIILE SUPERSCRIERI #8, 2018

CATEGORIA PORTRET

Ca pe tine însuți
Diana Meseșan (Scena9)

seria „Aveți grijă de copii"
Elena Stancu (Teleleu.eu)

Probele procuroarei
Ioana Burtea (Decât o Revistă)

Nicăieri nu-i mai bine
Irina Tacu (Decât o Revistă)

Dorina nu s-a dat cu Securitatea
Valentin Șchiopu (PressOne)

CATEGORIA REPORTAJ

România își ascunde morții din cauza drogurilor pentru că îi e rușine cu ei
Andreea Pocotilă (VICE România)

Profetul
Andrei Crăciun (Să fie lumină)

Sindromul Italia (2 părți)
Diana Meseșan (Scena9)

„Acolo e o junglă"
Elena Stancu (Teleleu.eu)

Pentru tine, ceva veșnic
Nicoleta Rădăcină, fotografii de Andrei Pungovschi (Decât o Revistă)

Cei care pleacă
Oana Moisil (Recorder.ro)

CATEGORIA INVESTIGAȚIE

Suveica prin care guvernul Orbán finanțează campania de identitate a secuilor
Bianca Felseghi (PressOne)

Paradisul oligarhului
Liuba Șevciuc, Olga Ceaglei, Nicolae Cușchevici (RISE Moldova)

Omul nostru din Monacu
Ovidiu Vanghele, Paula Căbescu (Să fie lumină)

seria Cazul Shanghai
Răzvan Luțac, Mirela Neag, Cătălin Tolontan (Gazeta Sporturilor)

Spitalul meu de stat
Victor Ilie (RISE Project)

Institutul de Boli Inventate
Victor Ilie (RISE Project)

CATEGORIA OPINIE

Curaj și reziliență, nu twerking
Andreea Giuclea (Lead.ro)

Basarabia e România, dar Republica Moldova nu e
Andrei Crăciun (Recorder.ro)

În România, fiecare om e o redută
Bianca-Olivia Niță (Dilema Veche)

Pentru că nu e bine acasă
Oana Mosil (Decât o Revistă, print #33)

Statul în cap și statul în tăcere: două imagini cu copii din România, între Pitești și Sibiu
Smaranda Bălan (Republica.ro)

CATEGORIA FOTOJURNALISM

subcategoria Fotografie documentară

Copiii lui Natural
Cosmin Bumbuț (Cdfd.ro)

Nothing to Fear
Ioana Cîrlig (ioanacirlig.ro)

Medicina cu stomac de fier
Ioana Moldovan (Documentaria.ro)

Oamenii de pe Pirita
Mircea Rești (print DoR #32)

Emigranți
Octav Ganea (Inquam)

subcategoria Fotografie de news

Sfințire Catedrala Mântuirii Neamului
Alexandru Dobre (Mediafax)

Miss & Mister Down
Ioana Moldovan (ioanamoldovan.blogspot.com)

#protest
Ioana Moldovan (ioanamoldovan.blogspot.com)

Lăsatul de sec
Ovidiu Dumitru Matiu (Inquam)

Protest Piata Victoriei 10 august 2018
Radu Tuta (Agerpres)

CATEGORIA TV & VIDEO-JURNALISM

„Nu e nimeni acasă"
Andrei Udișteanu, David Muntean (Recorder.ro)

Rezidentele
Elena Stancu, Cosmin Bumbuț (Teleleu.eu)

Brigada de mercenari
Liuba Șevciuc, Iurie Sanduța (RISE Moldova)

Brașov 1987. Doi ani prea devreme
Liviu Tofan (TVR)

Marele miting
Redacția Recorder (Cristian Delcea, Iulia Marin, Alina Păduraru, David Muntean, Andrei Udișteanu, Laurențiu Ungureanu, Mihai Voinea)

Catedrala umilirii neamului
Redacția Recorder (Cristian Delcea, Iulia Marin, Alina Păduraru, David Muntean, Andrei Udișteanu, Laurențiu Ungureanu, Mihai Voinea)

Juriul ediției:
Emilia Șercan – președinte juriu
Bogdan Dincă, Cătălin Tolontan, Dan Duca, Florin Negruțiu, Georgiana Ilie, Irina Păcurariu, Marius Comper, Mary Vignoles, Mihnea Măruță, Mona Dîrțu, Oana Giurgiu, Paula Herlo, Paul Radu, Petruț Călinescu, Robert Schwartz, Teodor Tița.

Materialele reprezintă selecția juriului pentru finala Premiilor Superscrieri #8.

Superscrieri este o inițiativă a Fundației Friends For Friends începută în 2011, pentru a susține și încuraja noua generație de jurnaliști responsabili din România.
Află detalii și citește materialele pe **www.FFFF.ro**.
Dacă vrei să afli mai multe, să ne dai un sfat sau o mână de suport demersului nostru, scrie-ne la **hello@ffff.ro**.

Premiile Superscrieri #8

Partener strategic
BRD GROUPE SOCIETE GENERALE

FFFF.ro

Parteneri de creștere

Susținători premii

ZACUSCĂ

Mâncarea e povestea noastră

Următoarele trei povești sunt câștigătoarele unui concurs de scris lansat la The Power of Storytelling. Le-am cerut participanților să scrie despre experiențe care iluminează relația complexă pe care o avem cu mâncarea și rolul acesteia în viețile noastre. Credem că poveștile despre ce mâncăm sunt povești despre ce trăim și vom continua să le spunem în rubrica Omnivor, gătită alături de partenerii noștri de la Carrefour.

Alin Boeru este copywriter, scenarist și regizor, membru fondator al mc²film. Lucrează la un documentar despre street art și graffiti în România.

Iunieta Sandu este organizator de evenimente și specialist în comunicare. Organizează lunar conferințele NO.MAD Talks, dedicate nomazilor digitali din București.

Simona Sava e copywriter și locuiește în București.
Primul ei roman, pentru copii, este în curs de publicare.

Ilustrații de Tuan Nini

O viață mai bună

De Alin Boeru

Prima piatră m-a lovit direct în piept. Aveam opt ani și nu înțelegeam cum niște copii de clasa a II-a pot urî atât de mult grahamul. Începusem de curând un regim recomandat de medicul endocrinolog și trebuia să mă descurc cu o chiflă de graham pe zi.

Aveam 17 kilograme în plus față de greutatea recomandată pentru un *băiat sănătos,* de vârsta mea. Un medic descoperise acest lucru după ce făcuse o razie prin toate clasele din școala noastră și scosese în față toți copiii prea înalți, prea slabi, prea scunzi sau prea grași. Adică *defecți,* într-un fel sau altul. Ceilalți copii își dădeau coate și râdeau de noi. Simțeam un gol în stomac. Am primit fiecare câte-un bilețel cu numele doamnei doctor și adresa policlinicii la care trebuia să mergem urgent, împreună cu părinții.

Două săptămâni și câteva analize mai târziu, eram într-un cabinet micuț, holbându-mă la un afiș cu interiorul corpului uman. La biroul de lângă patul de consult pe care stăteam, doamna doctor îi explica mamei în detaliu ce ar trebui să mănânc de acum încolo, ce pastile să-mi dea, de ce margarina Frühstück e mai bună decât Wiesana, că timp de vreo 10 zile trebuie să fac două injecții pe zi. Era 1995 și, odată cu regimul alimentar, pentru mine „începea o nouă viață", cum spunea doamna doctor.

O viață mai bună.

Dimineața luam trei pastile despre care nu știam mare lucru și beam un pahar cu apă călduță. Apoi întindeam un strat subțire de margarină vegetală și o felie de mezel slab pe partea de jos a unei chifle rotunde de graham și o mâncam cu o cană de ceai. Plecam la școală cu un măr și un sandviș micuț cu brânză slabă, o frunză de salată și puțină șuncă de curcan. Alte două felii erau păstrate pentru seară, când salatele și carnea de pește mi se păreau insuficiente.

În prima zi, am scos pachețelul în pauza mare și am început să mănânc din el cu înghițituri mici. Colegii au observat imediat că, în loc de două sandvișuri mari, albe, ca până atunci, acum aveam unul mic, negricios. Inițial m-au întrebat dacă acum sunt sărac.

După câteva zile, au început să mă necăjească mai serios, să mă alerge și să-mi spună *Grasu', Ciudatu'* sau *Batoză.* O perioadă am mâncat doar mere. Curând, foamea avea să mă dea de gol. Stomacul îmi ghiorțăia în timpul orelor și colegii chicoteau răutăcios.

Au urmat apoi săptămâni în care mâncam închis în toaletă sau într-un colț ferit din curtea școlii. Acolo eram când m-au găsit câțiva băieți care se alergau în pauză. Imediat ce m-au văzut, au început să arunce cu pietre în mine. M-am ferit cât am putut, dar se apropiau din ce în ce mai mult, poreclindu-mă în diverse feluri, scrâșnind din dinți și imitând sunete de mitralieră la fiecare aruncare. Prima piatră m-a lovit în piept, făcându-mă să mă chircesc și să-mi feresc capul cu sacoul uniformei. O alta m-a nimerit în mână și sunt sigur că ar mai fi urmat câteva, dacă nu s-ar fi sunat de intrare și n-ar fi fugit toți spre clasă.

Am întârziat la ora de desen, pentru că am stat să-mi șterg lacrimile cu mâneca și să mă spăl pe față. Nu observasem cât de murdar sunt pe haine până când învățătoarea nu m-a întrebat ce am pățit. Am ezitat câteva clipe. M-am uitat în jur la colegi, am tras aer în piept și am mințit-o că am căzut.

În curând aveam să mă împrietenesc cu alți *ciudați* din școală, copii grași sau mai înalți decât majoritatea. Ne întâlneam în recreația mare și mâncam împreună, într-un loc ferit. Nu înțelegeam de ce suntem priviți strâmb și de unde atâta dispreț față de noi. Descoperem, din ce în ce mai bine, neajunsurile vieții de copii abuzați. Vreme de câteva luni am fost izgoniți de peste tot, nu am fost aleși în nicio echipă la orele de sport, dar am început să ne cunoaștem între noi.

Lucrurile s-au schimbat într-o zi. Într-o clipă. Sau cât durează să arunci un pumn pricăjit prin aer și să lovești maxilarul altui copil. După

primul pumn, a venit al doilea. Și apoi încă unul. Și încă unul. Nu-mi amintesc când am ajuns pe jos, deasupra celui care-mi dăduse un șut în fund și-mi zisese că-s gras și-ncă ceva de mama. M-a luat de pe el un alt *copil defect.* Cel bătut nu m-a pârât. *Căzuse.*

Din acel moment, nu ne-a mai hăituit nimeni în școala primară. Nu ne-a mai zis nimeni că suntem *grași* sau *săraci, pălugi* sau *răhăței.* Nu mai eram abuzați. Deveniserăm, în schimb, abuzatori în toată regula. Viața noastră se schimba. Într-una pe care o credeam mai bună atunci. Grahamul ne făcuse așa. Grahamul și glanda tiroidă. Grahamul, glanda tiroidă și ura inocentă a unor copii pentru alții, care nu erau ca ei.

O bună perioadă m-am bălăcit în apa fără niciun Dumnezeu a copiilor bătăuși, dar cu o imagine păstrată curată în fața profesorilor.

Țineam regimul în continuare și mergeam la aerobic constant, plângând după fiecare ședință în care instructorul mă scotea în față, să execut dansul lângă el. Deși nu râdea nimeni de mine – erau doar zâmbete binevoitoare din partea unor doamne în colanți pentru un copil grăsun, care transpiră pe *El Meneaito.* Pierdusem kilogramele în plus și aveam un alt regim alimentar. Totuși, simțeam că sunt un impostor.

Mintea mea era ocupată să mențină un echilibru fragil în această spirală în care ajunsese și mai puțin să discearnă între ce e corect și ce nu. Era prea târziu să mă transform. Eticheta invizibilă de „elev cool" pe care o purtam în fața colegilor, faptul că ei mă recunoșteau și îmi dădeau impresia că mă respectă, mă făceau să continui. Căutările specifice adolescenței se amestecau cu nesiguranțe și frici și nu-mi dădeau pace.

Lucrurile au continuat în aceeași manieră până aproape de finalul clasei a VIII-a. Într-o zi, după ore, în clasă rămăseserăm vreo șase băieți. Iar îl băteam pe Ionescu. Făcuserăm un cerc în jurul lui, îl îmbrânceam de la unul la altul și îi călcam ghiozdanul în picioare. Nici noi nu știam de ce. Nu ne făcuse ceva anume. În vânzoleala momentului, privirea mea a înghețat când am zărit în dreptul ușii un puști dolofan, dintr-a v-a. Tremura și se uita uimit la spectacolul trist ce avea loc în fața sa. Când l-au observat și ceilalți, s-au oprit din îmbrânceală și s-au năpustit spre el. Puștiul a tresărit și a luat-o la goană, trăgând ușa în urma lui. Am rămas în clasă doar eu și Ionescu. Eram buimaci și niciunul nu înțelegea ce se-ntâmplă, ca proaspăt treziți dintr-un episod de somnambulism. Ionescu mi-a aruncat o privire ce-avea în ea și ură, și dispreț, și neputință. Și-a luat ghiozdanul de pe jos și a întins-o. A fost ultima oară când ne-am întâlnit privirile.

Totul a durat doar un moment. Sau cât îi ia unei mâini de copil să trântească o ușă. M-a năpădit instantaneu un amalgam de imagini, sunete și sentimente confuze. Mi-aminteam de lovituri gratuite asupra altora și, deopotrivă, de episoade ale căror victimă fusesem. Mă transformasem în cei ce mă urau când eram mic. Eram ce nu-nțelegeam la opt ani: un individ care îi teroriza pe cei diferiți de el. O brută mică. Un om mărunt.

Nu mă mai plăceam și aș fi primit bucuros orice piatră aruncată spre mine. Eram convins că o merit și că, oricât de mult aș fi fost bătut și umilit în clasele primare, comportamentul meu de acum nu era justificat.

Până la examenul de capacitate m-am concentrat pe învățat, nu m-am mai luat de nimeni, nu mi-am mai măsurat mușchii cu nimeni. Clasa a IX-a a adus după sine o schimbare majoră în mine, cel din pauze. Colegi noi. Profesori noi. Un nou eu, într-un nou film.

Era începutul unei noi vieți pentru mine. Una mai bună.

Până nu termini tot din farfurie

De Iunieta Sandu

Când lucra în schimbul doi, ieșea pe ușă la 14:00 fix. Niciun minut mai devreme sau mai târziu. După ce își lua hainele de pe scaunul din bucătărie, mă striga. Purta în fiecare zi aceiași pantaloni cu miros de uzină, care deveniseră gri spălăcit dintr-un albastru cerneală. În dreptul buzunarului stâng se observa forma pachetului de țigări Marlboro. Mă întreba dacă vreau ciorbă. Știam că nu aveam altceva de mâncare, așa că răspundeam cu un nod în gât, „da".

Tata scotea polonicul și lua de două-trei ori din oala mare, umplea o oală mică roșie și o punea pe foc. Toată casa mirosea a țigări și ciorbă. După ce fuma țigara, era și ciorba încălzită. Îmi punea o farfurie plină care mi se părea imposibil de mâncat. Scotea și două-trei felii de pâine albă, un ardei roșu, un pahar cu suc Fanta. Apoi mă striga din nou. Mă îndreptam spre bucătărie târându-mi picioarele și sperând să mă transform în melc, ca să nu mai ajung niciodată. Tata stătea sprijinit de mobila portocalie și aștepta să iau prima gură de ciorbă. „Ei, cum e, îți place?", mă întreba zâmbind.

Țineam în gură ciorba și nu voiam să o înghit, dădeam din cap că da, e bună. În farfuria mea cu ciorbă fiecare ingredient avea propria viață.

Lingura era barca care salva pasagerii înecați, adică bucățile mici de omletă, singurele lucruri pe care puteam să le înghit. Grămezile de salată verde erau stâncile ce trebuia ocolite, legumele erau pirații care îmi atacau barca, iar bucățile de carne erau inamicii pe care îi salvam doar dacă erau crocanți. Mă jucam cu lingura în ciorbă aproximativ 20 de minute. Până la ora 14:00.

Tata mă urmărea și încerca să se asigure că termin ciorba din farfurie. Eu terminam doar pâinea și paharul cu suc. „De ce nu mănânci?", mă întreba și apoi ofta zgomotos. „Mă doare burta, am mâncat prea mult", îi răspundeam având farfuria la fel de plină și umflându-mi burta, ca să-i câștig simpatia. Apoi începea concursul „Cine cedează primul". De obicei câștigam. Tata pleca necăjit la muncă și striga din dreptul ușii: „Nu ieși afară până nu mănânci tot din farfurie!".

În urma lui rămânea mirosul țigărilor. Îi auzeam pașii cum se îndepărtează de ușă, săream de pe scaun și îl urmăream cu privirea de la geamul din bucătărie. În fața geamului aveam o ladă verde improvizată dintr-o tablă perforată. Era ca un frigider suspendat, un loc în care se punea mâncarea să stea la rece. Prin găurile de pe margini puteam să-l urmăresc pe tata fără ca el să mă vadă. Purta o geacă neagră, mergea crăcănat de parcă ar fi purtat un clopot între picioare și ținea strâns punga lui preferată, cea cu Michael Jackson. Înăuntru căra salopeta. După ce îl pierdeam cu privirea, luam repede farfuria și vărsam conținutul într-un ocean mai mare, toaleta. Mă îmbrăcam și fugeam în fața blocului. A doua zi era la fel.

Au trecut 20 de ani de atunci. Fabrica unde lucra tata s-a închis, iar el a devenit bucătar. Mama s-a întors din Italia cu rețete noi, pe care le încearcă împreună. Eu am 28 de ani și, de când m-am mutat la București pentru masterat, am pierdut legătura cu cartierul nostru din Brașov. De fiecare dată când mă întorc acasă, îmi place să stau cinci minute singură în fața blocului și să las amintirile să mă cuprindă. Să simt din nou mirosul de ceapă călită, să-l văd pe 'nea Cristi cum țipă la noi să nu ne mai jucăm cu mingea în fața blocului, să-l aud pe 'nea Ion cum râde tare și să o văd pe mama Alinei cum ne dă pe geam o felie de pâine cu margarină și zahăr.

Mă văd și pe mine cum fug din casă, cum alerg cu respirația tăiată și sar scările câte două. Sunt 76 de scări până la ușa părinților. Încă le număr în gând de fiecare dată, doar că acum nu le cobor cu disperare, ci le urc.

Înainte să ajung acasă, l-am sunat pe tata și l-am întrebat dacă poate să-mi pregătească o oală mare cu ciorbă, fix ca-n copilărie, cu omletă și grămezi mari de salată.

– Vezi că îți plăcea ciorba mea? Da' erai tu căpoasă!

Grasele

De Simona Sava

— Mă culc flămândă, mă scol flămândă, aș mânca și pietrele, îmi spune vecina mea, o femeie frumoasă, în jur de 50 de ani, pe care n-am considerat-o niciodată grasă. Abia acum, când îmi zice asta, căutând aprobarea în ochii mei, o cântăresc cu atenție: are fundul cam mare. Tocmai a ieșit s-o hrănească pe Grasa, cățeaua peste care pășesc în fiecare zi, când ies din garsonieră. Grasa locuiește la noi pe hol, iar vecina o îngrijește și vorbește tandru cu ea. Grasa Blănoasa nu ține la siluetă, nu spune niciodată „nu mai pot" sau „nu-mi place". Mănâncă, dă din coadă fericită, iar asta înseamnă: „și eu te iubesc".

Gogoși cu gem, bravo. Sarmale, bine ați venit. Plăcintă cu brânză, ce frumos te-ai tuns. Salată boeuf, mi-a fost tare dor.

Când cuvintele nu vin, mâncarea vorbește în locul lor. Mama nu-mi spune ce simte, nu prea știe cum. Nici ei nu i s-a spus. A învățat să topească vorbele, să le amestece, să le coacă și să mi le dea înapoi, sub formă de bunătăți. Obișnuiam să mă supăr când mergeam la Vaslui de sărbători și, în loc să stea la povești cu mine și cu sora mea, mama trebăluia și n-o vedeam de dimineața până seara, când pica frântă. Dacă ne învârteam pe lângă ea în bucătărie, nu era prezentă, iar conversația se lega tot în jurul gătitului.

Am acceptat rolul mâncării în relația noastră, dar mă simt încă flămândă. Nu pot, totuși, să o judec pe mama, care se exprimă din ce în ce mai elaborat, de parcă ar fi învățat deodată mai multe limbi străine. Mănânc, iar asta ne satură pe amândouă.

Salată de vinete, cum îți mai merge? Supă cu găluște, lasă c-o să fie bine. Tocăniță de cartofi, și la noi plouă.

Eu n-am fost niciodată mofturoasă la mâncare. Mâncam orice-mi puneai în farfurie. Când primeam dulciuri, sora mea își termina porția și cerea și de la mine. Îi dădeam. Era sora cea mare, iar *frățește* nu era un instrument precis de măsură. Tata i-a dat odată două mere și i-a zis să mă lase pe mine să aleg, pentru că eram mezina. Ea mi-a zis: „Ce alegi, mărul mic sau nimic?".

La facultate, mama nu-mi trimitea pachete pe tren. Îmi punea 20–30 de lei pe card și mă descurcam. Aveam Carrefourul aproape, mâncam paste, orez, parizer, icre cu pâine. Mi-aș fi dorit să merg și eu duminica la gară, ca ceilalți colegi din cămin, să plimb sacoșa de rafie prin tramvai. Simțeam că ei au parte de niște conversații pe care eu nu pot să le înțeleg.

Acum îmi trimite mai des și, când văd vreo 10 borcane cu zacuscă, învelite atent în hârtie de ziar, îmi vine să le îmbrățișez pe toate. Sacoșele cu mâncare sunt tot atâtea scrisori pe care Nașul Poștașul le aduce, fără să aștepte răspuns: monologuri, un fel de a rămâne împreună, mult după ce ne-am despărțit.

Ardei umpluți, mă bucur pentru voi. Fasole bătută, te iubesc. Vișine din vișinată, am fost și noi ca voi.

Vecina are o fată care s-a mutat la casa ei. Mi-a povestit cu drag despre ea, în cele două ocazii în care m-am oprit să stăm de vorbă. Mi-a mai spus că ea era băț de slabă în tinerețe, umbla toată ziua, muncea la tipografie și făcea treabă și acasă. De când fiica ei a plecat și treburile s-au rărit, a început să simtă foamea, să mănânce mai mult. N-ai cum să umpli timpul gol cu niște cuvinte care oricum nu țin de foame. Noroc cu Grasa și cu celelalte animale pe care se duce regulat să le hrănească, la adăposturi și pe coclauri. Mereu găsești pe cineva care să primească o mâncare pe care i-o pregătești cu drag.

Matematica livrării unui colet

În 1998, fondatorii FAN Courier au început livrările cu o singură mașină în București, o Dacie supranumită „Furia verde", și cu colaboratori din alte orașe, care să preia și să distribuie plicurile la destinație. În acei ani, trimiterile în țară se făceau cu trenul și, pentru că CFR impunea o greutate minimă de transport, uneori erau nevoiți să completeze cu saci cu cărămizi. La destinație, colegii preluau și cărămizile și, de câte ori era nevoie, le foloseau ei înșiși pentru expedierile la București.

Opt ani mai târziu, cei de la FAN au devenit lideri pe piața de curierat și asta sunt și acum, o poziție care le impune să îmbunătățească tot ce fac, contra timp: să livreze la fel de repede, în condițiile în care volumul crește continuu (față de anul trecut, numărul expedierilor a crescut cu 15%); să vină cu noi servicii (de deschidere a coletului la livrare, de livrare în magazine partenere sau benzinării, de printare a AWB-ului făcut de client într-o aplicație pe telefon), chiar dacă ele cresc timpul pe care curierii îl petrec la un client; să scadă cerințele la recrutare și să-și formeze singuri angajații, atunci când nu mai au pe cine să ia din piață; să îi detașeze temporar în țară atunci când filialele sunt descoperite; să vină cu aplicații online, care să rezolve parțial întrebările și nemulțumirile clienților care altfel ar fi sufocat serviciul de customer service. Una dintre principalele provocări ale industriei de curierat e că se schimbă ponderea tipului de livrări. Dacă acum 10 ani într-o proporție covârșitoare livrările erau *Business to Business* (magazine de retail către rețelele lor din țară, de exemplu), ele au scăzut la 65% și au crescut la 32% livrările Business to Consumer, datorită comerțului online. De la consumatorii persoane fizice vin și cele mai multe nemulțumiri, deși, pentru companie, nu ei sunt beneficiarii, ci firmele care livrează și care plătesc serviciul (conform unui studiu GfK din 2018, 82% dintre companiile respondente folosesc serviciile FAN Courier în acest moment). Practic, e o relație în trei, în care FAN Courier încearcă să-și respecte promisiunile și față de unii, și față de alții.

„Cel mai mult ne interesează ca livrarea să se facă în 24 de ore", spune Cornel Morcov, directorul comercial FAN Courier. E promisiunea către clienți în România, deși, contractual, expeditorului îi garantează că face prima încercare de livrare în decurs de 24–48 de ore. „Încearcă" livrarea și nu „garantează" livrarea, pentru că e posibil ca destinatarul să nu fie acasă sau adresa să fie greșită. Acum, conform măsurătorilor interne, FAN livrează efectiv în 24 de ore într-o proporție de 86–87 (și încearcă să livreze – într-o proporție de 95).

Nici încercările de livrare nu se pot face 100% în 24 de ore pentru că depind de

factori externi, dintre care cel mai important e traficul. Cu cât mașinile pleacă mai târziu din București către țară, cu atât riscul crește: o oră de întârziere la plecare se transformă în două ore de întârziere la destinație, astfel că acum coletele pleacă din hubul din Ștefănești, Ilfov, la cel mai târziu 12:30 noaptea ca să ajungă la șapte-opt în centrele din orașele mari și să poată fi distribuite în aceeași zi. Dacă ajung mai târziu, stau o zi în depozit. De aceea devine atât de important și timpul petrecut de un curier la preluarea unui colet (cu cât stă mai mult să completeze AWB-uri, să asiste la deschiderea pachetului sau să încaseze bani, cu atât va întârzia la depozit).

Ca să reușească să plece la miezul nopții și ca să facă față volumului tot mai mare de comenzi, FAN a inaugurat anul acesta la Ștefănești o investiție de 25 de milioane de euro care permite ca, având același număr de angajați pe tură, 300, să poată manipula 39.000 de colete pe oră (față de 15.000 până acum). Cei 300 nu fac decât să descarce coletele din mașinile mici care vin din oraș, să le pună pe benzi colectoare, să supravegheze și apoi să le urce în camioanele care pleacă în țară. Sistemul de benzi face restul: scanează, cântărește, citește datele de pe AWB și redistribuie coletele către zonele de încărcare, în funcție de orașul de destinație. E un sistem mai rapid și mai sigur, care ar trebui să reducă și numărul greșelilor umane.

„Constrângerea noastră nu e una de cost", spune Morcov. „Ce facem nu e să optimizăm costurile, ci să rezolvăm problemele clienților."

FAN courier

#iwillbeback

Cum se recuperează Cristina Neagu
după a treia accidentare din carieră.

De Andreea Giuclea
Fotografie de Larisa Baltă

Cristina Neagu își privește încruntată genunchiul drept. Nu așa voia cea mai bună handbalistă a lumii să-și petreacă iarna și primele săptămâni din 2019. În loc să se bucure de sărbători alături de familie și să meargă în vacanță, a zăcut pe canapeaua din apartamentul ei, înconjurată de gheață, pastile, cărți, laptop, prosop și aparate de refacere, așteptând să se opereze de ruptură de ligament încrucișat la piciorul drept. Iar de la începutul anului, în loc să se antreneze pentru meciurile din Liga Campionilor, competiție pe care voia s-o câștige în mai, petrece patru-cinci ore pe zi într-o clinică medicală, recuperându-se.

La clinică e și într-o dimineață de ianuarie, cu picioarele întinse pe un pat și cu ambele mâini ținând de o bandă elastică, care-i înconjoară talpa dreaptă. Strânge din dinți și din ochi în timp ce întinde, îndoaie, întinde, îndoaie, până aude bipăitul scurt al unei aplicații din telefon. Relaxează mușchii, își tamponează genunchiul drept, acoperit de trei bandaje, îl masează cu degetele, îl măsoară iar din priviri. Abia așteaptă să se dezumfle și să-și vadă rotula. Abia așteaptă să-și scoată firele. Continuă cu exerciții cu rulouri și mingi de mai multe mărimi. Între exerciții, își lasă capul pe salteaua albastră, își acoperă fața cu mâinile, oftează.

„Așa arată un corp de sportiv?", se întreabă cu voce tare.

E o săptămână de când s-a operat și deja își întreabă kinetoterapeuții când o să poată face exerciții mai complexe, când o să lucreze cu greutăți, când o să urce pe bicicletă. Când o să renunțe la cârjele care-o așteaptă acum sprijinite de perete și fără care nu se poate duce nici la toaletă. Când o să aibă extensia ca lumea și n-o s-o mai doară când stă întinsă și când o să poată dormi pe burtă, cu piciorul îndoit, poziția ei preferată. Când o să poată conduce. Când o să poată alerga. Când o să poată juca.

„E nasol, frate", spune uneori între exerciții.

„Nu-mi place exercițiul ăsta, mă doare rău."

„Ce fioroasă par eu pe terenul de handbal și cum sunt aici."

În urmă cu câteva săptămâni, se simțea în cea mai bună formă a carierei. Era singura handbalistă numită de trei ori cea mai bună jucătoare din lume, împlinise 30 de ani în vară și simțea că mai poate juca la nivel înalt câțiva ani, mai ales că nu se mai accidentase de mult. Se obișnuise chiar și cu durerile de la umărul drept care-i puseseră la un moment dat cariera în pericol.

Cu un sezon în urmă, fusese golgheter a Ligii Campionilor, cu 110 goluri pentru CSM București. Se întorsese în țară în 2017, după patru ani în

Muntenegru, pentru că-și dorea să câștige Liga și cu o echipă locală, iar la București erau deja unele dintre cele mai bune handbaliste din lume. Era unul dintre cei mai iubiți și mediatizați sportivi români și începuse să se simtă tot mai confortabil în rolul de persoană publică: dădea mai multe interviuri, posta mai des în social media, avea parteneriate cu branduri ca Red Bull, Tedi sau DB Schenker și își construia un brand, CN8, în jurul numărului de pe tricou și al cuvântului care simte că o caracterizează pe teren, pe care și comentatorii îl folosesc s-o descrie: *Unstoppable* (de neoprit).

Era de neoprit și la echipa națională, al cărei căpitan, lider și, de multe ori, cea mai bună marcatoare era. Cu Neagu în formă, România a început Campionatul European din decembrie 2018 din Franța cu trei victorii și avea șanse mari să ajungă în semifinale. A trecut la scor chiar de Norvegia (31–23), cea mai titrată echipă din lume, pe care n-o mai învinsese la un turneu final de 18 ani. De la meci la meci, părea că echipa se leagă tot mai bine, iar ea tocmai devenise, cu 237 de goluri, cea mai bună marcatoare din istoria turneului.

Apoi i-a cedat genunchiul.

Era ultimul meci din grupa principală, cu Ungaria. România trebuia să câștige sau să facă egal ca să se califice în semifinale, dar putea să și piardă la diferență de două goluri ca să păstreze șanse. În prima repriză, a condus și cu cinci goluri. După pauză, Ungaria a preluat conducerea și s-a distanțat la cinci. Atunci Neagu, care marcase deja șase goluri, și-a zis că trebuie să tragă mai mult de ea, să restabilească egalitatea și echipa să capete din nou încredere. A înscris, a făcut depășiri și încrucișări, a scos o lovitură de la 7 metri. Portarul României a apărat câteva mingi importante, au înscris și jucătoarele mai tinere, apoi încă de două ori Neagu și s-au apropiat la un gol.

Avea crampe și cârcei la picioare, cum i se întâmplă când e foarte obosită. Fusese jucătoarea cea mai utilizată a națională, jucând 335 de minute din cele 352 de până atunci, și venea după un sezon greu la club. Simțea că n-o mai ascultă corpul și căzuse de câteva ori din picioare fără să fie faultată, reușind totuși să paseze în cădere. Nu s-a gândit în niciun moment să ceară schimbare, pentru că echipa trebuia să ajungă în semifinale.

Așa că în minutul 52 era din nou în atac. A primit mingea în stânga, poziția ei, și-a venit în alergare spre centru. Suporterii scandau „Luptăm, luptăm și câștigăm!”. A driblat și s-a apropiat de semicerc. A vrut să

schimbe direcția, să treacă de apărătoarea de 1,98 metri a Ungariei. Când a călcat pe piciorul drept, a simțit o durere de nedescris. Era ca și cum cineva i-ar tăia picioarele, ca și cum genunchiul i-ar fugi în interior și ar reveni la loc. A simțit că fuge pământul de sub ea și cade în gol. Că îi cedează întreg corpul.

A lăsat mingea să cadă și s-a prăbușit cu un țipăt lung, care-a amuțit arena din Nancy. Jocul s-a oprit, tobele au tăcut și toate privirile s-au ațintit spre bucata de parchet pe care se rostogolea, ținându-și genunchiul drept la piept. Colegele de echipă și adversarele au înconjurat-o. Pivotul Crina Pintea s-a aplecat și a îmbrățișat-o. Suporterii din tribune au început să plângă, la fel și cei de acasă, care auzeau comentatorul de la televizor spunând: „Nu avem nevoie în acest moment de o accidentare la tunarul echipei. Nouă goluri din 12 aruncări, șase pase decisive, trei intercepții, o prestație de clasă a carismaticei noastre jucătoare".

Medicii au alergat să-i pună gheață, să o dea cu spray antiinflamator, să-i taie genunchiera, care o strângea. Îi venea să vomite de durere și și-a dat seama imediat că și-a rupt ligamentele. A început să plângă în hohote, acoperindu-și fața cu mâna dreaptă și rostogolindu-și capul pe parchet, gândindu-se că s-a terminat turneul și sezonul, că urmează iar o operație, iar dureri, iar o perioadă lungă de recuperare.

Mai trecuse prin asta de două ori.

Tot o ruptură a ligamentului încrucișat anterior, dar la genunchiul stâng, suferise la un antrenament în ianuarie 2013, accidentare care a venit la doar trei luni după ce revenise după o operație la umărul drept, care-a scos-o din joc 20 de luni. Au fost luni în care mulți au spus că n-o să mai revină la forma care-i adusese titlul de cea mai bună jucătoare a lumii la doar 22 de ani. Au fost zile în care s-a antrenat singură într-o sală goală, cu un singur bec aprins deasupra porții la care nu avea încă voie să arunce, și nopți când plângea întrebându-se de ce i se întâmplă toate astea. Dar „toate astea", a spus mereu, au întărit-o psihic. Au transformat-o într-un om și o jucătoare mai puternică. După ce a revenit, a câștigat Liga Campionilor cu ŽRK Budućnost Podgorica, un bronz mondial cu națională și de două ori consecutiv, în 2015 și 2016, titlul de cea mai bună din lume.

Acum era scoasă pe targă din arenă, după două minute de când căzuse. Suporterii scandau „Cris-ti-na! Cris-ti-na!". Colegele de echipă își ștergeau lacrimile sau o priveau cu mâinile la gură. Comentatorii străini vorbeau despre cât de îngrijorător este pentru România să o piardă pe

Neagu, o jucătoare care-și asumă riscuri, care poate dribla, poate înscrie și are abilitatea formidabilă de-a schimba direcția în viteză în atac.

Primul lucru pe care l-a întrebat în camera unde a fost dusă a fost cum evoluează scorul. Întinsă pe targă, auzea reacțiile publicului și nu-și dădea seama pentru ce echipă sunt. A aflat că România a pierdut, dar la doar două goluri, exact cât aveau nevoie să se califice dacă Germania nu învingea Olanda la scor în meciul următor. „Dacă nu-mi dai ceva de durere, leșin", i-a spus medicului, care-i verifica genunchiul. Părea stabil și i-a spus că poate nu e rupt, să aștepte rezultatul RMN-ului la care o programase a doua zi. „Doctore, l-am simțit", i-a răspuns, fără speranță. După vreun sfert de oră, i-a trecut durerea, a primit niște cârje și s-a dus în vestiar. Fetele stăteau jos, cu umerii lăsați, și au privit-o cu lacrimi în ochi când a intrat. Îi venea și ei să plângă, dar a încercat să fie puternică. „Hai, capul sus", le-a zis. „N-are nimic, încă avem șanse să mergem în semifinale."

La hotel, când au aflat că s-au calificat, după ce Olanda a câștigat, fetele s-au dus în camera pe care Neagu o împărțea cu centrul Eliza Buceschi și i-au spus, plângând, că vor juca și pentru ea. Stătea în pat, cu piciorul pe pernă, și încerca să nu clipească, să nu dea drumul șiroaielor strânse sub pleoape. Dădea din cap, fără să poată spune nimic. Era fericită pentru ele, căci știa cât de mult munceau la antrenamente și ce bine jucaseră în primele meciuri. Se bucura și pentru contribuția ei: cele 44 de goluri și 23 de pase decisive, culoarele pe care le-a eliberat pentru celelalte și mai ales energia, experiența și încrederea pe care le-a adus în jocul echipei. De asta făcuse „sacrificiul acesta suprem", cum l-a numit mai târziu. Ca să lupte pentru medalii în semifinală la Paris.

În noaptea aia, n-a dormit aproape deloc. S-a gândit la cât a tras, cât și-a dorit și cât s-a consumat ca lucrurile să meargă bine în echipă, de la ce exerciții de teambuilding să facă, la cu cât timp înainte de meci să iasă la încălzire, de la cum să rezolve ce nu merge, la cum să le ajute pe colegele mai tinere să creadă mai mult în ele și în ce pot face împreună. Pentru că atunci când are încredere, echipa se poate autodepăși.

Asta a înțeles în cei 12 ani de când joacă la națională. A avut alături generații de jucătoare extrem de talentate, dar care n-au reușit mereu să joace bine împreună și care puteau obține mai multe rezultate decât cele trei medalii la distanță de câte cinci ani (argint mondial în 2005, bronz european în 2010, bronz mondial în 2015). După parcursul dezamăgitor de la Jocurile Olimpice din 2016, unde s-au clasat pe 9 deși își doreau o

medalie, multe dintre ele s-au retras, iar Neagu a rămas printre puținele veterane. A înțeles atunci că rolul ei, ca și al altor jucătoare cu experiență, nu mai e doar să joace cât poate de bine, ci și să le ajute pe cele tinere să crească, pentru că apoi îi va fi și ei ușor. De aceea, la antrenamente le dă mereu sfaturi și indicații: cum să stea în teren, cum să vorbească în apărare, cum să paseze mai bine. Înainte și după meciurile în care uneori se enervează, țipă și gesticulează, le strânge în cerc și le spune: „Va trebui să dăm mult mai mult decât am dat azi, da?". „Foarte bine, bravo, sunt mândră de noi, de voi, pentru că am luptat." „Suntem tari, mai tari de-atât, ați auzit?"

Dar „vorbitul ăsta non-stop, în fiecare zi, la antrenament, la meci, la ședințe, dup-aia tu cu tine, cu corpul tău, cu adversarii care vor mereu să te lovească, să te oprească, nu e simplu. E foarte mult și duci, duci, duci, până nu mai duci".

În Franța nu reușise să doarmă aproape deloc în cele trei nopți dinaintea meciului cu Ungaria. Era încărcată psihic și de la club, unde lucrurile nu mergeau bine: CSM pierduse un meci în Liga Campionilor, pierduse locul 1 în campionatul intern și-și schimbase din nou antrenorul, a treia oară în șapte luni. A plâns și a adormit abia dimineață în noaptea de după accidentare. După o oră a sunat ceasul și s-a dus la RMN, unde a primit confirmarea: avea ligamentul rupt și trebuia să se opereze. Pe drum spre gară, de unde a luat trenul spre Paris, au sunat-o părinții. Tatăl a încercat să fie tare, dar îl simțea că îi tremură vocea. De la mama ei n-a înțeles nimic; a auzit doar un urlet-plâns, care a făcut-o și pe ea să plângă.

„OK, asta e", și-a spus. „O să fiu bine, trebuie să fiu pozitivă, n-am ce să fac."

N-avea sens să se întrebe de ce i s-a întâmplat asta, pentru că știa de ce. Știa și cât de mult contase căderea psihică de când se accidentase la piciorul stâng, când recuperarea a mers foarte greu, când plângea non-stop, avea dureri și nu putea să-l îndoaie. Era sigură că, dacă acum o să fie bine psihic, o să fie bine și piciorul.

Când a intrat, sprijinită în cârje, în aceeași arenă din cartierul Bercy din Paris unde jucase, la 19 ani, primul ei turneu final cu naționala de senioare, suporterii români i-au scandat numele și i-au strigat să fie tare. Le-a făcut cu mâna, s-a așezat în primul rând din spatele porții și a zâmbit spre camerele de filmat. Venea din vestiar, unde plânsese, dar le-a zâmbit fanilor români și francezi care-au înconjurat-o pentru selfie-uri, autografe și i-au șoptit încurajări.

Reacția oamenilor după accidentare a copleșit-o. Cum deschidea Facebook-ul, vedea poze și mesaje. Printre ele, de la fostul fotbalist Gică Popescu, care-i spunea „ca de la un fost căpitan al Naționalei la altul: Cristina, campionii au puterea să se ridice"; de la campioana olimpică la scrimă Ana-Maria Brânză: „Cristina Neagu este o luptătoare, un om cu o voință greu de atins, un CAMPION! Suntem alături de tine și sunt convinsă că pentru tine nu există obstacol de nedepășit!" sau de la managerul FCSB, care o invita să facă recuperarea la baza lor din Berceni: „Avem cele mai bune condiții de recuperare din România și un staff medical de excepție! Prin urmare, îi stăm la dispoziție oricând cu dragoste și admirație Cristinei Neagu, cea mai valoroasă handbalistă a lumii".

Accidentarea avusese și ecou internațional, stârnind o dezbatere despre calendarul încărcat de meciuri. „Sunt foarte trist din cauza Cristinei", a spus antrenorul Ungariei la conferința de după meci. „Avem nevoie de ajutor din partea Federației Europene să protejăm jucătoarele. (...) Trebuie să facem asta, pentru că le ucidem, una câte una." „Distrugeți sănătatea jucătoarelor și asta e cel mai important în sport", a completat și antrenorul României, spaniolul Ambros Martin, nervos că cea mai bună handbalistă a lui s-a accidentat după ce jucase două meciuri la rând, fără zi de pauză.

„Câtă lume e alături de mine", și-a zis Neagu văzând mesajele, „nu pot decât să merg mai departe".

Dacă la primele accidentări nu era activă în social media și simțea susținerea fanilor doar dacă mergea la meciuri sau se întâlneau pe străzile din Râmnicu Vâlcea, unde juca atunci, în ultimii ani i-a simțit tot mai aproape. Popularitatea ei a crescut în România pe măsură ce handbalul a devenit mai mediatizat. În 2010, când devenise un fenomen în handbalul mondial, puțină lume o cunoștea în București, unde nu jucase decât la junioare. Când s-a întors, după trei ani la Rulmentul Brașov, patru la Oltchim Râmnicu Vâlcea și patru în capitala liniștită a Muntenegrului, i s-a părut sufocant. Era tot timpul la televizor și în ziare, auzea oamenii șușotind pe stradă, iar la meciurile din țară o înconjurau atâția fani, că avea nevoie de bodyguarzi să iasă din sală.

Pentru că are nevoie de recuperare după meciuri, nu poate sta mereu să dea autografe și interviuri și știe că deseori e criticată pentru asta. Sunt jurnaliști care o întreabă glumind dacă au șanse mai mari să câștige la loto decât să vorbească cu ea. A fost mereu o fire retrasă, căreia nu i-a plăcut să fie deranjată și mulți au văzut-o ca arogantă sau dificilă, dar în

ultimul timp, văzând toată afecțiunea pe care o primește, încearcă să fie mai deschisă, pentru că „e imposibil să nu dai ceva înapoi". Lucrează cu o echipă care-i manageriază imaginea, Sports HUB, și-a lansat un site și a început să-și asume mesaje și poziții publice: a devenit ambasadoarea unei campanii anti-bullying în rândul copiilor, iar în decembrie a lansat împreună cu Federația Română de Handbal un clip ca răspuns la faptul că Ada Hegerberg, prima câștigătoare a unui Balon de Aur din istoria fotbalului feminin, a fost întrebată la ceremonia de decernare dacă poate să facă *twerking*. În seara dinaintea semifinalei de la Paris, a postat pe Instastory o poză cu piciorul accidentat întins în pat, însoțită de hashtag-ul: #IWILLBEBACK. Era felul ei de a le spune tuturor: „Nu vă faceți griji. O să mă întorc. Voi fi la fel de puternică".

Din spatele porții, și-a încurajat colegele când au intrat pe teren, ținând mâna întinsă pentru fiecare. Le-a strigat în permanență indicații, desenând scheme cu mâinile în aer. A ridicat pumnii strânși la fiecare paradă a portărițelor și la fiecare gol care-i păstra viu visul unei medalii. E simplu să-i numeri titlurile și recordurile individuale, cu care părinții au umplut pereții camerei în care-a copilărit, și să te gândești că poate nu mai are aceeași motivație să câștige trofee cu echipa. (În februarie a fost nominalizată pentru a cincea oară consecutiv la titlul de cea mai bună jucătoare a lumii, un nou record.) Dar pentru ea, astea sunt cele mai importante. Ar renunța la multe premii individuale pentru Ligi ale Campionilor cu clubul și pentru visul ei cel mai mare, o medalie de aur cu națională.

Chiar și fără accidentare, ar mai avea doar câteva șanse s-o câștige. Câteva campionate mondiale și europene și o ediție a Jocurilor Olimpice, în 2020, probabil ultima pentru ea. E convinsă că până atunci o să-și revină, că anii pe care îi mai are de jucat vor fi la cel mai înalt nivel și că face parte dintr-o echipă care joacă din ce în ce mai bine împreună. O arătaseră mai ales în primele meciuri ale Europeanului: nu mai era Neagu golghetera, ci Buceschi; nu fusese ea MVP-ul partidelor, ci portarii Denisa Dedu și Iulia Dumanska, care au 24 și 22 de ani, sau Crina Pintea, aleasă și cel mai bun pivot al campionatului.

A crezut că pot câștiga o medalie europeană chiar și fără ea. În prima repriză a semifinalei au condus Rusia, campioana olimpică din 2016. La pauză, Neagu le-a spus că au jucat bine, să continue la fel, să viseze și să spere până în ultima secundă. În partea a doua însă, Rusia a revenit și apoi s-a distanțat, condusă din teren de Anna Vyakhireva, care-a înscris de 13 ori. Din tribună, căpitanul României a privit finalul meciului dând

din cap și acoperindu-și fața cu mâinile la fiecare ratare sau gol primit ușor. La final, s-a ridicat în picioare și și-a aplaudat colegele. Ele și-au ridicat tricourile roșii de joc și-au dezvăluit altele, albe, pe care scriseseră „Pentru Cris" și desenaseră o inimă tăiată orizontal de numărul ei, 8. Adică iubire infinită.

Știa că dispăruse peste noapte dintr-un sistem construit mai ales în jurul ei și că nu avuseseră timp să schimbe schemele; că nu le-au lipsit doar golurile ei, ci tot ce înseamnă ea pe teren: un lider în care credeau, care le vorbea și le încuraja; un ochi care anticipează într-o fracțiune de secundă jocul și desprinde din fiecare fază multiple posibilități pe care nu toate le văd la fel de rapid; o coechipieră care le găsește în cele mai bune poziții și le pasează din nou și din nou, chiar dacă greșesc; un căpitan care, în vară, când a văzut tragerea la sorți, a scris imediat pe grupul de WhatsApp al echipei că au un culoar bun să ajungă în semifinală și să creadă în șansa lor.

După înfrângerea cu Rusia a urmat meciul pentru medalia de bronz, pe care l-au pierdut în fața Olandei (24–20), terminând turneul pe locul 4. „Sunt tristă, dar tot sunt mândră de ele, pentru că știu că au luptat până la final", a spus Neagu într-o conferință de presă la finalul turneului. Timp de o oră, cu piciorul întins pe un scaun, a răspuns tuturor întrebărilor jurnaliștilor, despre națională și rolul ei în ea, despre accidentare și ce urmează: „O să mă operez, o să mă recuperez și o să-mi revin, pentru că asta știu să fac cel mai bine, să-mi revin din momentele grele. Am mai făcut-o și-o s-o fac din nou. Sunt sigură că începând din septembrie anul viitor voi fi aceeași jucătoare pe care o știe toată lumea".

Nu și-a putut scoate din minte senzația din timpul accidentării în cele trei săptămâni care-au urmat până la operație, cât a stat acasă și a făcut recuperare, așteptând să i se dezumfle genunchiul și să-l poată îndoi. Cum închidea ochii, se vedea alergând pe teren, încercând să schimbe direcția și căzând. Știa, că după ce-o să înceapă să meargă și să lucreze activ, o să-i dispară din cap, dar până atunci era acolo, amintindu-i că trebuie s-o ia iar de la zero.

Dar spune că nicio secundă nu s-a gândit că ar putea merge ceva greșit. Știa că corpul se reface, chiar și la 30 de ani, chiar și trecut prin 18 ani de handbal, chiar și lovit și ținut meci de meci de câte două-trei adversare. Așa că, lângă fiecare postare online din perioada care a urmat, a scris #iwillbeback:

A scris #iwillbeback pe 8 ianuarie, din avionul spre Belgia, unde s-a operat și data trecută.

A scris #iwillbeback pe 9 ianuarie, când s-a trezit după operație și zâmbea din patul de spital, deși o durea de-nnebunea.

A scris #iwillbeback pe 10 ianuarie, când a mers prima oară în cârje, în salon, și pe 11, când a făcut primele exerciții.

A scris #iwillbeback pe 15 ianuarie, la o săptămână după operație, în clinica de recuperare din București unde și-a petrecut următoarele săptămâni.

Patru-cinci ore pe zi a făcut fizioterapie și gimnastică pentru mobilitate, a îndoit treptat genunchiul, ajutându-se de benzi elastice, rulouri și mingi, a fredonat melodii de la radio. Era fericită că recuperarea merge mult mai bine decât data trecută, deși avea același tip de operație, cu două tăieturi și un ligament întăritor în lateral, pe lângă cel din interiorul genunchiului, care făcea recuperarea mai dureroasă și mobilitatea mai greu de obținut.

Dacă în 2013 a reușit să îndoaie genunchiul la 90 de grade abia după două luni, acum a reușit după o săptămână. Dacă atunci n-a dormit o lună de dureri, acum se odihnește în fiecare noapte. Dacă atunci era frustrată și irascibilă cu fizioterapeuții, acum glumește cu toată lumea.

„Ia uite, John, aici", îi arată unui alt sportiv piciorul îndoit.

„Fă-mi o poză! ", îi spune kinetoterapeutei. „Repede, că nu pot să-l țin mult."

„Mamă, ce fericire," aplaudă. „Merge din ce în ce mai bine."

„Simt și eu că trăiesc când fac exercițiile astea." „Mai rădem și noi, ce să facem. Totul trece mai repede când ești pozitiv." Între exerciții se joacă cu o minge galbenă, citește mesaje de încurajare și povestește de meciurile de tenis de la Australian Open, de Roger Federer, pe care îl admiră pentru cum a revenit după ce s-a operat la 34 de ani, câștigând alte trei turnee de Grand Slam, deși lumea se aștepta să se lase, sau de Cristiano Ronaldo, alt sportiv longeviv pe care-l admiră pentru cum își îngrijește corpul.

Dar nu toate zilele sunt ușoare și nu-i vine mereu să zâmbească. În unele dimineți se trezește cu dureri și nu poate să facă toate exercițiile din program, cum a fost într-o sâmbătă cețoasă în care a fost singură în clinică.

— Azi n-ar trebui să fac așa mult, că mă doare, i-a spus fizioterapeutei.

— 10 exerciții ai.

— Prea multe.

— Ți-am zis că o să fie o zi așa, o zi așa, pentru că în ziua în care te simți bine forțezi.

Cu o zi înainte mersese prima oară fără orteză. Privindu-și genunchiul în oglindă și concentrându-se să-l îndoaie corect, făcuse trei serii dus-întors, strângând din buze când simțea că i se desprinde operația de cât de tare o durea. Când le-a terminat, și-a proptit palmele transpirate în cârje și și-a lăsat capul în jos.

Dar ce i-a fost cel mai greu în perioada asta a fost să-și vadă piciorul întins: lung, moale, fără musculatura pentru care a muncit 18 ani, zi de zi; să-l ia cu mâinile și să-l mute dintr-o parte în alta ca pe o legumă; să aibă nevoie de ajutor să-și pună șoseta, să se spele pe cap sau să-și ducă gheața lângă canapea; să n-aibă niciun control asupra unei părți a corpului în jurul căruia și-a construit identitatea.

În momente ca astea, își spune că procesul de recuperare nu poate să fie în linie dreaptă, să ții tești doar sus. Că important e să aibă răbdare și să-și asculte corpul când îi zice să ia o pauză, pentru că acum genunchiul e șeful. Că durerea e singurul obstacol, iar pentru ea, jucătoarea care la 14 ani se arunca pe asfalt ca să fie prima la testele de alergare și ajungea la final cu sânge în genunchi, orice durere e suportabilă, mai ales că trăiește zi de zi cu cele de la umăr, de fiecare dată când pasează sau aruncă la poartă.

Uneori oftează, alteori spune c-o doare, apoi mușcă dintr-un baton proteic și întreabă: „Mai facem?"; „Acum îmi dai niște contracții, nu? Să mă doară."; „Lasă că mă obișnuiesc". Știe că pentru următoarele luni, fiecare grad în plus câștigat în cum îndoaie genunchiul, fiecare exercițiu care-i întărește piciorul, fiecare drum fără cârje vor fi noile ei victorii.

Iar la finalul lor, va veni o postare pe Instagram în care nu va mai folosi #iwillbeback, ci doar #deneoprit.

Andreea Giuclea a scris povestea ascensiunii Cristinei Neagu în articolul Un 8 de nota 10*, publicat în DoR în primăvară 2016. Va continua să-i documenteze recuperarea. Scrie-i la andreea.giuclea@decatorevista.ro.*

PROMO DOR & LIDL

Directoarea iese din birou

O școală bună are profesori buni, iar profesorii buni cresc copii buni.

Când Claudia Ionescu, învățătoare și directoarea Școlii Gimnaziale nr. 4 „Elena Donici Cantacuzino" din Pucioasa, vrea ceva pentru școala ei, nimic n-o oprește. Ultima oară a vizitat o școală din Turcia, unde a învățat biologie printr-o pereche de ochelari 3D. A spus: „Vreau și eu asta în școala mea!". S-a întors, a cumpărat ecran și ochelari, știind că le vor folosi cu ajutorul mini-geniilor informaticieni de-a VI-a. Așa s-a întâmplat și cu vizualizatoarele descoperite într-o școală din Finlanda, care ilustrează pe videoproiector de la roșii, la geometrie. A luat 18, unul pentru fiecare catedră din fiecare clasă în care elevii învață în două schimburi.

Nu s-a gândit dinainte cum îi va face pe cei 50 de colegi profesori să le folosească, dar a lăsat o cutie cu un vizualizator puștilor experți în digital și le-a spus că-i învoiește de la ore, doar să înțeleagă ei cum funcționează, apoi s-o învețe pe diriginta lor, profesoară de română pasionată de info, apoi, împreună, să-i învețe pe toți adulții din școală. Le-au explicat unde e butonul on/off și au întocmit o listă cu pași. Fiecare clasă are azi și câte doi elevi desemnați ca asistenți pentru vizualizator.

După o vizită la o școală din Slovacia în care toți copiii dădeau năvală la un dulăpior de pe hol, înalt de un metru și cu sertare, a vrut și ea unul la Pucioasa. Aflase că e dulăpiorul care încarcă tablete și abia ce cumpărase și ea vreo 20, pe care nu știa unde să le așeze. Încă sunt discuții despre cum să le utilizeze la ore, deși Ionescu a trimis o parte dintre profesori la formări internaționale printr-un proiect Erasmus+, pentru că materialele adaptate din print pentru digital sunt rare. Mai sunt și profesori cârcotași, care s-au apropiat mai greu, dar pentru directoare e important să vadă că se străduiesc să le integreze măcar într-un exercițiu.

Directoarea de 45 de ani, care e de 17 ani la conducerea școlii, face cumpărături

Oriunde merge, Claudia Ionescu, directoarea Școlii nr. 4 din Pucioasa, caută idei să mai însuflețească locul. A găsit într-un magazin suluri de hârtie de vreo 10 metri, pe care le întinde uneori pe holuri, iar copiii desenează pe ea, apoi o scot afară și o lipesc pe gardul școlii. „Să se vadă că e locuită casa."

digitale ca parte dintr-un plan holistic de modernizare a felului în care ea și colegii ei predau la clasă. A fost gândul cu care a intrat în primăvara lui 2018 și în Academia de Leadership și Management Școlar, un proiect al Asociației pentru Valori în Educație (AVE), în care 40 de directori aleși din toată țara învață, timp de un an și jumătate, cum să fie lideri mai buni în școlile lor de la oameni de afaceri și experți internaționali în educație.

Ionescu mereu a ținut ștacheta sus în școală, prin olimpiade, medii mari, proiecte europene. „Dar știu că putem mai mult." A reușit chiar să o readucă pe o linie de plutire după ce, în 2010, Școala nr. 4 s-a unit cu o altă generală, care pierdea anual copii și avea sute de elevi cu rezultate slabe, înclinați spre chiul și violență fizică. Au învățat în trei schimburi, cu ore de 40 de minute și pauze de cinci; au făcut slalom în 2014–2016 între trei clădiri, ca să poată extinde cu un etaj și renova pereții școlii, care prinseseră mucegai. Încă se simt diferențele între copiii din cele două școli (din cea asimilată au rămas clasele VI-VIII), iar visul lui Ionescu e ca, dincolo de digitalizare, să-i aducă pe toți la același nivel.

Toamna trecută a fost desemnată de AVE „Cel mai bun director al anului 2018", într-o gală dedicată recunoașterii mai multor colegi din țară.

Coach-ul din mediul business cu care vorbește periodic la telefon prin Academia de Leadership o ajută să-și limpezească planurile care duc spre scopul mai mare. Dacă Ionescu nu știe când să facă recuperări cu copiii în risc de corigență, mentorul întreabă „diriginții te pot ajuta?". Știe că răspunsurile sunt la ea, dar o ajută întrebările externe. Când directoarea ceartă un profesor într-un consiliu, experții din Academie o îndeamnă la discuții private, fără enunțuri negative. Tot de la AVE, locul în care se simte mai puțin singură, a preluat ideea prin care-i

Pe lângă progresul digital de la ore, Ionescu le dă de ales copiilor: a cumpărat șevalete ca să-i îmbie la pictat, a comandat mașini de cusut ca să adune părinții croitori la workshopuri cu elevii. În curtea școlii a vopsit cu ei europaleți pe care stau în pauze.

roagă pe profesori să-i scrie despre ce merge, ce nu, ce cred despre ea. Mulți i-au mulțumit că a fost acolo când au avut probleme familiale sau pentru că se agită să aibă de toate în școală. Unii îi spun că are așteptări foarte mari de la ei.

Ionescu i-a spus coach-ului că plănuiește să intre la 40 de ore în două săptămâni, ca să poată vorbi apoi împreună despre ce a observat, ce schimbări plănuiește pentru a menține interesul elevilor. Își dă seama din primele cinci minute dacă o oră e plictisitoare și intervine când crede că trebuie, cum a făcut-o la o oră de istorie, când, în loc de mulți ani citiți dintr-un manual, i-a împărțit pe copii pe grupe și i-a provocat să explice un război într-o scenetă mută. În aceeași zi a primit un mesaj cu „dacă toate orele de istorie ar fi ca astăzi, ne-ar plăcea mai mult".

În pauze, se plimbă pe holuri mereu – alt obicei preluat de la un expert australian al Academiei, care le-a povestit cum își scrisese pe ușă *Go outside*. Acum, în biroul directoarei, în stânga tocului ușii, stă o săgeată neagră cu vârful spre ieșire, pe care a lipit patru tălpi verde-limetă, ca să-și amintească să facă pași afară. Așa a aflat de la un elev că un profesor i-a dat o palmă. Au urmat certuri, note explicative și adrese către el, apoi către inspectorat. „Acum așteptăm."

Și-ar dori ca cele mai mari probleme să-i fie profesorii cârcotași care evoluează greu digital sau copiii care fac pipi în coșul de gunoi de la baie, pe care trebuie să-i învețe unde e scurgerea potrivită. Sau explicarea costurilor lunare ale hârtiei igienice plus tutoriale de folosire pe viu, după ce găsește toaletele decorate în fâșii alb-umede. Dar prioritar e să-și formeze colegii care vin la catedră după prea puține ore de practică; să împingă profesorii să colaboreze, să vorbească despre câte teme dau într-o zi la o clasă, ca să le rămână copiilor și timp liber. Tot pentru colaborare, Ionescu șlefuiește un sistem de *shadowing* între profesori – tu mă înveți metode de gândire critică, eu pe tine cum să lucrezi cu

FOTOGRAFII DE VLAD CATANĂ

Când bugetele locale întârzie, Ionescu negociază în afara școlii. „Asta am învățat de la AVE”, spune directoarea, „să spun ăsta e produsul meu, *asta* vreau să vând, va produce impactul ăsta”. Merge la întâlniri fermă, își asumă orice schimbare.

tableta. (Fiecare trebuie să treacă prin zece întâlniri și să pună selfie-uri și statusuri cu învățături pe grupul lor de Facebook).

„Dacă fiecare îmbunătățește școala cu zece ore de pregătire”, spune Ionescu, „ori 50, vom fi cu (cel puțin) 500 de ore mai buni”. Prioritar e să le dea de lucru prin școală celor care fac năzbâtii precum cățărat pe garduri sau ajuns pe acoperiș. Dacă tot au energie, „s-o folosească constructiv”. Prioritar e să obțină constant fonduri pentru bănci, table multifuncționale, renovări, formări. Pentru a redeveni școală-model la nivel județean și național gândește proiecte europene, cere ajutor asociației de părinți, se consumă în birocrația primăriei.

Ieșirile din birou înseamnă, pentru Ionescu și pentru zeci de colegi, și vizite la alte școli din Academie, precum Transylvania College, cunoscută pentru programul ei de *wellbeing*. Au văzut acolo cum profesorii stabilesc împreună cu elevii obiectivele de învățare dintr-o oră, cum lucrează pe inteligență emoțională. Ionescu le vrea pe toate la Pucioasa, însă drumul trece prin finanțări trimestriale întârziate, face popasuri la profesorii debutanți nepregătiți și ajunge la un coleg din Consiliul de Administrație care în ședințe spune „nu se poate”, „n-avem cum”. „Sunt multe de făcut”, spune Ionescu, „dar mie-mi place să fiu directoare la mine-n școală”.

Academia de Leadership și Management Școlar este un proiect dezvoltat de Asociația pentru Valori în Educație (AVE), cu ajutorul partenerului fondator, Lidl România. Detalii pe ave-romania.ro.

Pentru un viitor mai bun

LIDL

În satul meu, femeile se nasc și mor curve

De ce mi-a luat vreo 20 de ani să înțeleg că sexul nu înseamnă rușine, vină, șantaj și abuzuri succesive.

De Mădălina Bătrînca
Fotografii și scrisori din arhiva autoarei

Am crescut într-un sat din Buzău, unde băieții învățau de mici că toate femeile sunt curve. Asta a fost, de altfel, explicația pe care am primit-o de la iubitul meu, Andrei, băiatul cu care am făcut sex pentru prima dată, atunci când m-a jignit fără să-i fi greșit cu ceva anume. Mi-a spus senin, fără să înțeleagă de ce sunt rănită: „Toate femeile sunt curve, nu mă refer doar la tine".

Am început să îmi explorez sexualitatea în jurul vârstei de șase ani, când am observat că presiunea aplicată în buric, apoi în zona pelviană, îmi stârnește un soi de plăcere. Dar, pentru că nu știam cum să explic acea senzație, o țineam pentru mine.

Cuvântul „sex" îmi era străin. La fel și „menstruație", „penis" sau „vagin". Acasă nu se pomeneau astfel de cuvinte. Ori de câte ori surprindeam vreo scenă erotică la televizor, în vreun film, ai mei schimbau repede canalul sau îmi spuneau să-mi acopăr ochii până când se termina nenorocirea. Dar plăcerea, despre care aveam să aflu mult mai târziu că este rezultatul masturbării, nu-mi era străină.

Din contră, o căutam ori de câte ori nu era nimeni prin preajmă. Fiecare orgasm era însoțit de un profund sentiment de vinovăție; deși nu mi se vorbise niciodată despre asta, mă simțeam de parcă ce fac este rău, murdar.

Acasă desenam repetitiv trupuri de femei goale, cărora le conturam cu atenție sânii rotunzi, le desenam sfârcurile mereu întărite și le desenam părul pubian fără să ridic pixul de pe foaie. Corpul feminin, singurul la care avusesem acces, mă fascina prin curburile și depresiunile lui, pe care eu nu le dobândisem încă. Mama nu s-a sfiit niciodată să își schimbe hainele în fața mea, așa că un corp feminin copt, matur, nu era un secret. Dar atunci când mi-a văzut desenele nu a știut cum să reacționeze, așa că m-a certat și mi-a spus să nu mai desenez „prostii".

Apoi, când aveam vreo 12 ani, am împărțit plăcerea mea cu Ioana. Era mai mare cu un an, avea ochii verzi și părul creț și toată lumea îi spunea că seamănă cu Thalia în telenovela *Marimar*. Venea în fiecare vacanță de vară la bunicii ei, care locuiau în același sat.

Într-o zi, printre hârjoneli și jocuri actoricești, aveam să aflu că Ioana are aceleași obiceiuri murdare și, mai mult, că își dorește să le împărtășim. Eram în curtea din fața casei mele, pe o pătură înflorată întinsă pe cimentul tare, când Ioana s-a urcat deasupra mea într-o joacă ce devenise un fel de preludiu. Îi simțeam greutatea și o căldură surprinzătoare îmi inunda corpul.

„Nu vrei să mergem să ne uităm la televizor?", mi-a zis, iar eu m-am ridicat fără să gândesc. Am lăsat pătura sub umbra mărului dulce, dar nu am mers în camera alor mei, unde era televizorul, ci în ultima cameră din casa mea construită ca un tren, pe care o traversam dintr-un capăt în altul printr-un șir paralel de uși. Nu prea știa niciuna dintre noi ce să facă, așa că ne-am frecat corpurile înțolite unul de celălalt până când amândouă am obținut ce ne doream.

Întâlnirile din ultima cameră s-au transformat imediat într-un obicei. După fiecare vizită, Ioana pleca repede acasă, iar eu rămâneam singură. Împărțeam doar plăcerea, sentimentul de vinovăție și confuzia le trăiam separat. Timp de câteva zile eram prea rușinate să ne întâlnim, iar apoi o luam de la capăt. Am respectat tiparul în următoarele două veri, iar cu fiecare întâlnire cuvântul „sex" căpăta alte dimensiuni. În aceeași cameră am început să renunțăm ușor, ușor, la haine și să ne observăm mai atent una pe cealaltă. Steril, aproape clinic. Observam și-atât. Ne dezbrăcam și-atât. Ne atingeam și-atât.

Până când nu am mai făcut-o.

Tot cam pe-atunci m-am îndrăgostit de Dragoș. Eram împreună de câteva luni când prietenul lui mi-a spus că Dragoș ar vrea să mă sărute. Știam din familie că băieților nu prea poți să le spui „nu" și că iubirea e, de multe ori, condiționată. Nu credeam că Dragoș o să mă bată dacă nu-l sărut, dar îl plăceam și l-am sărutat. Am regretat în secunda în care i-am simțit saliva rece, limba ca o moluscă și gustul ciudat, așa că am găsit rapid o scuză și am fugit. Tot ce-mi provocase primul sărut era o greață îngrozitoare, însă pentru că nu puteam să spun nu, am învățat să-mi placă.

Prin clasa a VII-a îmi conturam ochii cu negru, purtam blugi cu talie joasă, sutien și chiloți tanga roșii, iar șoldurile mele se lățeau. Mă simțeam mai mult femeie și mai puțin copilă. Mă bucuram de schimbările astea și de glumele deocheate ale colegilor mei care, paradoxal, nu mi se păreau deranjante, ci flatante, admirative. Lucrurile căpătau din ce în ce mai mult sens, corpul meu începea să se asemene cu trupurile femeilor goale pe care le desenam, iar formele mele îmi aminteau de ale mamei.

Perioada gimnaziului a fost puternic marcată de jocuri erotice, al căror punct culminant era sărutul. Am sărutat vreo zece fete și vreo opt băieți, iar sărutul nu mi se mai părea scârbos, ci pătimaș, senzual, însoțit de mângâieri pe talie ori pe gât. Uneori îl simțeam ca pe-un zbucium, alteori ca pe un gol în stomac și, de cele mai multe ori, ca pe o etapă

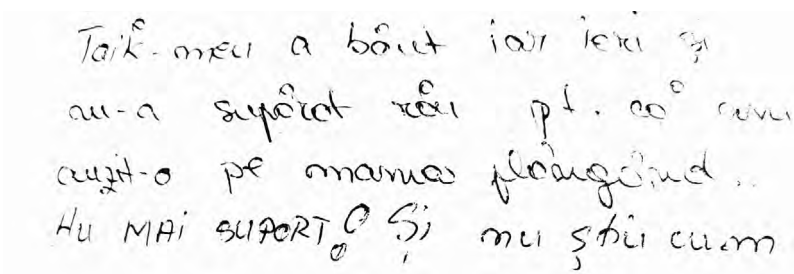
pregătitoare, care mă făcea curioasă. Atracția mea pentru femei, care nu mi-a provocat niciodată confuzie, ci a fost certă, aproape palpabilă, există și astăzi. Dar, în ceea ce privește relațiile și sexul, am ales mereu bărbați.

Andrei era cu trei ani mai mare decât mine și locuiam în același sat. Era înalt și grațios într-un fel ștrengăresc, masculin. Nu știa multă carte, dar avea un farmec special, pe care nici astăzi n-aș putea să-l explic. Ziua stăteam până ne stafideam în apele Buzăului, iar seara mâncam pepeni furați pe fântâna din fața casei mele.

Relația noastră a început frumos, ca o piesă de teatru, pe când aveam vreo 15 ani. În seara debutului, recuzita noastră însuma o cravată, un tricou, o șosea încinsă de soarele lui august și un cer plin de stele. Era miezul nopții, petrecusem o zi întreagă împreună și, înainte să se-ncheie, ne-am întins pe mijlocul străzii. El și-a dat jos tricoul să simtă mai bine aburii fierbinți care ieșeau din asfalt, iar eu l-am îmbrăcat și i-am dat la schimb cravata mea maro cu ursuleți, dintr-un motiv care atunci mi s-a părut amuzant. Am stat acolo, în liniște, câteva minute bune, apoi m-a întrebat: „Vezi cât de lent se mișcă steaua aia pe cer?". Am văzut-o și, într-o oră, cât am stat întinși pe strada principală din satul în care crescusem amândoi, am numărat toate stelele plimbărețe pe care le-am văzut.

Înainte să plece, Andrei m-a sărutat, iar eu am plecat zâmbind, fără să scot vreun cuvânt. Apoi, timp de un an, m-a iubit. A fost primul căruia i-am permis să mă atingă și primul cu care m-am simțit confortabil să mă împart, părticică cu părticică. Rămâneam în fiecare seară singuri, iar mâinile lui calde îmi urcau pe sub bluză odată cu aerul rece de afară și îmi cuprindeau sânii, atinși până atunci doar de mine și de Ioana. Ne certam des, din te miri ce prostii, dar mereu ne întorceam unul la altul. Apoi, vreme de câteva luni bune, am rămas despărțiți, timp în care el a început o relație.

Decembrie 2006
Când eram copil, o auzeam des pe mama plângând din camera alăturată.
Interveneam doar dacă plânsul se transforma în țipete.

Am crescut într-o familie abuzivă. Taică-miu a avut dintotdeauna probleme cu alcoolul. Când eram în clasa a VII-a, „tati" mi-a povestit din senin, după ce m-a luat de la școală, cum tocmai i-o trăsese unei avocate la ea pe birou. Așa a început părintele preferat, care-mi făcea toate poftele și-mi spunea că mă iubește „până la cer și-napoi", să se transforme în ochii mei.

Venea aproape în fiecare dimineață beat acasă, după nopți petrecute cine știe pe unde, și o silea pe mama să se trezească, să îi pună masa și să mănânce alături de el, fie că-i era foame, fie că nu. Uneori arunca toată mâncarea din frigider în mijlocul bucătăriei, apoi o bătea din fel și fel de motive închipuite. În unele seri, când nu era bețivul simpatic, pus pe glume, ci se întorcea acasă hotărât să provoace un scandal, ascundeam telefoanele pentru că obișnuia să le spargă ca să nu putem chema poliția, lucru care se întâmpla destul de frecvent. Dar niciodată poliția nu rezolva mare lucru, pentru că mama ceda, iar eu nu aveam pe-atunci puterea să deschid gura și s-o apăr. Apoi, când am mai crescut, am început să intervin în scandalurile de acasă și să nu-i mai permit tatălui meu să o lovească. Uneori îmi reușea, iar toată furia lui era redirecționată către mine. Nu m-a lovit niciodată, dar m-a înjurat, mi-a spus de nenumărate ori că eu distrug familia și că-s zero, o proastă care nu o să facă nimic în viață.

Bunicii din partea mamei o încurajau să divorțeze, dar totul se oprea când eu mă agățam de gâtul lui țipând „tati, nu pleca!", cu disperarea copilului convins că-și va pierde părintele. Așa că, de mila mea, mama nu mai lua în calcul opțiunea divorțului și bunicii, care mă iubeau extraordinar de tare, nu mai spuneau nimic. Atunci vedeam un tată bun, care-mi spunea zilnic că mă iubește și care, atunci când venea acasă, băga capul pe ușă și întreba „Unde-i puiul meu mic?".

Multă vreme, eu și mama nu am avut o relație apropiată. „Tot ce ai rău ai de la taică-tu", îmi spunea ori de câte ori făceam ceva ce nu-i convenea, iar eu și el chicoteam complici, aproape mândri, pentru că taică-miu era descurcăreț, carismatic, deștept, amuzant, demn – calități pe care îmi plăcea să cred că le-am moștenit.

Dar, în adolescență, tatăl meu nu a mai fost doar „tata". Îl vedeam și ca bărbat, ca soț, și ajunsesem și eu s-o rog pe mama să-și refacă viața alături de altcineva. Mama izbucnea în plâns ori de câte ori mă auzea, pentru că nu concepea să lase un alt bărbat în viața ei.

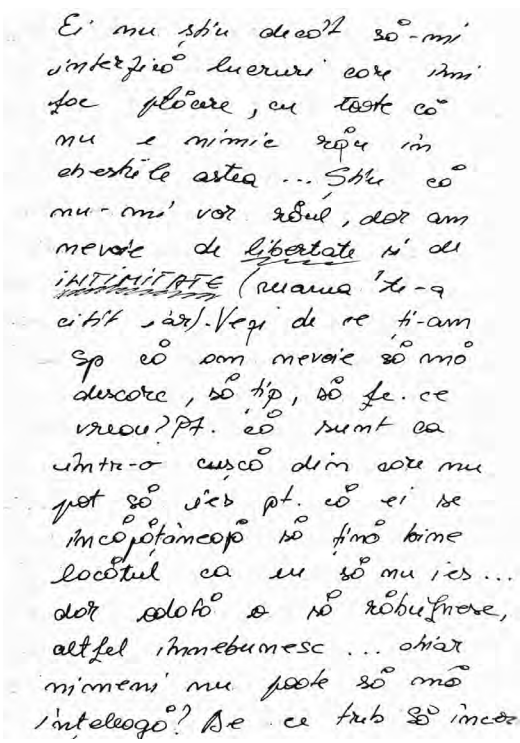
După moartea bunicii mele, puterea și curajul mamei de-a se desprinde de tatăl meu au pierit de tot. Așa că, măritată de la 19 ani cu bărbatul

care-i trimitea scrisori de dragoste și-o alinta Roza, a rămas alături de el. L-a iertat ori de câte ori a bătut-o, a jignit-o sau a înșelat-o, pentru că nu voia ca eu și fratele meu, mai mic cu șase ani decât mine și prea mic să-nțeleagă ce se întâmplă, să creștem fără tată. Nu am mai putut să-i spun „tată" de atunci, darămite „tati".

Mi-am dat seama târziu cât de tare m-au marcat toate lucrurile la care, fără voia mea, am fost un spectator foarte atent și receptiv. Femeile pe care le cunoșteam din copilărie și adolescență erau sclave la ele în casă, iar sexul părea un act asupra căruia doar bărbații aveau control și de care doar ei se puteau bucura. Dar era o componentă importantă a unei relații, judecam eu, așa că atunci când Andrei mi-a spus că vrea să reluăm relația și mi-a cerut să mă culc cu el, nu mi s-a părut nimic anormal.

Nici măcar faptul că urma să ne împăcăm doar dacă eu acceptam să facem sex înainte ca el să pună capăt relației cu Iulia, iubita lui, cu care avea, spunea el, o „relație completă".

Pe 25 aprilie 2009, la aproape două luni după ce am împlinit 16 ani, am mers acasă la Andrei și ne-am oprit, cu lanternele telefonului aprinse, în camera bunică-sii, plină de plăpumi și carpete țărănești. Era groaznic de frig și trebuia să facem sex într-o liniște perfectă, cu lumina stinsă, ca nu cumva să trezim pe cineva din casă.

Februarie 2007
Părinții mei se certau ba de teamă că o să fac sex, ba pentru că începusem să o apăr pe mama. Mă simțeam singură și neînțeleasă.

Nu puteam să-l văd, nu știam ce vrea ori ce urmează să facă și nu mi se părea nimic plăcut în ceea ce trăiam. Mă durea, lucru de care eram pregătită, dar nu asta era problema. Nici frigul, nici întunericul, ci cât de impersonal era totul. Când s-a oprit, aproape c-am răsuflat ușurată. Cu toate astea, eram fericită că-mi respectasem promisiunea și că aveam să-l recuperez. A doua zi, am așteptat un semn de la el, care a venit abia seara. Mi-a scris un mesaj care suna cam așa:

„Mădă, îmi pare rău, dar eu am decis să rămân cu Iuli. Sper că putem rămâne prieteni."

Îmi furase o experiență de care ar fi trebuit să mă bucur. Mă simțeam stricată, descompusă, cu părți din mine aruncate în toate colțurile lumii și mă gândeam că nu ar fi trebuit să ies pe ușă în seara aia. Chiar înainte să plec de acasă în acea zi, am simțit primul cutremur puternic pe care mi-l amintesc, de 5,3 grade. După cutremur, a urmat o furtună zgomotoasă și violentă, care făcea plopii de pe stradă să se îndoaie de parcă erau făcuți din plastilină. Aerul era plin de praf, iar pe șosea zăceau crengi și copaci rupți ori smulși direct din rădăcini.

Trebuia să fi fost atentă la semne.

Au urmat săptămâni în care Andrei a continuat să mă caute, deși era cu Iulia. Iar eu îi răspundeam și, mai mult de-atât, făceam tot ce-mi spunea. Îmi interzicea să dorm la prietenele mele, îmi spunea că nu vrea să ies în oraș după ore și el decidea cu cine pot să vorbesc și cu cine nu. Până când, de ziua unei prietene, l-am mințit și am rămas peste noapte la ea acasă. M-a sunat de peste 20 de ori și mi-a trimis vreo opt mesaje. Când i-am răspuns, a început să mă înjure, să-mi spună că-s o curvă, că el nu poate să aibă încredere în mine și că, dacă eram într-adevăr virgină, nu aș fi putut să îl mint.

De câte ori își dorea să mă facă să mă simt vinovată, juca aceeași carte: „Dacă erai virgină, mă ascultai". Sexul trebuia să mă facă supusă lui. Și m-a făcut. Am început să plâng și să-l rog să mă ierte și am făcut asta minute în șir, până când mi-am dat seama că eu nu îi datoram explicații. I-am închis și vreme de vreo săptămână nu am primit niciun semn. Apoi, într-o seară, m-a rugat să îl ajut cu câteva hârtii, pentru că „doar eu aveam imprimantă". Nici atunci nu am știut să spun nu, așa că am ieșit să-i dau hârtiile și-am vrut să plec, dar m-a oprit și a început să-mi vorbească despre noi. Mi-a zis că s-a despărțit de Iulia și că mă iubește, că-i pare rău. Atunci aș fi fost suficient de puternică să îl resping, dar nu am făcut-o.

Prima dată când am ieșit împreună la discoteca din sat, Iulia era acolo. Avea părul îndreptat, prins ordonat, era machiată natural și purta o rochie roșie, cu-n iz școlăresc, disciplinat. Mereu mi se păruse frumoasă, cuminte, delicată, prea bună pentru el. Când ne-a văzut împreună, a început să plângă. M-am simțit îngrozitor, pentru că știam că suferă din cauza mea, așa că am urmărit-o cu privirea mai toată seara. La un moment dat, mi-am dat seama că nu mai e înăuntru și tot atunci am observat că și Andrei dispăruse. Am ieșit afară și, pe culoarul care dădea spre baie, Iulia și Andrei discutau, iar ea plângea. Când m-a văzut, Andrei s-a înroșit de furie, m-a smucit de braț și m-a întrebat dacă merg cu el sau rămân cu ea.

„Dacă rămâi, nu mai ai ce discuta cu mine."

Am rămas cu ea și, printre lacrimi, Iulia mi-a spus că a făcut sex pentru prima dată cu Andrei pe 2 mai, de ziua lui, așa cum îi promisese. Apoi, din senin, el a părăsit-o și s-a întors la mine. Am rămas amândouă pe culoarul ăla friguros și împuțit, am luat-o în brațe și am lăsat-o să plângă. Nu prea știam cum să reacționez, ce sa fac, ce să simt, dar i-am povestit cum Andrei îmi făcuse același lucru. În mai puțin de două săptămâni ne furase amândurora o experiență valoroasă, care avea să ne influențeze toate relațiile viitoare.

Chiar și-așa, nu l-am părăsit pe Andrei. Am continuat relația vreme de cinci ani, am făcut sex și a doua, și a treia, și a patra oară, apoi nu am mai numărat. Mă jignea, mă înșela, nu îmi răspundea la telefon cu zilele și mă durea fizic tot ce-mi făcea, dar nu puteam să spun „gata, e de ajuns". Respectul de sine a fost, la fel ca sexul, o noțiune extraterestră în copilăria mea.

Deseori folosea sexul, care nu era o experiență plăcută pentru mine, ca obiect de șantaj. Îmi amintesc cum într-o seară mi-a spus că trebuie să ne vedem. Eram supărată, pentru că nu reușisem să dau de el toată ziua, și i-am spus că nu vreau să-l văd, darămite să fac sex cu el. Mi-a răspuns că de-aia suntem împreună și că, dacă îl refuz, o să caute asta în altă parte, lucru care m-a făcut să-i fac pe plac, cu speranța c-o să-și ceară scuze și-o să depășim noi și asta. A pornit mașina fără să scoată vreun cuvânt și a condus până în capătul celei mai întunecate străzi din sat. A oprit, ne-am dezbrăcat și am făcut sex. Nu am vorbit, nu m-am mișcat, doar am stat acolo, lividă, cu mintea goală, plânsă, și mi-am făcut datoria de iubită.

La final, ne-am îmbrăcat repede și tăcut. Când am ajuns în fața porții mele, mi-a spus că vrea să ne despărțim. Nu mă comportasem cum trebuia, încălcasem condițiile înțelegerii noastre, așa că el avea toate motivele să se despartă de mine. „Ăla e sex? Eu cum să mă simt bine când tu stai și plângi ca proasta?"

Atunci i-am spus, printre țipete și lacrimi, că nu-i corect ce-mi face și că nu o să cobor din mașină până nu-mi promite că nu o să se mai poarte așa. Știam că o promisiune din partea lui nu valorează nimic, dar trăgeam de timp pentru că nu eram pregătită să plec. I-am luat cheile mașinii, iar el m-a luat de păr și m-a izbit cu capul de bord, mi-a smuls cheile din mână și a pornit în trombă. „Dacă nu vrei să cobori la tine acasă, te las pe câmp, proasta dracu' ce ești!". Și s-a făcut întuneric.

M-am trezit întinsă pe jos, pe un drum pietruit. Andrei mă ținea în brațe și plângea, îmi spunea că îi pare rău, că mă iubește și că nu o să-mi mai facă rău vreodată. Dar nimic nu s-a schimbat. Iar eu, exact ca mama, am rămas, l-am iubit și l-am iertat.

M-am despărțit de Andrei înainte de Bac. Urma să plec la facultate, lucru cu care el nu era de acord, pentru că în București aș fi ajuns o curvă. În ciuda lucrurilor pentru care ani la rând mi-am judecat părinții, știu că au făcut întotdeuna tot ce le-a stat în putere ca eu și fratele meu să avem șanse mai bune în viață decât au avut ei. M-au transferat de la școala din sat la o școală bună din oraș, convinși că un mediu școlar urban m-ar fi ambiționat și m-ar fi ajutat să cresc altfel, mai armonios. Deși niciodată nu am fost o familie înstărită, în clasa a V-a au angajat un șofer care trebuia să mă ducă la școală și să mă aducă înapoi acasă în siguranță, pentru că nu cunoșteam orașul.

Cât despre Andrei, știam că nu îmi doresc o viață alături de el, dar nu știam cum să mă opresc. Apoi, deodată, m-am oprit.

Într-o zi, mă pregăteam să ies în oraș cu un grup de prieteni comuni, când m-a sunat nervos și m-a amenințat că dacă ies o să vină după mine și o să mă calce în picioare în fața tuturor. I-am spus că o să merg oricum, iar conversația s-a încheiat. Am ieșit, dar nu m-am bucurat vreo clipă de ieșire, pentru că mi-era frică. Andrei venise să facă ce-mi promisese. L-au oprit prietenii noștri când s-a năpustit să mă lovească, așa că a luat un pahar de pe masă și a aruncat berea din el pe mine. Apoi, printre injurii, m-a scuipat și mi-a aruncat în față o țigară încă aprinsă. În tot timpul ăsta, îmi țiuiau urechile și mi-era teamă că, dacă o să deschid gura, nodul

din gât o să se transforme într-un plâns din care nu o să mă pot opri vreodată. Când a încetat să mă înjure, m-am îndepărtat și am vomitat.

Seara m-a sunat insistent. I-am răspuns și îmi spunea ba că mă iubește și că vrea să fim împreună, ba că sunt o curvă ordinară. „Ieși măcar să-ți dau o palmă, să mă liniștesc, că altfel vin și-ți iau porțile pe capotă." I-am spus că nu are decât să facă ce vrea și i-am închis telefonul. A continuat să mă caute o vreme, apoi a terminat și el.

După Andrei nu am suportat ideea de a lăsa pe altcineva să mă atingă. Apoi, în vacanța de vară de după primul an de facultate, am vrut să-mi dovedesc că sexul nu îi dă unui bărbat putere absolută asupra mea. Eram la un chef cu niște prieteni când l-am cunoscut pe Cătălin. Venea direct de la înmormântarea lui taică-su, de care nu fusese vreodată foarte apropiat. Și astăzi, asta e tot ce știu despre el.

În seara aia, am făcut sex. Nu m-am gândit, doar mi-am lăsat corpul acolo, cu ochii închiși, iar mintea mi-am dus-o în altă parte. Când și când deschideam ochii, apoi îi închideam la loc. Mi se făcea greață când îi vedeam conturul capului, gâtul și umerii, în întuneric, mișcându-se ritmic deasupra mea. Când totul s-a sfârșit, m-am îmbrăcat și am ieșit repede din cameră. Îmi câștigasem libertatea emoțională printr-o partidă de sex care mă făcuse să simt un amestec ciudat între dezgust și mândrie.

În al doilea an de facultate, obișnuiam să petrec mult timp în trei cluburi din București, în care se învârteau cam aceiași oameni. Ieșeam de vreo trei ori pe săptămână, iar în ziua următoare ajungeam în redacția ziarului la care lucram cu machiajul întins și cu niște cearcăne maronii care mă făceau să par bolnavă. Uneori dansam cu prietenele mele, alteori mă sărutam cu bărbați amețiți care îmi cuprindeau talia în drumul de maximum șase metri de la budă la bar. Le spuneam că mă cheamă Maria sau Anemona și apoi mă făceam pierdută. Așa percepeam pe-atunci independența emoțională: ca pe-un șir neîntrerupt de experiențe erotice care mă ajutau să simt că dețin controlul.

Acolo l-am cunoscut pe Liviu. Avea vreo 26 de ani, locuia cu părinții, dar m-a chemat la el când ai lui erau plecați. Camera lui mică, cu pereții albaștri, mobila maro care înconjura patul până sus, pe perete, și biroul aglomerat de chestii de gaming îmi aminteau de filmul *The 40-Year-Old Virgin.*

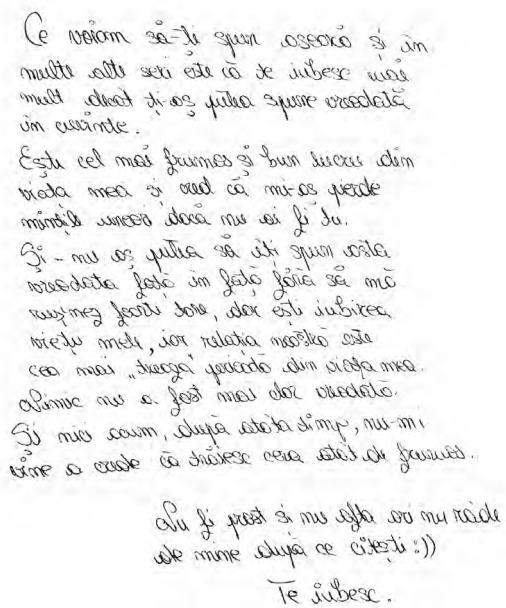
După câteva glume și discuții, am început să ne uităm la *Gadjo Dilo,* iar eu am început să-l sărut și să-i ridic tricoul. L-am mângâiat pe piept

și mi-am plimbat degetele ușor pe linia boxerilor, de la un capăt la altul. Liviu s-a ridicat, m-a apucat de talie și m-a izbit de peretele din fața patului, iar câteva minute mai târziu făceam sex pe ritmuri de acordeon în camera lui de adolescent bătrân. În jumătatea de an în care ne-am întâlnit regulat, mi-am întins sexualitatea în toate direcțiile, cum întinzi o gumă de mestecat deja înmuiată de salivă. Liviu m-a făcut să-mi dau seama că nu trebuie să fii îndrăgostit ca să te bucuri de sex.

Întâlnirile noastre au încetat gradual pe măsură ce am început să petrec timp cu Sergiu. Pe el l-am cunoscut în 2013, în redacția în care lucram amândoi, iar după muncă mergeam ori în Șurubelnița, o crâșmă în care aveai reducere la bere dacă erai student, ori pe trotuarul din stația tramvaiului 16 de pe Armand Călinescu, lângă un petec de gazon și o fântână arteziană. Ana, iubita lui, era plecată pe timpul verii din București, așa că pe el nu-l aștepta nimeni acasă, iar pe mine ceva mă ținea în loc.

Nu după mult timp am părăsit trotuarul din fața fântânii și ne-am mutat în bucătăria mea portocalie, iar apoi pe canapeaua roșie din sufragerie. Pe 20 august 2014, am văzut împreună *The Eternal Sunshine of the Spotless Mind, American History X* și puțin din *Trainspotting.* Apoi, în timp ce Renton, personajul lui Ewan McGregor, își injecta heroină într-o

2016
Aproape săptămânal, îi scriam lui Sergiu scrisori pe care le găsea dimineața ascunse în laptop. Îi ofeream validări de care eu aveam, de fapt, nevoie.

cameră jegoasă, Sergiu a întins mâna și mi-a ridicat ușor, aproape fără să m-atingă, rochia lungă, în dungi negru cu gri.

Ne-am privit scurt și am început să ne sărutăm și să ne dezbrăcăm într-un ritm atât de alert încât ceasul părea că stă în loc, cu limbile paralizate, iar canapeaua roșie că se învârte și m-aruncă în tripul lui Renton, amorțit de heroină. Când filmul nostru s-a terminat, am rămas goi și confuzi, întinși pe canapea. „Și-acum ce facem?", m-a întrebat. „Nu facem nimic. Am făcut sex și atât, nu trebuie să facem ceva. Adică nu aștept nimic, să știi", i-am răspuns cu o replică pe care mi-o repetasem în gând de atâtea ori încât atunci când în sfârșit am rostit-o am simțit o urmă de mândrie. Sunase natural, convingător.

A doua zi am discutat despre greșeala pe care o făcusem și ne-am promis că nu se va mai repeta, dar 40 de minute mai târziu ne sărutam atât de intens, că-mi simțeam oasele intrând cu totul în peretele blocului de care ne sprijineam.

Am continuat așa vreme de opt luni, timp în care ne-am scris aproape săptămânal poezii și ne-am despărțit de zeci de ori cu aceeași promisiune. Că-i pentru ultima dată. Ne sărutam și ne desprindeam cu greu mâinile, iar el pleca. Apoi sfârșeam iar împreună în apartamentul meu, pe canapeaua roșie. Făceam sex înainte de muncă, apoi plecam împreună spre birou și, după program, ne întorceam în sufrageria mea. Fiecare seară se termina la fel. El pleca acasă, la Ana, iar eu îi spuneam „Abia aștept să vii și să nu mai pleci".

O vreme mi-a promis că va pune punct relației cu Ana, dar mereu se întâmpla câte ceva. Poate faptul că încă o iubea, poate obișnuința, poate frica de nou. Cert este că relația lor era complicată. Timp de un an, Sergiu a fost în București, la facultate, iar Ana termina liceul în Suceava. Când Ana s-a mutat în București, Sergiu lucra, iar ea abia prindea gustul studenției, obișnuită deja cu independența pe care ți-o oferă o relație la distanță, așa că nu-și mai găseau locul în aceeași casă, împreună.

În ciuda istoricului meu amoros disfuncțional, nu înțelegeam cum Ana nu observa absența omului care, până atunci, gravitase în jurul ei. Mă gândeam des la ea, ori de câte ori puneam mâna pe telefon și voiam să-i scriu, dar mereu mă opream. Mă gândeam la fel de des și că nu am cum să ies bine din triunghiul ăsta amoros.

Sergiu nu mi-a cerut niciodată să-l aștept și nu m-a condiționat vreodată în vreun fel, dar începusem să-l iubesc, așa că aventurile mele din cluburi au încetat subit. Restul a venit natural. Uneori vorbea despre

despărțirea de Ana ca și cum ar fi fost doar o chestiune de timp, iar asta m-a făcut să accept să trăiesc în ritmul lui, care avea o dinamică diferită de-al meu. Timpul lui, devenit al nostru, era scurt. Timpul meu, petrecut într-o continuă așteptare, părea că nu se mai termină.

Deși era dureros să îl împart, am continuat să o fac până când, într-o vineri seară, după muncă, Sergiu mi-a spus din nou că trebuie să încetăm. Ne-am oprit într-un restaurant aproape gol din Pipera. Atunci când am încercat să-l prind de mână, mi-a respins atingerea de pe partea cealaltă a mesei și mi-a evitat privirea. Mi-a spus că relația cu Ana nu o să se sfârșească prea curând, că nu vrea să mă mai rănească și că ar trebui să-mi văd de viața mea. A fost rece și serios și toate cuvintele pe care mi-aș fi dorit atunci să i le spun mi s-au oprit în vârful buzelor.

Am plâns toată noaptea, închisă în bucătărie, pe parchet, rezemată de calorifer. Mi-am reproșat ore în șir că nu eram mai bună sau mai deșteaptă și nu învățasem nimic din relația cu Andrei, care-mi dovedise iar și iar că voi sfârși mereu plângându-mi de milă din cauza unor lucruri pe care mi le fac singură. Știam că Sergiu e un om bun, așa că problema era, evident, la mine. Eu nu eram demnă de ceva bun. Eu căutam contexte nocive, pentru că atât meritam.

Dimineața următoare a venit cu o lumină prea puternică și cu dureri de cap, iar spre seară am primit un mesaj de la Sergiu, care mă întreba dacă vreau să mergem împreună la un concert. Ca-n multe alte momente de cumpănă ale vieții mele, aș fi vrut să spun nu, dar am spus da. Și a fost, poate, primul cel mai înțelept „da" din viața mea.

Am mers împreună să vedem Kistvaen, o trupă românească de black metal, unde mi-a spus că s-a despărțit de Ana și că se mută din apartamentul lor. Era nervos, agitat și vag trist, dar m-a luat în brațe, m-a sărutat și mi-a spus că mă iubește. Apoi, toată seara m-a strâns atât de tare, de atâtea ori, c-am ajuns parcă să-i intru sub piele și să-i simt toată durerea, lucru care m-a făcut foarte nesigură în ceea ce ne privește.

Vedeam că suferă din cauza Anei și am văzut și-n următoarele luni, timp în care am fost aproape zilnic împreună. Și mă durea, pentru că știam că nu-i doar obosit, așa cum îmi spunea. Dar nu am zis niciodată nimic, de frică să nu-l împing din nou în brațele ei.

Despărțirea de Ana a fost, deci, o suferință pe care am trăit-o cumva amândoi. În timp, însă, rănile s-au vindecat. Cel puțin ale lui, pentru că ale mele au devenit mai adânci. Sergiu a adus cu el valuri de anxietate.

În copilărie, adolescență, chiar și în prima parte a vieții mele de adult, momentele de liniște au fost succedate de clipe dureroase. Iar când în sfârșit mi-a fost bine, nu am putut să mă bucur. Cu Sergiu am fost din nou vulnerabilă în timpul sexului și, în prima parte a relației noastre monogame, am fost terorizată de gândul că o să îl pierd.

Declarațiile rostite mi se păreau sărace, așa că uneori, după ce adormea, îi scriam scrisori în care-i ofeream mereu aceleași garanții: că nu o să-l dezamăgesc niciodată și că este cel mai frumos lucru din viața mea. Sergiu nu a avut vreodată nevoie de astfel de promisiuni, dar una dintre fricile induse de Andrei, și anume că, fără să conștientizez, aș putea face ceva care l-ar putea determina pe Sergiu să se îndoiască de sentimentele și fidelitatea mea, era încă vie.

În timp, Sergiu a reușit să mă scape de-o parte dintre nesiguranțe, iar sexul a devenit mai mult decât o metodă de a-mi testa propriile emoții. Am renunțat la orice fel de bariere pe care, inconștient, le puneam între noi. Nu am avut nevoie de vorbe sau de o cunoaștere ghidată. Plăcerea s-a născut din plăcerea celuilalt și dintr-o căldură pe care încă ne gândim, în unele momente, că nimeni nu o cunoaște așa cum o cunoaștem noi.

Suntem împreună de patru ani și jumătate și ne-așteaptă, sper, mai multe vieți, toate alături. Sună pueril, poate. Sună a dragoste de început, încă neîncercată și superficială. Dar am depășit până acum împreună mai mult decât ne-am fi dorit. El a suferit o pierdere imposibil de depășit și, în aceeași perioadă, eu am avut primul episod depresiv și prima tentativă de suicid, timp în care, în loc de patru picioare pe care să ne sprijinim, am avut două: ale lui.

Atunci l-am respins de zeci de ori, l-am torturat cu reproșuri cretine, din nimicuri, și i-am spus de nenumărate ori că vreau să ne despărțim, convinsă fiind că este singurul care mă împiedică să rup legătura cu lumea asta. Îmi plănuiam plecarea aproape zilnic.

Dar, oricât l-am izgonit, Sergiu a rămas și așa cred că am rămas și eu. În timp, odată ce am învățat să-mi înțeleg suferința, Sergiu s-a transformat dintr-o piedică în calea morții în pârghia de care mă agăț ori de câte ori simt că mă prăbușesc. Ne-am schimbat enorm unul pe altul, iar eu simt că am crescut lângă el mai mult decât am crescut în toți ceilalți ani, în care ba am fost educată, ba m-am autoeducat prost.

Am învățat că iertarea nu-ți aduce, de multe ori, liniștea, așa cum spun toți, ci doar puterea de a păstra o comunicare bună, stabilă cel puțin, cu persoanele care te-au rănit. Alături de el și cu ajutorul celeilalte

Martie 2017
Scrisoare către mine, copilul, scrisă la terapie - mi-a fost greu să mă iert pentru că nu mi-am lăsat tatăl să plece. Mult timp am fost convinsă că din vina mea nu am avut cu toții o viață mai liniștită.

Dragă Diodoliana,

Sunt tu, dar cea mai mare și îți scriu din viitor, dintr-un punct al vieții tale în care sunt pregătită să îți împărtășesc ce vine spre tine. Poate ți-ar plăcea să fii ca mine jurnalistă și ca în orele de Psihologie. Însă ceea ce îți place și poate cât te interesează mai puțin acum, dar pentru prima dată în viața ta ai o relație frumoasă, cu un om care-ți aduce un lucru pe care tu l-ai dorit întotdeauna, dar care atâta timp ne-a lipsit liniștea. Știu că acum tu nu ai parte de liniște, că ești mereu bătută și rănită pe care mama le primește oricând - că nu vrea să mănânce la 05:00 dimineața, că nu vrea să facă sex cu tata care doar se ține pe picioare de beat că e sau că a ajuns în mijlocul drumului fără să știe cum.

Ce vreau însă să știi este că lucrurile se vor schimba. La un moment dat, scandalurile nu vor mai fi atât de dese, iar el nu o va mai bruscă. Dar înainte ca lucrurile să devină mai simple, vor fi, pentru o perioadă, mai dificile. Richard de pe dealul vecinei se va sătura, vecinii nu vor mai fi pe aceeași lungime, iar tatăl, sau cel puțin o parte din el, va pleca odată cu ea.

Știu va fi greu o vreme, știu este chiar așa, în interiorul tău furtuna, de altfel. De aceea, pentru binele amândurora, o să te rog ceva. Un lucru dificil pentru orișicât de copil, știu că speranța e înfiptă. Imposibil de durut, dar lasă-l să plece. E tatăl tău și va ști în continuare că îl iubești, va rămâne, cel mai probabil, în viața ta, pentru că și el te iubește, până la ea și înapoi, știi bine. Dar tu, mama, mamaia, tatăia și Ceemi să fiți mai liniștiți. Tu vei crește mai frumos și vei învăța că merită lucruri bune, mama va îmbătrâni fără remușcări, iar mamaia va rămâne, probabil, mai mult timp cu tine. Vei suferi, dar vei înțelege că acest lucru este de spus pe care ți-l va ști pentru noi. Îți promit că vom fi bine!

constante din viața mea, depresia, am învățat să îmi înțeleg părinții. Știu că defectele tatălui meu sunt rezultatul unor suferințe care l-au transformat într-un bărbat depresiv incapabil să-și recunoască rănile. Doar le simte, așa că alcoolul este pentru el un pansament, iar violența o defulare.

Am înțeles că mama nu a fost suficient de puternică să iasă dintr-o relație care ne-a făcut rău tuturor pentru că timp de aproape 30 de ani a fost abuzată și convinsă că nu există viață după primul ei bărbat. Am înțeles că eram doar un copil și „puiul lui tata" atunci când mă agățam de gâtul lui și-l rugam să nu plece și că nu sunt de vină pentru suferința mamei mele, care a continuat ani la rând. Continuă și azi, chiar dacă el nu o mai lovește.

L-am înțeles pe Andrei, pe care l-am auzit ultima dată spre sfârșitul anului trecut, când m-am trezit transpirată și cu toate rănile deschise. L-am sunat atunci și l-am întrebat plângând dacă m-a iubit vreodată și dacă regretă cum s-a purtat cu mine. I-am spus că în două zile mă căsătoresc cu Sergiu și că nu știu ce-i cu nevoia de a obține niște răspunsuri cărora nu le-am simțit lipsa în ultimii șase ani. Mi-a spus că-i pare rău, dar imediat s-a scuzat într-un mod ridicol. A spus, de exemplu, că și-a schimbat comportamentul abia în ultimul nostru an împreună, convins fiind că urmează să plec la facultate și să-l părăsesc. Mi-a spus apoi că i-au trebuit ani să își privească viitoarea soție și să nu se gândească la mine. Și știu, de atunci, că în realitatea lui alandala m-a iubit, dar că port și-acum povara femeilor din satul nostru, toate curve.

Astăzi am 26 de ani, sunt căsătorită cu Sergiu, iar la ultima adunare am obținut asta: o copilărie fericită în prima jumătate, cât timp am fost suficient de crudă să iert și să uit repede, și traumatizantă în cea de-a doua, urmată de o adolescență în care am fost abuzată fizic și psihic de părinți și de primul bărbat pe care l-am iubit. După, am trăit un an și ceva de căutări fără sens, apoi patru și jumătate lângă un om bun. În aceeași paranteză, trei ani de introspecție forțată prin depresie – o luptă pe care încă o duc cu mine însămi și cu tot ce am adunat.

Chiar și așa, din toți anii ăștia, doar ultimul pare al meu, cel în care am început să îmi tratez depresia și anxietatea și să înțeleg cine sunt în urma tuturor abuzurilor pe care le-am trăit eu, dar și mama și tata. E o moștenire care încă atârnă greu și pe care plănuiesc s-o car atât cât va fi nevoie, cu ajutorul terapiei și al lui Sergiu. Îmi doresc să avem copii, dar înainte vreau să rup șirul durerilor moștenite. Știu ce fel de părinte vreau să *nu* fiu și știu că înainte să-mi aduc copiii într-o lume care oricum geme de durere, eu trebuie să mă curăț de toate suferințele pe care le-aș putea lăsa lor.

Ne descurcăm singurei

Într-un oraș din Republica Moldova,
Maria și Marin, doi tineri în scaun rulant,
își încep viața împreună.

Fotografii și text de Elena Covalenco

S-au cunoscut în 2014, la un seminar pentru persoane cu dizabilități. „Mie mi-a plăcut foarte tare de ea. Mi-a plăcut că vorbește frumos, calm, liniștit", își amintește Marin. Și Mariei i-a plăcut de el: „Părea un băiat educat". La finele seminarului, Marin s-a apropiat de Maria și i-a cerut numărul de telefon. De atunci, pe parcursul unui an, s-au sunat zilnic. Din conversație în conversație, simțeau cum se îndrăgostesc tot mai tare.

Marin are 22 de ani și a crescut la orfelinat. De la 18 ani a stat într-o locuință protejată a asociației Keystone. Maria are 25 de ani și nu știe din ce cauză nu poate merge. Când s-au cunoscut, el locuia în Fălești, iar ea, în Dumbrăvița, la 39 de kilometri distanță. Cum transportul public nu este adaptat pentru persoanele cu dizabilități locomotorii, nu puteau să se viziteze. După un an însă, Marin a chemat un taxi și s-a dus să o vadă. L-a costat 500 de lei moldovenești. Ca să agonisească 500 de lei, Marin împletea ciupici și-i vindea la piață.

„Era nevoie să împletesc cam 15 perechi de ciupici pe lună ca să strâng 600 de lei și să mă duc la ea. Dacă voiam să o văd mai des, atunci trebuia să împletesc mai mulți ciupici."

Într-o zi, a cumpărat un tort și o șampanie. „Și inel am cumpărat. Am ajuns la ea acasă, m-am așezat în genunchi și am întrebat-o: «Vrei să fii soția mea?»."

S-au cununat pe 7 februarie 2018, a doua zi au jucat nunta, iar peste alte două zile s-au mutat împreună la casa lor, pe care au cumpărat-o în Fălești cu ajutorul unor donații. „Atunci când ești la casa ta, nu te știe nimeni și nu depinzi de nimeni", spune Maria. „Acum ne ducem singuri la magazin, facem cumpărături și uite-așa ne descurcăm singurei."

Tinerii supraviețuiesc din pensia de invaliditate, care nu depășește 2.500 de lei moldovenești (cam 600 RON). Pe lângă asta, bărbatul mai ridică peste 1.000 de lei (245 RON) – salariul de la o fabrică din orășel unde vopsește jucării pentru ouăle Kinder – 260 de jucării zilnic.

Maria este țintuită în scaunul cu rotile și pentru ea este mai dificil să se angajeze. Marin se deplasează cu greu, dar nu depinde în totalitate de scaunul cu rotile. Visul lor cel mai mare este să aibă copii: un băiețel și o fetiță.

Fotoreportajul a fost publicat inițial cu titlul Unde dragoste e... *în publicația digitală Oameni și Kilometri din Republica Moldova și a fost expus, parțial, în cadrul unei expoziții fotografice vernisate în ianuarie la Chișinău. Documentarea a fost finanțată de Black Sea Trust for Regional Cooperation, un proiect German Marshall Fund of the United States.*

linella
MEGA
Următorul cu coș/cărător

SOPUR

maicom
MOBIAS BANCA
GROUPE SOCIETE GENERALE

Plăcere
dulce

I ❤ Făleşu

SOPUR

De ce am publicat acest text

Povestea „crimei de la grădiniță” conține mai multe pasaje care descriu fapte de violență. Am ales să le redăm pentru că povestea soților Botan nu este completă fără gravitatea lor, așa cum nu este completă fără istoria relației de 20 de ani care a precedat această crimă. Am documentat și publicat istoria lor pentru că e o lentilă importantă prin care să privim atât fenomenul răspândit al violenței în familie, cât și transformarea relațiilor de gen din cuplurile moderne și dificultatea noastră a tuturor de a discuta despre asta. Chiar dacă nu a influențat hotărârea noastră jurnalistică de a face acest material, și procurorul în acest caz a cerut la proces ca sentința să fie comunicată în formă extinsă publicului, pentru că ar putea contribui la prevenirea săvârșirii unor infracțiuni similare. Mai multe despre cum am documentat acest text găsești pe dor.ro sau poți afla contactând-o pe Oana la oana.sandu@decatorevista.ro.

Crima de la grădiniță

Nicoleta Botan a fost ucisă de soț, chiar în grădinița pe care o înființase. Cum s-a ajuns aici după 20 de ani de relație?

De Oana Sandu
Ilustrații de Andreea Chirică
Fotografii din arhiva familiei și a prietenilor

Tribunalul București forfotea de oameni într-o zi de la finalul lui septembrie 2018. Pe coridoarele întunecate, reclamanți, pârâți, procurori și avocați se intersectau căutându-și sala. Într-una dintre ele începea prima audiere de martori în ceea ce presa denumise la începutul anului „crima de la grădiniță". Atunci, pe 26 ianuarie, Nicoleta Botan, proprietara grădiniței, a fost înjunghiată de soț, Marius Botan, chiar în biroul ei, în timp ce la parter avea loc o petrecere aniversară. Copiii lor, de cinci și un an, erau și ei la petrecere.

Sala de proces era tapetată cu lambriuri maronii. În spate stăteau două educatoare, foste angajate ale Nicoletei, care așteptau să fie audiate. Avocatele lui și ale familiei soției s-au așezat în prima bancă din stânga. În dreapta, pe prima bancă de lemn din boxa acuzaților, Botan, un bărbat înalt și slab, își mișca neliniștit maxilarul și își freca palmele de pantaloni. În fața rândurilor de bănci erau procuroarea, grefiera și judecătorul, care stătea la un prezidiu încadrat de cele două steaguri ale României și Uniunii Europene. Procesul urma să stabilească dacă omorul fusese premeditat și câți ani urma să primească Botan pentru că și-a ucis soția.

Una dintre cele două educatoare care au depus mărturie în acea zi era Mădălina Enache. A venit din spatele sălii și s-a oprit între cele două rânduri de bănci, chiar în stânga lui Botan, care n-a întors privirea spre ea când a început să vorbească la microfon. Enache are 31 de ani, ochi albaștri și voce caldă și a fost mâna dreapta a Nicoletei la grădiniță. Judecătorul i-a pus întrebările obișnuite: dacă inculpatul Marius Botan îi este rudă sau prieten, dacă are vătămări de pe urma săvârșirii infracțiunii. A răspuns că nu. A întrebat-o dacă menține declarația dată în cadrul urmăririi penale. Da. A întrebat-o dacă este creștină și a pus-o să jure pe Biblie.

Judecătorul a rugat-o apoi să spună, „scurt și la obiect", ce știe „în legătură cu această cauză".

Enache a venit la grădiniță vineri, 26 ianuarie. La un moment dat a început să pregătească petrecerea aniversară a unei fetițe de trei ani, la care urmau să participe cei peste 20 de copii. În timpul petrecerii, în jurul orei 11:45, i-a declarat Enache judecătorului, colega care muncește la bucătărie a chemat-o să-i spună că șefa este încuiată în biroul ei de la etajul unu și că prin ușă i-a spus să cheme poliția.

„Ușa era încuiată pe interior?", a întrebat-o judecătorul pe Enache.

„Da."

„În afară de victimă mai era cineva în încăpere?"

„Da."

„Cine?"
„Era soțul dânsei, domnul Marius Botan."

Nicoleta sau Nico, cum îi spunea mai toată lumea, avea 39 de ani. Grădinița Funny Land era afacerea pe care o începuse în vara lui 2014, spre finalul concediului de maternitate după prima naștere. La începutul lui 2018, fiica ei avea cinci ani, iar fiul ei, nici un an și jumătate.

După ani în care s-a chinuit să găsească educatori și copii, ajunsese la cinci oameni în echipă și 25 de copii înscriși, în trei grupe, îngrijiți cum își dorea Nicoleta. Nu primeau recompense sau pedepse, iar educatorii le vorbeau de la egal la egal. Mâncarea era bine aleasă: carne de curcan, supe creme, multe legume, fructe și dulciuri fără zahăr. Vara petreceau timp în curte, cu mâinile în pământ și pietre de râu.

Fata și băiatul ei erau înscriși la aceeași grădiniță. Avea aproape o comunitate de mame care-i deveniseră prietene, alături de care învățase, la întâlniri și workshopuri, că venise vremea ca cei mici să fie crescuți fără colțul rușinii și fără „faci cum îți spun eu".

Grădinița era o a doua casă. Mai ales de când pe cea pe care o împărțea cu Marius, cu care avea o relație de 20 de ani și cu care era căsătorită de 10 ani, nu o mai simțea ca pe un acasă. Pe măsură ce munca de la grădiniță s-a intensificat, relația de cuplu s-a deteriorat, ca într-un dans pe care niciunul dintre parteneri nu mai știe să-l danseze. Chiar dacă la început Marius o ajutase – de la zugrăvit interiorul grădiniței până la meșterit portițe de lemn pentru copii –, în timp a ajuns să-i reproșeze că munca era mai importantă decât familia. Dar erau și cuvinte grele, spun prietenele Nicoletei. Că ar fi făcut-o grasă, că ar fi întrebat-o „cine ești tu să-mi ordoni mie?". Tensiunile din cuplu au făcut-o pe Nicoleta să-și dorească divorțul și un nou început, ceea ce Marius nu putea să accepte.

Pe 26 ianuarie 2018 au venit separat la grădiniță. Copiii au rămas jos la petrecere, Nicoleta în biroul de la etaj, iar Marius s-a întors acasă, pentru că avea liber de la producătorul de pâine unde lucra ca inginer cercetător. La un moment dat, s-a întors la grădiniță, a luat cuțitul pe care-l pusese în portbagaj cu o seară înainte, l-a ascuns în geacă, a urcat în biroul ei și l-a încuiat. Când un prieten de familie a spart până la urmă ușa, Nicoleta era inconștientă, căzută pe masa de masaj pe care o ținea în birou, sângerând din mai multe răni. Marius era în picioare, cu cuțitul îndreptat spre propriul piept.

Nicoleta a murit trei ore mai târziu, la spital.

Presa a numit povestea lor „crima de la grădiniță". Botan a fost reținut de polițiști și, în ziua următoare, arestat preventiv pentru 30 de zile, măsură prelungită apoi lunar de către judecător. În mai a fost trimis în judecată odată cu finalizarea cercetării cu un rechizitoriu, raportul procurorului de caz despre ce s-a întâmplat în ziua crimei, circumstanțele și acuzațiile penale împotriva inculpatului. Documentul, alături de alte probe din dosarul de cercetare penală, ajută instanța să judece ce s-a întâmplat în acea zi, cine este de vină și ce pedeapsă va primi.

Inițial, Botan a fost acuzat pentru infracțiunile de omor și lovire sau alte violențe, comise asupra unui membru al familiei. La mijlocul lui martie, procurorii au schimbat încadrarea într-una pentru care pedeapsa este mai mare: omor calificat cu premeditare. Procurorul a scris în rechizitoriu că Botan „a acționat cu premeditare, cu o violență excesivă, prin aplicarea mai multor lovituri de cuțit, împotriva soției sale, (...) în timp ce aceasta era la locul de muncă, într-o grădiniță de copii, unde se aflau mai mulți minori, inclusiv cei doi copii ai inculpatului și victimei".

Botan a declarat autorităților că venise, de fapt, pregătit să se sinucidă în fața soției. Rechizitoriul spune că, odată ajuns în biroul acesteia, i-a spus că s-a săturat de viața pe care o duce și de faptul că ea îl desconsideră. Aceasta este poziția pe care apărarea lui a avut-o pe durata procesului, pledând pentru renunțarea la încadrarea de omor cu premeditare. Avocata a motivat că bărbatul suferea de depresie și a cerut instanței ca el să fie expertizat psihiatric. Judecătorul a întrebat-o dacă susține că bărbatul nu avea discernământ. Ea a răspuns că nu și judecătorul a refuzat cererea.

În octombrie, la o altă înfățișare din proces, judecătorul a audiat alți patru martori din ziua crimei: trei din echipa grădiniței și un prieten al soților Botan. Una dintre educatoare a povestit că îl văzuse de dimineață pe soțul directoarei în grădiniță, stând de vorbă cu fiica sa, Ana. Nu știa de ce venise, dar uneori mai apărea „să mai stea cu Ana, făcea una-alta, ce mai era nevoie, pe acolo prin grădiniță, muncă de bărbat". Alte angajate au spus că auziseră zvonuri despre o relație tensionată între ei, dar nu le-au dat prea mare importanță, pentru că șefa lor nu vorbea despre relația ei.

Ce s-a întâmplat în istoria cuplului Botan, înainte de a deveni victimă și agresor, este mai puțin relevant pentru sistemul de justiție, care avea suficiente informații despre împrejurările crimei ca să poată stabili o pedeapsă. Însă istoria lor este importantă pentru societatea românească, în care violența în familie continuă să fie pe cât de răspândită, pe atât de neînțeleasă și considerată străină realității imediate. Însă nu este.

Nicoleta Botan, fotografiată de Diana Damalan. A doua sarcină a fost grea și a ținut-o câteva zile în spital. Sarcina s-a suprapus și cu o perioadă în care avea nevoie ca grădinița să crească pentru a-și poată acoperi cheltuielile.

Povestea Nicoletei și a lui Marius arată cum ea poate apărea brusc, chiar și după 20 de ani de relație. Într-o Românie în care rolurile și așteptările într-un cuplu au devenit mai fluide, în care e posibil ca partenerii noștri să-și dorească să devină alte persoane de la un punct încolo, majoritatea n-am găsit încă formule să vorbim despre asta și cu atât mai puțin să gestionăm transformările.

Nicoleta a crescut în Vaslui, alături de doi frați mai mari și două surori mai mici, gemene. Părinții erau muncitori la o fabrică de confecții și toți locuiau într-un apartament cu trei camere, unde băieții dormeau într-un dormitor și fetele în altul. Nicoleta și una dintre surorile gemene împărțeau aceeași parte a patului și asta le-a apropiat. Aveau un ritual de somn: Nicoleta adormea în timp ce Magda o gâdila în palmă.

Magda are astăzi 38 de ani și conduce, împreună cu soțul, o cofetărie-patiserie în Bârlad. E singura din familia apropiată a Nicoletei care a acceptat să vorbească pentru acest articol și cea care a fost la cele mai multe înfățișări la proces. Spune că au crescut într-o familie tipică – mulți copii, părinți care lucrau în ture de fabrică – la fel ca alte familii de pe vremea lui Ceaușescu. Pentru ea, copilăria e un capitol încheiat.

Nicoleta le povestise altora, însă, de o copilărie grea. („Mâncase bătaie pe pâine" de la tatăl ei, mi-a spus una dintre prietene.) A absolvit Grupul Școlar Industrial „Ion Mincu" din Vaslui, acolo unde, la banchetul dintr-a XII-a, a început o relație cu Marius. El venea dintr-o familie cu trei surori, două mai mari și una mai mică. Mama lucra într-o fabrică de confecții, iar tatăl era operator de macara. Fiind singurul băiat, Marius era pus pe un piedestal, mi-a spus una dintre surorile lui. Când era mic, îl strigau „băiețel", nu Marius, pentru că „era foarte cuminte și făcea tot ce-i spuneam". A avut o personalitate mai închisă, dar era de ajutor în casă, la gătit mai ales, și învăța rapid pentru școală. A intrat la facultate la Galați, la Chimie industrială, specializarea Tehnologia produselor alimentare, pentru că i s-a părut un domeniu în care îți poți găsi mereu de lucru.

După liceu, Nicoleta a mai stat o perioadă acasă, încercând să muncească și să studieze. Între 1999 și 2001, a făcut un program privat de studii de birotică-secretariat la filiala din Vaslui a Universității Ecologice, pe care l-a plătit muncind, ba într-o croitorie, ba chelneriță la mare. Apoi, a plecat spre București, unde o perioadă a locuit cu unul dintre frați și a început să lucreze ca operator în call center. A avut și două joburi în paralel, le povestea zâmbind prietenilor despre perioada în care învățase

să se descurce singură. Trebuia să câștige suficient cât să se întrețină și să se înscrie la facultate.

Cât ea era la Vaslui și apoi la București, iar Marius la Galați, au avut o relație la distanță. Nicoleta era sufletul lui pereche, spun surorile lui, care-și amintesc că mama îl mai mustra că o vizitează prea des, când mai bine ar învăța pentru școală. S-au mutat împreună în București în 2004, după ce el a absolvit facultatea și a venit în Capitală doar cu geanta în care-și ducea hainele. Era un bărbat respectuos, își amintește sora ei. Nu vorbea prea mult, dar era săritor și, când se vedeau, glumeau și râdeau cu toții. El s-a angajat ca inginer tehnolog la un lanț de magazine care vindea sandvișuri și, mai târziu, în alte companii specializate în panificație.

În 2006, și-au cumpărat în rate un apartament de două camere în Pantelimon și în iunie 2007 s-au căsătorit: cununia civilă în București, nunta în Vaslui. Nicoleta lucra pe atunci la o firmă de *mobile marketing*, care organiza concursuri prin SMS pentru diverse branduri. Din operator recepție a devenit supervizor la call center, apoi client service executive cu un portofoliu de 15 clienți, apoi manager operațional. Te puteai baza că face lucrurile să se întâmple, spune un fost coleg. În 2008, a absolvit Facultatea de Comunicare și Relații Publice, la distanță, și a continuat cu un masterat în comunicare managerială și resurse umane, la fără frecvență. Nici ea, nici Marius nu-și doreau să se întoarcă la Vaslui, care devenise doar locul unde mergeau de sărbători și alte momente importante de familie. Visau chiar să-și construiască o casă în afara orașului; la un moment dat chiar cumpăraseră un teren la Snagov.

Foști colegi de muncă își amintesc că îi plăceau regulile, era muncitoare și ambițioasă. Povestise într-o zi pe Facebook cât de mult își dorise să-și cumpere o mașină, ca să nu mai meargă înghesuită în autobuze vara, prin canicula, și iarna la „-20 de grade". Și-au cumpărat un Volkswagen Bora în 2009, pe care l-au împărțit cinci ani, până când au mai luat un Ford Fiesta, pe care-l conducea Nicoleta. Ea a spus că atunci când a avut prima mașină a simțit că trăiește un moment magic în viață.

Era acea șefă la care te duceai fără sfială să-ți împrumute 50 de lei ca să pleci în weekend acasă, singura din birou care recicla și nu-i păsa de mișcările care se mai făceau uneori pe seama asta. I se lipise o poreclă în acea vreme: Super Nico. La petreceri era veselă și de gașcă. Venea adesea cu Marius la ieșiri la bere după program și în teambuildinguri, unde colegii își aduceau și partenerii. Din ce-și amintesc oameni care i-au cunoscut pe amândoi în acea perioadă, Marius părea un stâlp al familiei,

cu un salariu bun, și Nicoleta o tânără ambițioasă care avansa rapid. Vecinii îi priveau ca pe un cuplu liniștit. Călătoreau adesea în weekenduri în afara Bucureștiului, dar și în alte țări. Erau doi oameni care se iubeau, un cuplu la început de drum care muncea și așteptau pasul următor: un copil.

Ana s-a născut în toamna lui 2012, după mai mulți ani de încercări. Nicoleta și Marius aveau 34 și 35 de ani. Firma la care ea lucrase urma să se închidă, așa că știa că nu se va mai întoarce acolo după concediul de maternitate. În primăvara lui 2013, el s-a mutat la o firmă grecească producătoare de pâine feliată, unde era director de producție și, spune una dintre surori, câștiga în jur de 2.000 de euro.

Printre sesiuni de alăptat, nopți albe și conversații pe Facebook cu alte mame, un gând începuse să-i încolțească Nicoletei. Era după 10 ani de făcut de toate, de la joburi de începător până la administrarea unei echipe. Fiindcă vedea în jur tot mai multe mame care foloseau maternitatea ca pe un moment de restart profesional, s-a gândit să înceapă ceva al ei. Avea și modelul surorii Magda, care începuse o cofetărie-patiserie. Se gândise și la o afacere de croitorie. Însă îi plăcuse dintotdeauna să lucreze cu copii și așa a apărut ideea unui loc de joacă. „Am renunțat la 10 ani de muncă pentru a pune în practică un vis mai vechi, rămas în stare latentă undeva, în fundul minții", povestise într-un interviu pe un blog. „Nu îmi plac regretele. Iar dacă se întâmplă, totuși, să am unul, prefer să fie pentru ceva încercat și nu să mă întreb «oare cum ar fi fost dacă...?», de aceea motto-ul după care mă ghidez este: «cel mai mare risc este să nu riști nimic»."

Numele locului de joacă, Funny Land, a venit în urma unui brainstorming pe care l-a făcut cu Marius, spunea într-un alt interviu. După luni de căutări a găsit o casă cu două etaje, în zona Iancului, pe Agricultori, o stradă cu case înghesuite, aglomerată la ore de vârf. Plătea o chirie lunară între 1.300 și 1.600 de euro, din ce-și amintește o prietenă. Marius spune că au pornit-o cu economiile familiei, iar alți oameni cu care am vorbit nu țin minte exact. Unii își amintesc tot de niște economii ale cuplului, alții că fusese o sumă-împrumut de la unul dintre frații ei, iar surorile lui că erau bani din câștigurile lui Marius.

Nicoleta voia un loc de joacă apropiat de filosofia de creștere a copiilor în care credea. Plănuia ateliere senzoriale unde bebelușii să atingă texturi diferite, de la pâslă la fusilli colorate, ateliere de gătit pentru ca cei mici să învețe despre mâncarea sănătoasă, spectacole de teatru pentru

copii de un an. Locul de joacă urma să aibă o varietate de servicii: joacă la liber pentru copii cu tarif pe oră, ateliere dedicate, spectacole de teatru, petreceri aniversare cu închiriere pentru câteva ore. Visa încă de pe atunci ca în viitor să transforme locul de joacă într-o grădiniță.

Și-a luat-o parteneră pe Oana Nistor, soția unui fost coleg de muncă. Oana, și ea proaspăt mamă, era psiholog și avea experiență în lucrul cu copiii, așa că ea urma să se ocupe de construirea atelierelor educative, iar Nicoleta venea cu investiția și coordonarea. Oana își amintește că a amenajat spațiul cot la cot cu Nicoleta și soțul ei, de la zugrăvit, la lipit abțibilduri pe pereți. Marius a vopsit bucățile de gard ca să arate ca niște creioane colorate. Un prieten de-ai lui spune că Marius se mândrise cu toate renovările pe care le-a făcut la grădiniță.

Au deschis pe 1 iunie 2014, cu intrare gratuită pentru toată lumea, limonadă și un magician care-i distra pe copii. Începutul nu a fost ușor.

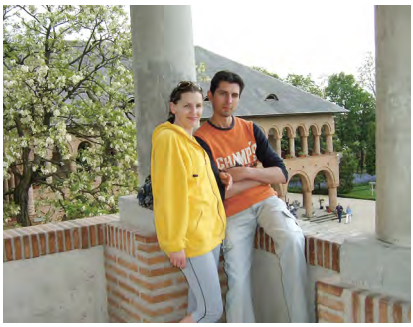
Oana își amintește că Nicoleta de atunci era o antreprenoare calculată, care, dacă-i spuneai că ai o idee, îți spunea „sunt de acord cu tot ce propui tu, atât timp cât nu costă mult". Dar nu stătea doar într-un birou cu calculele. Era mereu la ateliere să se asigure că lumea e mulțumită: copii, părinți, oamenii cu care lucra. Suna după evenimente sau petreceri aniversare să-i întrebe pe cei care-i închiriaseră dacă totul a fost OK. Munceau de dimineața până seara, își amintește Oana, iar Nicoleta venea și în weekenduri.

După trei-patru luni, Oana a decis să renunțe la munca de la Funny Land pentru un job mai stabil. La locul de joacă era plătită doar din încasările pe ateliere, iar fără un salariu lunar, pe care Nicoleta încă nu-și permitea să i-l plătească, nu avea cum să trăiască. Pentru Nicoleta era o perioadă dificilă și acasă. Ana, care avea aproape doi ani, o voia mereu aproape. Serile erau uneori pline de cod roșu de dezastre casnice, cum spunea amuzată Nicoleta: o pungă de griș răsturnată în patul din dormitor, creioane și cărți de colorat în baie, suc de portocale pe jos, bucățele de mango în sufragerie și un munte de jucării împrăștiate.

Pentru că îi trebuia timp să-și crească afacerea, încercase să o acomodeze la creșă pe cea mică. Asta venise la pachet cu otite, perioade de boală care i-au dat peste cap programul de lucru și pentru care fuseseră și internate în spital.

În februarie 2015, Nicoleta a scris pe un grup de mame că ar avea nevoie de o recomandare pentru un medic care să evalueze dezvoltarea cognitivă a fetiței. A scris că vede unele întârzieri, spre deosebire de alți

Fotografii din arhiva unor prieteni de familie. Nicoleta și Marius erau împreună din liceul pe care l-au terminat la Vaslui și s-au mutat împreună în București în 2004. Marius nu vorbea prea mult, dar era săritor și, când se vedeau în familia extinsă, glumeau și râdeau cu toții.

copii de aceeași vârstă. Ana vorbea stâlcit, uneori nu spunea când voia ceva, ci doar semnala prin gesturi, uneori nu menținea contactul vizual și lovea fără motiv. Oameni apropiați au încercat s-o convingă că fetița are autism, i-au reproșat că și-a abandonat copilul și că și-a distrus familia și relațiile cu prietenii, doar pentru a-și satisface ambițiile. „«Ambiția» aceasta", concluzionase Nicoleta, „fiind un proiect la care lucrez de aproape un an de zile și care mi-a adus nenumărate bucurii până acum, proiect prin care am reușit să cunosc oameni minunați, la care nici nu aș fi îndrăznit să visez." (După control a scris pe grup că Ana era bine.)

Nicoleta voia să mulțumească pe toată lumea și, așa cum recunoștea, îi era greu să spună nu. Îi plăcea să vadă partea plină a paharului și asta se vede din postările de pe Facebook: „Nu, nu s-a întâmplat nicio minune peste noapte. Pur și simplu mă simt bine și vreau să vă transmit și vouă un strop din energia mea pozitivă. (...) Să mulțumesc Domnului pentru încă o nouă zi în care îmi văd copilul! Să mulțumesc că exist! Și indiferent câte rele ne pândesc după colț, voi ști întotdeauna că urmează și bine".

S-a hotărât destul de repede să înceapă transformarea locului de joacă într-o grădiniță, ceea ce ar fi ajutat-o din mai multe motive: ar fi înscris-o și pe Ana acolo și ar fi petrecut mai mult timp cu ea și nu ar mai fi muncit extra pentru petrecerile aniversare din weekend, care nu erau profitabile.

O grădiniță ar fi adus și venituri mai stabile. Iar cerere exista: numărul de grădinițe publice se înjumătățise în ultimii 20 de ani și ajunsese aproape la paritate cu cel al grădinițelor private, însă populația

Fotografii din arhiva unor prieteni de familie. Chiar dacă la început Marius o ajutase – de la zugrăvit interiorul grădiniței până la meșterit portițe de lemn pentru copii –, în timp a ajuns să-i reproșeze că munca era mai importantă decât familia

de preșcolari crescuse odată cu orașul. (Legal însă, Funny Land era un centru educațional, pentru că Nicoleta nu-și permitea încă procesul de autorizare și acreditare, proceduri complicate birocratic și costisitoare: între 7.000 și 11.000 de lei. Autorizarea și acreditarea nu sunt neapărat garanții ale unei experiențe educaționale superioare, cât mai degrabă ale unor expertize periodice din partea autorităților. Pentru cursivitatea textului și pentru că așa îi spun și oamenii cu care am vorbit, am ales să folosim cuvântul „grădiniță" de cele mai multe ori când ne referim la Funny Land.)

Funny Land s-a transformat din loc de joacă în centru educațional în septembrie 2015. Într-o lună, ajunseseră la peste 15 copii, inclusiv Ana. În paralel, Nicoleta organiza și activități de weekend. Era în mijlocul copiilor mereu, spune una dintre mame, îi primea dimineața, îi îmbrățișa, îi ducea la toaletă. Zile la rând a hrănit în brațele ei o fetiță care refuza mâncarea, până când, într-o zi, cea mică a început să mănânce singură. A luat un copil acasă când mama nu a putut ajunge la timp de la muncă. A însoțit un tată până acasă când copilul de doi ani nu voia să plece de la grădiniță. Făcea toate astea pe lângă e-mailuri, aprovizionare cu mâncare, rechizite și cărți, căutat de educatoare, înscris copii și comunicat cu părinții.

Era o muncă continuă de simțea că îi „cad mâinile și picioarele". Îi scria unei prietene că dacă cineva i-ar fi spus acum doi ani că o să muncească atât fără salariu lunar ar fi zis că e „dereglat mintal". Dar parcă treceau toate când vedea „copiii fericiți cu mânuțele lor mici și pufoase venind la mine, unii zicându-mi mama".

Își găsise misiunea.

La înfățișarea din octombrie 2018, când au fost audiați cei mai mulți martori, a vorbit și Cristian Valentin Pușcașu, un prieten vechi de-ai lui Marius. Au locuit în aceeași cameră de cămin când erau studenți la Galați, dar se vedeau rar. Ultima oară, în octombrie 2017, într-un weekend la munte cu mai multe cupluri.

Pușcașu i-a spus judecătorului că știa că între soții Botan era o relație tensionată și vorbise despre asta la telefon cu Marius, care-i spusese că urmau să se despartă la notar. Pușcașu a povestit că în ziua crimei era în București. Trebuia să ajungă la grădiniță dimineața, dar traficul l-a întârziat. Venise împreună cu soția și o nepoată să ia un material textil pentru o ie pe care Nicoleta i-o comandase mamei lui. A explicat că era la parterul grădiniței când a auzit un zgomot și pe una dintre educatoare strigând „Marius!".

A urcat la etaj și s-a oprit în dreptul ușii biroului Nicoletei, unde erau deja alte educatoare. „Am strigat o dată «Marius, deschide ușa!», am spart ușa, am intrat înăuntru și de acolo am încercat să-i acord primul ajutor Nicoletei până când a venit serviciul de ambulanță".

„L-ați întrebat pe inculpat ce s-a întâmplat?", l-a întrebat judecătorul.

„Dacă l-am întrebat? Era evident ce s-a întâmplat. Știam că sunt într-o stare conflictuală și nu am putut să mă concentrez decât asupra victimei și i-am zis lui așa ceva: «Nu asta e soluția!»".

Pușcașu a mai spus că Nicoleta era lividă, nu respira și, când a început să-i facă masaj cardiac, a observat și sângele de pe piept. Judecătorul l-a întrebat când a lăsat inculpatul cuțitul jos.

„A lăsat singur cuțitul după ce a venit ambulanța și cei de la ambulanță au preluat-o pe victimă. M-am dus la el și nu mai știu ce i-am zis, l-am îmbrățișat sau ceva de genul și apoi a lăsat cuțitul polițistului sau jandarmului."

Procurorul l-a întrebat dacă atunci când a intrat în biroul victimei inculpatul i-a spus ceva. Pușcașu a răspuns că, în timp ce-i făcea masaj cardiac victimei, Marius i-a spus de două ori „să nu mă mai chinui pentru că Nicoleta nu mai este". Când bărbatul a auzit vocea fiicei lui, care urcase la etaj, l-a rugat pe Pușcașu „să o ia cât mai repede de acolo să nu vadă ce s-a întâmplat".

Nu pare să fi fost un moment anume în care s-a înrăutățit relația dintre soții Botan, dar mulți dintre apropiații lor spun că lucrurile s-au

întâmplat treptat, după ce Nicoleta a deschis grădinița. În 2015, au sărbătorit opt ani de căsnicie la un restaurant din cartier. Uneori, ea posta online întâmplări amuzante din familie, care-l includeau și pe Marius; o poză în care Ana îl rujase, un filmuleț în care cea mică îi cânta „La mulți ani". Reproșurile soțului erau despre energia pe care Nicoleta o depunea ca să-și pună afacerea pe picioare și despre faptul că grădinița nu-i aducea încă un venit. Era atât de aglomerată și implicată în ce făcea la grădiniță încât nu mai avea energie să facă mâncare sau curățenie acasă, așa cum făcea altădată.

Pe atunci, Marius lucra la firma grecească unde câștiga bine și avea o poziție de conducere. O prietenă de-ale ei își amintește că Nicoleta i-a spus că soțul se poartă altfel de când este director, că nu o mai sprijină și îi atrage atenția că grădinița nu aduce bani.

Una dintre mamele cu care vorbea pe Facebook mi-a arătat un schimb de mesaje din toamna lui 2015. Nicoleta îi spunea că o admiră pentru curajul de a deveni mamă singură și de a povesti despre divorț și momentele grele prin care a trecut. I-a povestit că ea nu are curaj să vorbească pentru că „i-a rămas de la mama" că nu trebuie să știe nimeni prin ce treci când îți este greu, că nu are oameni în București cu care să stea de vorbă, și că mereu încearcă să arate doar lucrurile pozitive. „Am și eu un copil și știu cum e", îi scria Nicoleta. „Am și eu un soț... aproape în pragul divorțului... știu cum e să fii umilită și jignită și tratată ca ultimul om."

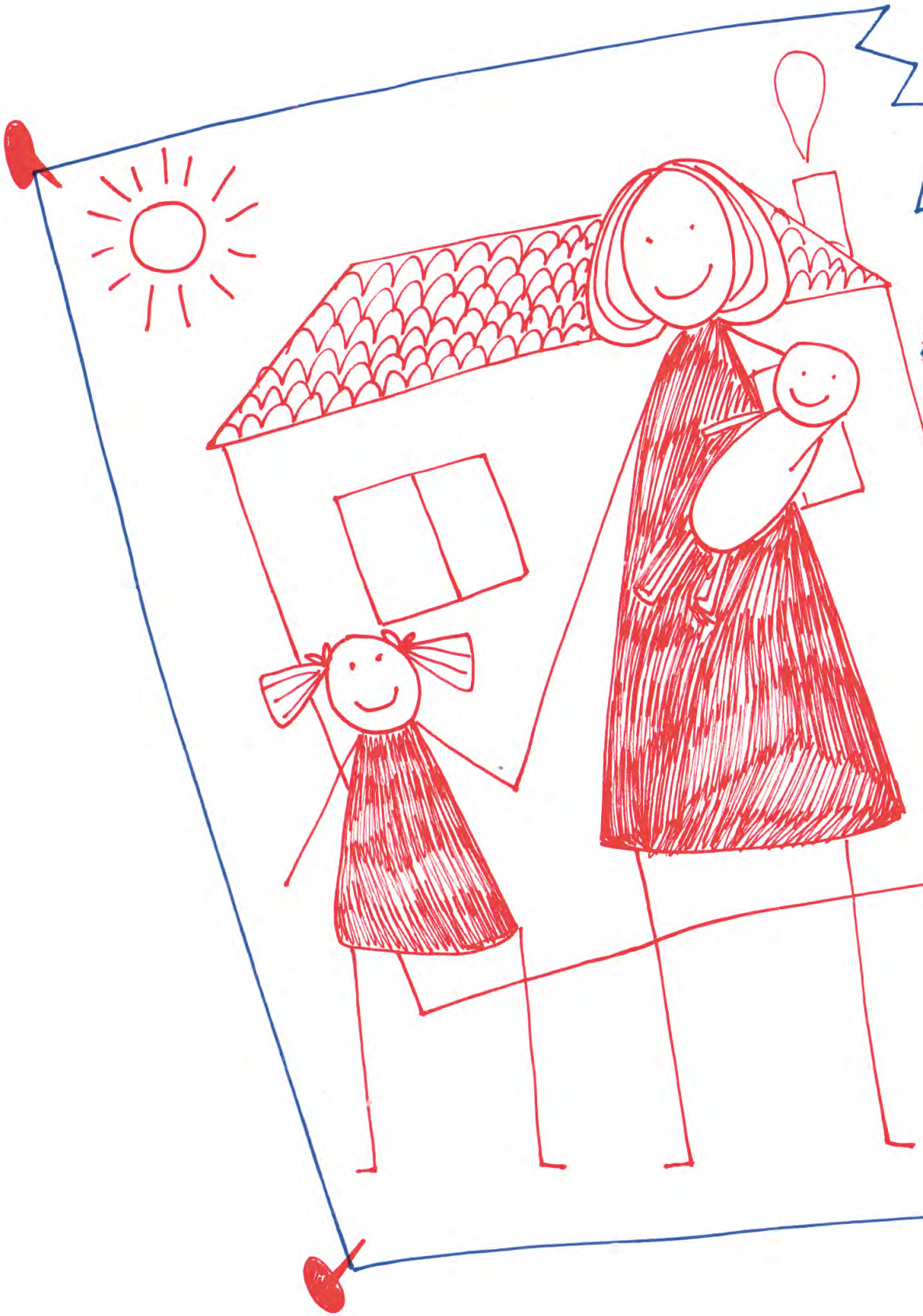
Femeia a încurajat-o și i-a spus să nu se submineze niciodată, „pentru că bărbații slabi mereu vor fugi de femei care vor să facă ceva. Mai bine faci și taci și mergi înainte".

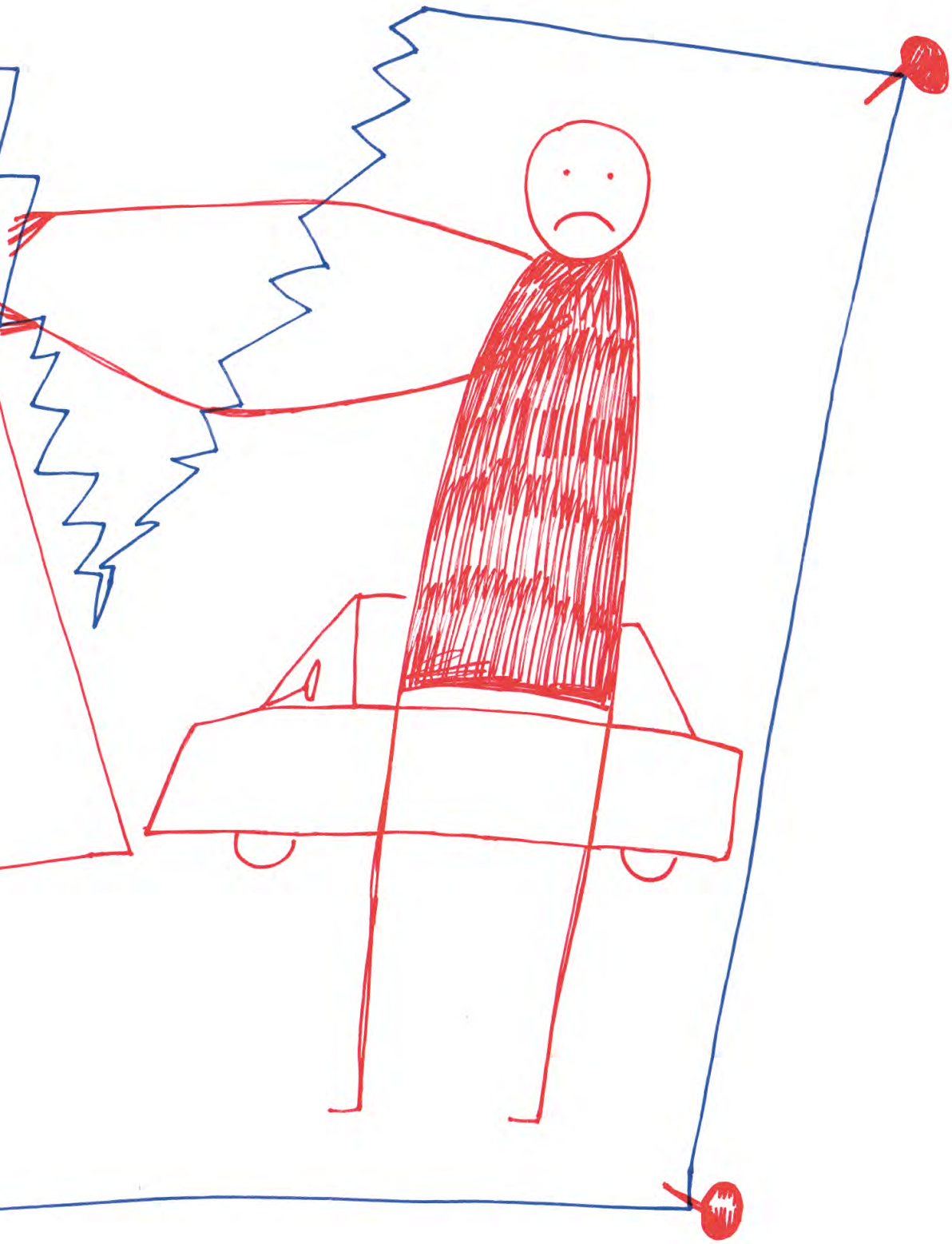
„Acum să-mi fac curaj să merg înainte", i-a răspuns Nicoleta.

Nicoleta vorbise cu Marius despre o separare spre finalul lui 2015, mi-a spus o fostă colegă de muncă. De asta a mirat-o când au ieșit cu toții împreună, de Crăciun, într-o plimbare până la Mamaia. Era cald și copiii s-au jucat bucuroși în nisip, iar Nicoleta și Marius „păreau super OK".

Magda, sora Nicoletei, spune că după ce amândouă au început afacerile nu au vorbit despre relațiile lor, ci mai mult despre ce mai fac la grădiniță și la cofetărie. Își amintește însă că, vizitând-o în prima zi din 2016, a simțit o distanță între ei. Nicoletei îi era și rău fizic. S-a gândit că poate erau obosiți după Revelion, așa că n-a pus alte întrebări.

În ianuarie, Nicoleta a anunțat că e însărcinată.

A doua sarcină a fost grea și a ținut-o câteva zile în spital. Avea zile când nu putea să bea nici apă. În primăvara lui 2016, își amintește o fostă educatoare, un val de părinți, nemulțumiți că grădinița nu era acreditată, și-au retras copiii. O grupă rămăsese cu unul singur, spune femeia, care a plecat și la scurt timp, pentru că, deși Nicoleta era un om bun, nu mai putea sta pe un contract de muncă de două ore. Nicoleta era mereu în căutare de educatori noi și în perioada aceea o convinsese și pe Mădălina Enache să i se alăture. Mădălina nu avea studii de specialitate, dar își dorea să lucreze cu copiii, iar Nicoleta credea în ideea de a forma oameni.

Nici nu-și permitea oameni cu multă experiență în sistemul de educație, pentru că nu putea să susțină salarii pe măsură. Grădinița nu a avut profit în primii trei ani, când a funcționat cu investiția Nicoletei. Abia în ultimul an de activitate a avut un mic profit anual; o situație comună celor care deschid grădinițe fără să înceapă cu o investiție masivă.

Taxa lunară pentru fiecare copil era între 700 și 1.200 de lei, cu peste jumătate mai mică față de grădinițe de top din București. În punctul în care se afla afacerea, fiecare plecare a unui copil ar fi însemnat încă o problemă financiară. Avea părinți pe care îi lăsa să întârzie plata lunară, mi-a spus una dintre prietenele ei, chiar dacă asta însemna că se îndatorează la rândul ei.

Când sora mai mică a lui Marius, Alina, i-a vizitat în vara lui 2016, spune că i-au părut tensionați. Când i-a văzut că pleacă cu mașini separate, i-a întrebat „nu încăpeți amândoi în aceeași mașină?". Pentru că Nicoleta era însărcinată în ultimul trimestru, Alina s-a mirat că încă mai conduce prin traficul din București și a rugat-o să nu mai facă asta. I-a spus apoi fratelui ei: „Marius, tu nu i-ai spus să nu mai conducă?". Marius i-a răspuns că a făcut asta, își amintește Alina, că a implorat-o chiar, dar „oricum face ce vrea". „Eu oricum fac ce vreau", a completat Nicoleta.

Grădinița devenise copilul Nicoletei, spune Alina. Simțea asta din discuțiile telefonice cu ea, când o găsea mereu entuziasmată să-i povestească despre ce mai face acolo, dar și din conversațiile scurte pe care le avea cu fratele ei. Marius îi spunea că după serviciu are multe de făcut singur: gătea, făcea cumpărături, stătea cu copilul. În 2016, își schimbase iar jobul și acum lucra la fosta fabrică de pâine Titan, pe un salariu mai mic decât înainte. Lucra în ture de după-amiază și de noapte, mi-au spus foste colege, cărora li s-a părut un om OK, care vorbea frumos despre fiica și soția lui. Povestea despre cum își petrec weekendurile și cum a ajutat la renovarea grădiniței. Dar, își amintește una dintre ele, uneori se retrăgea

într-o încăpere și părea că se ceartă cu cineva la telefon. Le-a povestit că va avea un al doilea copil abia când soția lui urma să nască.
După nașterea lui Andrei, în toamna lui 2016, Nicoleta nu a stat prea mult acasă. Îl lua în landou la întâlniri, îi amenajase un pătuț în birou, îl alăpta și adormea. Oana, prietena cu care începuse locul de joacă, o vizitase la birou ca să-i ceară sfaturi pentru că se pregătea și ea să-și deschidă o grădiniță. A întrebat-o: „când mai ai timp de Marius, de viața ta, când mai ai timp de o mâncare?", iar Nicoleta i-a spus că nu e așa de greu. Cu Andrei lucrurile au fost mai simple, pentru că deja știa multe de la primul copil. I-a spus Oanei că nu știe ce face Marius.

Nicoleta era fericită și mândră de ce realizase. În comunitatea online „Work at home moms România", era adesea recomandată. Multe femei îi cereau sfaturi fiindcă voiau să-și deschidă locuri de joacă sau grădinițe și le răspundea. Fusese chiar invitată ca vorbitor la o întâlnire despre cum e să fii mamă antreprenoare. Apăruseră câteva articole pe bloguri de parenting despre Funny Land. Fusese invitată la emisiunea Educație pentru viață de la o televiziune online, unde vorbise despre *gifted education*, conceptul pe care-l studiase într-un curs și care-i ghida metodele din grădiniță.

În 2017 a început psihoterapia, pentru că relația cu Marius era dificilă și voia să înțeleagă unde greșește. Deși poate fi considerată o încălcare a confidențialității clientului, terapeuta ei a ales să vorbească pentru acest articol pentru că, spune ea, violența în familie și relațiile complicate de cuplu nu ar trebui să rămână subiecte tabu. Povestea Nicoletei, crede ea, ar putea face mai multă lumină în subiect.

Ziua, i-a spus Nicoleta terapeutei, se simțea o femeie puternică, capabilă, un „cineva", și seara, când ajungea acasă, un „nimeni". Ar fi vrut ca Marius de acasă să o prețuiască așa cum devenise. Nu voia un alt bărbat, ci voia ca el să crească și să-și dea seama cine e soția lui acum. A încercat o perioadă, dar Marius voia să repare relația în termenii lui: Nicoleta să accepte să stea mai mult acasă, să se ocupe de familie, să gătească.

E greu de aflat cum arăta acasă dinamica de cuplu a soților Botan. Terapeuta și câteva prietene spun că nu știu să fi existat violență fizică între ei. Însă toate știu de la Nicoleta că în ultimii ani el începuse să o jignească spunându-i că nu e bună de nimic sau că e grasă. Într-o zi, când Nicoleta i-a spus să se ducă să cumpere ceva, el i-ar fi răspuns: „Ți-ai găsit prostul, tu ești așa proastă și-mi dai ordine mie". E o amintire

a unei prietene, care a văzut-o pe Nicoleta când l-a ignorat atunci, și care crede că aceasta nu alimenta conflictele, fiindcă nu voia ca fetița să audă certuri.

În acea perioadă, spune o prietenă a cuplului, Marius îi spunea că e nebună că nu are grijă de copii și o amenința că-i va lua, în cazul unei despărțiri. Alina, sora lui Marius, își amintește că Marius îi vorbea despre serile de joi în care Nicoleta mergea la cursuri de dezvoltare personală care combinau psihologie, spiritualitate și numerologie, iar atunci când se întorcea acasă, venea schimbată. Îi spunea că face parte dintr-o eră care s-a sfârșit, că nu mai are nevoie de el. „Nu mai recunosc femeia pe care am iubit-o", își amintește sora lui că i-ar fi zis.

Nici Marius nu poate să identifice un moment când lucrurile au început să meargă prost, dar crede că unele dintre persoanele pe care Nicoleta le-a cunoscut după ce a deschis grădinița au influențat-o. Își amintește că îi spunea că și-ar dori să fie mai prezentă în muncile de acasă, pe care el simțea că le face singur, iar ea îi spunea că timpul ei e prea important pentru a-l petrece făcând curățenie sau mâncare și că ar prefera să folosească o parte doar pentru ea. Marius spune că înțelegea asta, dar că îi repeta să nu uite că sunt o familie.

Prin 2017, Nicoleta a început să facă lucruri pe care le amânase de când cu împărțitul între grădiniță și copii. Se machia aproape în fiecare zi, spune o prietenă, chit că o făcea în subsolul grădiniței. Își cumpăra pantofi și începuse cursuri de călărie. Avea zile în care radia. Dana Conea, mama unei fetițe de la grădiniță, îi făcuse cadou o ședință de masaj. Cea care i-a făcut masajul, Ioana Rizea, i-a devenit rapid prietenă. Ioana spune că erau ca niște suflete pereche, râdeau mult, vorbeau la telefon și ieșeau uneori ziua când aveau vreo oră liberă. Ioana spune că, în urma terapiei, Nicoleta se detașase emoțional de Marius, care-i stârnea milă. Știa că vina nu este a ei și că tensiunea vine din frustrările lui, din imposibilitatea lui de a fi fericit și de a se bucura de viață.

Vara lui 2017 a fost grea. Marius era deranjat că soția lui e mereu cu telefonul în mână; spune că odată a aruncat cu o bucată de brânză în el când i-a reproșat asta. Îi era greu s-o vadă mereu pe telefon, chiar dormind cu el pe pernă alături.

Tot în acea vară, Nicoleta i-a spus că vrea să ia o pauză, își amintește Ioana, iar o perioadă Marius a fost mai atent: îi aducea flori, îi trimitea mesaje, o suna frecvent, făcea ordine și gătea. Numai că, spunea Nicoleta, nu mai era „despre cine și ce face, ci despre cum mă simt și cine suntem

noi". Atât Ioana, cât și alte prietene, o încurajau să se gândească mai mult la ea și să *enjoy life*, pentru prima oară în viața ei. Posta des citate pe Facebook, cu hashtagul #dingradinaluibotan, care arătau că se întâmplă ceva. „Every end is a new beginning"; „Timpul tău este limitat, așa că nu îl pierde trăind viața altor oameni. Nu fi prins în capcana tradițiilor și a dogmelor, nu trăi după regulile pe care le-au gândit alți oameni în alte timpuri"; „Toate hotărârile importante trebuie să le iei singur, fără influența altora!"

În octombrie 2017, Nicoleta a plecat cu Ioana la Amsterdam într-un city-break de trei zile, iar Marius a rămas cu copiii. Au râs, au băut Jägermeister din eprubete, au mâncat hamburgeri, cârnați, gogoși, au stat la cafele și au mers kilometri, până când seara picau rupte de oboseală. Ioana spune că nu a mai văzut-o niciodată pe Nicoleta așa liberă ca atunci. Când s-a întors, Nicoleta și-a pus la profilul de Facebok una dintre fotografiile de acolo, zâmbind și cu o beretă roșie pe cap.

Săptămâna următoare, Marius i-a lăsat Ioanei niște mesaje pe Facebook, deși nu o cunoștea. Îi spunea că e în căutarea unor soluții să-și salveze familia, pentru că a ales să privească către un posibil viitor în care sunt cu toții împreună. Ioana nu i-a răspuns și a primit înapoi, într-o duminică, pe 5 noiembrie, un mesaj în care Marius îi spunea că speră ca ea să nu ajungă în situația de a cere vreodată ajutorul cuiva și să fie ignorată total.

În acea zi, spune Ioana, Nicoleta și Marius au avut o ceartă legată de despărțirea pe care ea și-o dorea. Ca să oprească cearta, ea a decis să plece la grădiniță să-și aranjeze niște acte. Marius a plecat în parc cu cei doi copii, sperând să li se alăture și ea. La un moment dat, spune că i-a dat un mesaj întrebând-o dacă nu vrea o gogoașă. Când ea l-a refuzat, el i-a scris că ar merge până la capătul lumii pentru ea, iar ea nu vrea nici măcar o gogoașă de la el. Nicoleta a zis da, până la urmă. Era spre opt seara, însă, și Marius nu știa de ce ar sta soția lui la grădiniță așa târziu într-o duminică, așa că a plecat încolo cu copiii.

Nicoleta a ieșit din clădire pe la 19:50. După ce a încuiat ușa, în timp ce era în curte, a simțit că e urmărită. În întuneric a distins silueta unui bărbat și, de teamă, a încercat să se întoarcă înăuntru. Dar nu a mai fost timp. Bărbatul s-a apropiat și a ridicat asupra ei o bâtă. A lovit-o repetat, mai toate loviturile în zona capului, pe care l-a protejat cu brațul stâng Lovea cu o furie ieșită din comun, de parcă nu se lăsa până nu o lasă lată.

Nicoleta s-a ghemuit, dar bărbatul a continuat să lovească. Apoi s-a oprit brusc și a fugit. Nicoleta era rănită și plină de sânge, însă l-a urmărit cu privirea să caute vreun indiciu: după cum își mișca picioarele în timp ce alerga, era convinsă că e Marius.

Nicoleta le-a spus polițiștilor care au venit la fața locului că a fost lovită cu o bâtă de un bărbat, despre care bănuiește că este soțul ei, pentru că ea dorește să divorțeze și între ei există neînțelegeri. În ambulanța care a luat-o din fața grădiniței, și-a făcut un selfie. Avea arcada dreaptă spartă și nu-și mai putea mișca o mână. I-a trimis poza Ioanei și a chemat-o la spitalul Florească.

La spital a venit și Marius împreună cu copiii și a încercat să discute cu Nicoleta. Ea a refuzat, dar Ioana a convins-o, amintindu-i că este singur cu cei mici și ar fi mai bine să nu-l agite, ca nu cumva să le facă și lor ceva. Când a intrat în salon, spune Ioana, s-a pus în genunchi. Nu a apucat să spună prea multe, fiindcă medicul l-a scos afară, știind că el ar putea fi agresorul. Marius i-a spus Ioanei că nu înțelege de ce Nicoleta crede că el a fost agresorul. Pentru că-i era teamă de starea lui de agitație, Ioana i-a spus să se liniștească căci, probabil, Nicoleta e în stare de șoc și de-asta îl acuză. Tot Ioana, care în acea noapte a stat cu Nicoleta la spital, a ținut legătura cu Marius prin mesaje, întrebându-l dacă sunt bine copiii.

În acea seară, la secție, Marius a declarat polițiștilor că după-amiaza își sunase soția să o întrebe când vine acasă. Ea i-a spus că nu mai stă mult la serviciu. A decis să meargă la grădiniță ca să o ia și să plece toți patru spre casă. A parcat și i-a lăsat pe copii în mașină. S-a îndreptat spre grădiniță și a intrat în curte.

„Asupra mea aveam o bâtă de baseball, pe care o dețin de foarte mult timp, de aproximativ șapte-opt ani, în scop de autoapărare", le-a spus el. Luase bâta de când fuseseră într-o vacanță în Bulgaria. Când a văzut-o venind spre poartă, a lovit-o de mai multe ori fără a-i spune nimic. În acea seară, polițiștii i-au găsit în portbagajul mașinii și bâta de baseball și, între cotierele dintre scaunele din față, un baston telescopic, obiecte ridicate de polițiști pentru cercetări. În declarația de atunci e specificat că Marius a negat inițial fapta pentru că „i-a fost rușine față de soția sa și de copii pentru ceea ce i-a făcut și a arătat că nu știe ce a fost în mintea sa de s-a comportat astfel".

Raportul de expertiză medico-legală a arătat că Nicoleta a suferit un traumatism cranio-cerebral minor, plagă la arcada dreaptă, contuzie cu două hematoame la antebrațul stâng, trei contuzii la brațul drept și una

la genunchiul stâng. Raportul mai nota că leziunile au necesitat 12–14 zile de îngrijire medicală și nu au pus în primejdie viața victimei.

Polițiștii secției 8 au început urmărirea penală pentru infracțiunea de lovire sau alte violențe, faptă pedepsită cu închisoare de la trei luni la doi ani sau cu amendă. A fost cercetat în stare de libertate, o practică des întâlnită la cazuri de violență în familie.

În acea seară, Nicoleta a anunțat-o printr-un mesaj pe angajata ei, Mădălina, că este în spital, că nu știe cât va sta, dar o roagă să se asigure „că e totul în regulă la grădiniță". Mădălina a întrebat-o dacă a fost atacată, dar Nicoleta nu i-a confirmat. I-a spus doar că vor vorbi la grădiniță și că nu vrea să sperie celelalte colege. Tot atunci a rugat-o pe îngrijitoarea grădiniței să șteargă dimineața următoare urmele de sânge din curte.

Nu a spus niciuneia dintre angajate că a fost lovită de soțul ei.

Nicoleta s-a întors acasă în seara zilei următoare. De la fiica ei a aflat că, în acea duminică, Marius și copiii au fost în apropierea grădiniței. Apoi a găsit în sufragerie o pereche de pantaloni pătați, cu ceea ce părea a fi sânge. Când s-a întâlnit cu Marius, el i-a recunoscut fapta, spunându-i că „l-a apucat nebunia". Nicoleta a povestit toate acestea polițiștilor, pe 8 noiembrie, ca o completare a declarației inițiale, și a predat pantalonii găsiți.

Despre lovirea din 5 noiembrie, procurorul de caz a scris în rechizitoriul crimei că, începând cu a doua jumătate a lui 2015, „inculpatul [Marius Botan] a observat o schimbare în comportamentul soției, în sensul că aceasta evita compania sa și a familiei lor, preferând să petreacă mai mult timp la locul de muncă, respectiv grădinița de copii Funny Land, pe care o și administra. Inculpatul a precizat că i-a reproșat acest lucru și au avut mai multe discuții în contradictoriu, însă fără a se ajunge la situații de agresiune fizică".

Nu sunt dovezi care să arate că Nicoleta mai fusese lovită și în trecut de soțul ei. Prietena ei, Ioana, spune că Nicoleta îi zisese că nu a lovit-o „pentru că îmi știe trecutul și dacă ar face lucrul ăsta, m-ar pierde". O altă prietenă își amintește însă de o palmă în timpul unei certe, de care Nicoleta i-ar fi povestit. Magda, sora Nicoletei, spune că mama ei știa de un incident din vara lui 2017 când, în timp ce se certau, Marius ar fi strâns-o de gât pe soția sa. Ea a vrut să-și facă bagajele și să plece din casă, însă a oprit-o reacția lui, care i-ar fi spus că dacă pleacă, nu-și va mai vedea copiii niciodată.

Mai era ceva în rechizitoriu – o declarație dată de Marius, pe care n-am putut s-o confirm și despre care nu s-a discutat deloc la proces, pentru că n-ar fi influențat judecata. „La începutul lunii septembrie 2017, inculpatul pretinde că a găsit un mesaj în telefonul mobil al soției, din care rezulta că aceasta avea relații intime cu un alt bărbat. I-a reproșat acest lucru și, după ce inițial a negat, victima Botan Nicoleta i-a confirmat că, pentru o anumită perioadă, în vara anului 2017, a avut o relație extraconjugală. În perioada următoare, inculpatul susține că a încercat să treacă peste acest incident, pentru a salva căsnicia, însă soția sa nu a răspuns acestor eforturi, dimpotrivă, a devenit și mai distantă."

Marius mi-a spus și mie de mesajele descoperite de el în vara lui 2017, mesaje care-l făcuseră să fie suspicios de fiecare dată când o vedea cu telefonul în mână sau când era plecată. Spune că dacă pleca sau o dădea afară din casă când s-a întâmplat asta, poate era mai bine. O singură prietenă mi-a spus că știa de o ceartă provocată de un SMS, pe care el l-a găsit în telefonul Nicoletei și tot ea își amintește că Nicoleta îi povestise că se întâlnise cu cineva la o cafea. Câteva prietene de-ale ei mi-au spus însă și de niște aventuri pe care Marius le-ar fi avut de-a lungul relației cu Nicoleta și peste care ea ar fi trecut.

Marius a plecat de acasă curând după revenirea ei de la spital și câteva zile a dormit în mașină. Nicoleta o chemase și pe mama ei să vină de la Vaslui să o ajute în acea perioadă. A decis să schimbe yala de la ușă, pentru că nu se simțea în siguranță, și să ceară ordin de protecție în instanță, ca să-l împiedice pe Marius să se apropie de ea.

Prietenele spun că Marius îi trimitea des mesaje, rugând-o să-i mai dea o șansă. Îi spunea că nu are unde să stea, că nu are bani și de chirie și de

terapia psihologică pe care Nicoleta i-o recomandase. Marius o suna și pe soacra sa, rugând-o să facă ceva. Uneori, îi lăsa câte un trandafir prin mama ei sau prin Ana. Pentru că Nicoleta nu putea conduce din cauza durerii de braț – mult timp după a schimbat viteza cu ambele mâini – câteva zile a dus el dimineața copiii la grădiniță și-i aducea seara, își amintește Ioana.

Nicoleta a depus cererea de ordin de protecție în instanță pe 21 noiembrie, la peste două săptămâni de la atac. Timpul scurs și l-a petrecut căutându-și avocat și încercând să se decidă, în ciuda insistențelor lui de a se împăca, dacă are sau nu nevoie de ordin de protecție.

Povestea că uneori o iau amețelile de cât de repede se derulează totul. Se întreba dacă nu cumva exagerează. Ioana, prietena ei, îi spusese: „Eu nu știu, că nu sunt Dumnezeu, dar fă altceva. Ia două poze cu copiii, uită-te la ei, apoi uită-te la tine în oglindă cum arăți, apoi închide ochii, meditează puțin și vezi ce spune inima ta. Rațional, trebuie să faci tot ceea ce ai început. Emoțional mă gândesc la copii și la percepția lor asupra tatălui și dacă vor fi traumatizați. Ești mamă? Răspunzi de viața copiilor tăi și a ta. Trebuie să faci orice este necesar să fiți în siguranță. Viețile puilor depind de tine".

„Știu. Asta e prioritatea mea", i-a răspuns Nicoleta.

Fusese să-l întrebe și pe duhovnicul ei de la o mânăstire din afara Bucureștiului dacă e OK să nu-i mai dea o șansă și acesta îi spusese că da.

În ziua când s-a judecat dacă Nicoleta va primi sau nu ordin de protecție, Marius nu a apărut la proces. A fost reprezentat de o avocată din oficiu, care spune că n-a mai văzut de mult un caz în care femeia să fie bătută „ca un sac de box". O ține minte ca fiind „o fată atât de blândă și plăcută".

Nicoleta a mers la judecătorie însoțită de prietenele ei, Ioana și Dana. Cea din urmă spune că imediat după ce s-a terminat procesul, a primit un mesaj de la Marius, de parcă ar fi știut că sunt împreună. Îi spunea să nu uite că își iubește copiii mai mult decât pe el, că a greșit enorm și că, deși e greu de crezut, pentru el familia a fost ceva sfânt: „Am încercat până în ultima clipă să-mi salvez familia... am ținut totul în mine, nu am vorbit cu nimeni... sau am încercat să vorbesc cu cine nu trebuia, cu cine nu m-a ascultat și a venit momentul acela blestemat când am cedat, când totul s-a dărâmat... când viitorul a devenit negru. Îmi pare nespus de rău".

Pe 24 noiembrie, în cele 72 de ore impuse de legea în vigoare atunci, Nicoleta a primit ordinul de protecție. Sentința civilă îi cerea lui Marius

să păstreze o distanță de 200 de metri față de ea și copii, față de casă și grădiniță. I s-a interzis să ia legătura cu ea, inclusiv telefonic.

După ordinul de protecție, nu a mai venit să ia copiii să-i ducă la grădiniță.

Înainte de Crăciun, Nicoleta i-a trimis un mesaj Ioanei în care îi spunea că s-a trezit cu Marius la ușă și acesta a rugat-o să petreacă sărbătorile împreună. I-a închis ușa, i-a scris Ioanei. Au decis amândouă că trebuie să contacteze avocatul, căci o astfel de vizită e hărțuire. Teoretic, odată ce au ordin de protecție, victimele ar trebui să anunțe Poliția de fiecare dată când agresorul se apropie și îl încalcă. Încălcarea aduce o pedeapsă de la o lună la un an de închisoare. (Dincolo de raportarea pe care o face victima, în România nu există un sistem clar de supraveghere pentru cei care au primit ordine. Din cele 3.775 emise în 2018, au fost încălcate 1.424, iar acestea sunt doar cifrele raportate.) Nicoleta nu a sunat nici la avocat, nici la poliție.

Două dintre surorile lui Marius locuiesc în Franța și Canada și nu-și mai văzuseră fratele de doi, respectiv 10 ani. Au acceptat să vorbească pentru acest articol pentru că, deși îl consideră vinovat, știu că fratele lor nu este „un monstru". Alina, sora mai mică, spune că Marius i-a recunoscut abia după trei săptămâni de la atac că el a lovit-o pe Nicoleta. A încercat să-l sune mai des, ca să-l ajute să vorbească și de fiecare dată acesta îi spunea doar că a pierdut tot. Ea îi explica mereu că va rămâne tatăl copiilor și că e important că sunt amândoi în viață.

Fratele lor nu fusese bătăuș niciodată. Sora mai mare, Vasilica, spune că nu știa dacă Marius obișnuia să o jignească pe Nicoleta. Concluzia ei e că loviturile din noiembrie au venit pe fondul unei epuizări fizice și psihice a fratelui ei: „Bărbații nu știu să se oprească și să vorbească, să spună că nu mai pot și să ia o pauză, iar el nu era omul care să pună mâna pe telefon și să spună «știi ceva, nu mai pot, sunt la capătul puterii»".

O prietenă spune că ea și soțul ei s-au întâlnit cu Marius în perioada ordinului de protecție și acesta le-a povestit ce a făcut. Le-a spus că e în depresie și că atunci când ești nervos și vezi negru în față, nu mai gândești și că asta i s-a întâmplat și lui. Și Nicoleta și surorile lui l-au rugat să se ducă la psiholog. În perioada de după atac, a fost de patru sau cinci ori la un psiholog. Nicoleta a plecat cu copiii din oraș înainte de Crăciun, de teama că, dacă rămâne în București, se va trezi din nou cu Marius la ușă. A stat patru zile la Iași, la nașii lor, și apoi a plecat spre Bârlad, unde și-a văzut surorile, și la Vaslui, la părinți. De acel Crăciun, Marius a vizitat-o

pe Magda, sora Nicoletei, la Bârlad. I-a spus că regretă ce a făcut și că face tot posibilul să se împace cu Nicoleta. Magda îi spunea că e nevoie de timp ca surorii sale să-i treacă rănile trupești și sufletești.

Sunt greu de inventariat sfaturile pe care Nicoleta le-a primit în acea vacanță de la rude. Mama Nicoletei, deși inițial a vrut să vorbească pentru acest articol, a refuzat în cele din urmă, fiindcă a simțit că i-ar face rău. Unele dintre prietenele Nicoletei spun însă că o parte din familie i-ar fi spus că trebuie să-i mai dea o șansă soțului. La fel i-a dat de înțeles și Alina, sora lui Marius. Nicoleta însă i-a spus că „Marius s-a schimbat foarte mult și mi-e frică de el".

Două dintre prietenele ei își amintesc că, într-o zi din ianuarie, Marius a sunat-o pe Nicoleta să-i spună că a leșinat și că a stat mai multe ore inconștient în apartamentul în care locuia cu chirie. „A impresionat-o", spune Ioana, așa că Nicoleta i-a făcut o supă și s-a dus să-l viziteze. Era tot o încălcare a ordinului de protecție, pentru care Marius nu ar fi fost acuzat legal.

În ultima săptămână din ianuarie 2018 conveniseră să meargă la notar pentru a începe procesul de divorț, dar el nu a ajuns la întâlnire, motivând că i s-a făcut rău din nou. Nicoleta nu știa dacă toate astea sunt minciuni sau adevăruri. Era o situație obositoare pentru ea, spune terapeuta, cu care continuase întâlnirile. „Încerca să facă orice, numai el să fie bine și să accepte realitatea că nu mai pot fi împreună, doar prieteni."

Forța de a respecta ordinul de protecție slăbise, mi-a spus terapeuta ei. Nicoletei îi era greu să înțeleagă că omul pe care l-a iubit și cu care a stat în casă peste 10 ani vrea să-i facă rău. Rațiunea îi spunea: a vrut să te omoare, e o prostie să-l mai lași să se apropie de tine, sufletul spunea: e omul care a stat lângă mine niște ani, e tatăl copiilor mei.

În ultima vineri din ianuarie, au venit amândoi la grădiniță, fiecare într-o mașină cu unul dintre copii.

Sala de judecată a Tribunalului București era plină pe 9 noiembrie, la ultima înfățișare dinainte de aflarea sentinței în cazul Botan. În acea zi, avocata lui a încercat să convingă judecătorul să scoată acuzația de premeditare, susținând că bărbatul nu a avut intenția să-și ucidă soția în acea zi, ci să se sinucidă. A spus că în lunile care s-au scurs de când a fost arestat, pentru o perioadă a fost transferat la penitenciarul Târgu-Ocna ca să primească „consiliere psihologică pentru diminuare risc de suicid".

Procurorul de ședință a pledat însă pentru închisoare pe viață pentru omor cu premeditare, argumentând că Botan s-a înarmat cu cuțitul din apartamentul în care locuia, l-a pus în portbagajul autoturismului cu care s-a deplasat la locul faptei, iar după ce a ajuns la grădiniță a urcat la etajul unu, a pătruns în biroul aflat în folosința exclusivă a soției sale, a încuiat ușa, „sporindu-și astfel șansele rezoluției infracționale".

În ultimii patru ani, au fost 430 de omoruri asupra unor membri ai familiei, arată cifrele Poliției. Bărbatul care în 2012 și-a împușcat soția și o altă colegă și a rănit alți șase oameni la coaforul Perla din București a primit detenție pe viață. Un alt bărbat, care în primăvara lui 2016 și-a înjunghiat fosta iubită într-un magazin de pe Calea Victoriei, unde aceasta muncea, a primit 20 de ani de închisoare.

Avocata lui Botan a cerut o sentință mai mică – 25 de ani – în cazul în care judecătorul ar urma să păstreze acuzația de premeditare. Ea a pledat spunând că inculpatul avea o viață normală până în noiembrie 2017, era „un tip sufletist, un tată foarte bun pentru copiii săi (...). Intrând în această depresie gravă privind încheierea unei relații de lungă durată cu soția sa și, automat, urmând această separare de cei doi copii; acest lucru l-a determinat să săvârșească [fapta de lovire]. În momentul respectiv nu a realizat ceea ce face".

Botan a stat în picioare în boxa acuzaților din primul rând. După ce avocata și-a terminat pledoaria, judecătorul și-a coborât privirea spre el, spunându-i că are cuvântul. A început să vorbească greoi, ca un om care tace cu lunile. A declarat că viața i s-a schimbat după ce a atacat-o pe soția lui pe 5 noiembrie. I-a spus judecătorului că de la 16–17 ani a muncit încontinuu și singura provocare a fost să fie de folos societății și să-și întemeieze o familie.

„În data respectivă, toată lumea (...) s-a prăbușit efectiv. Mi-am pierdut familia, copiii mei. Până atunci, mă duceam la serviciu, îi duceam dimineața la grădiniță, când mă întorceam, îi luam de la grădiniță sau, dacă nu-i luam, mă duceam acasă și găteam pentru că asta îmi plăcea: să văd familia reunită la masă seara. Era scopul vieții mele."

A spus că a „intrat într-o depresie", pentru că, de atunci, are nopți când nu doarme nicio oră, și că nu realizează ce s-a întâmplat, fiindcă nu a avut niciodată intenția să-i ia viața soției. La un moment dat, judecătorul l-a întrerupt și l-a întrebat ce cere instanței.

Botan a răspuns: „Nu am premeditat nicio clipă ce s-a întâmplat pe 26 ianuarie".

Trei săptămâni mai târziu, pe 29 noiembrie 2018, Tribunalul București l-a condamnat pe Marius Botan la închisoare pe viață pentru omor calificat comis cu premeditare asupra unui membru al familiei.

Dosarul de urmărire penală pentru lovirea soției sale nu fusese finalizat până la momentul crimei, așa că a fost reunit cu cel al crimei și preluat de către Parchetul de pe lângă Tribunalul București. Botan a primit trei ani de închisoare și pentru lovirea unui membru al familiei și încă doi ani pentru port și folosire ilegală de obiecte periculoase, pedepse contopite în cea maximă.

I s-au interzis drepturile părintești până când își va ispăși pedeapsa. Va avea de plătit daune morale, 50.000 de euro pentru fiecare copil, și câte 20.000 de euro pentru ceilalți membri ai familiei Nicoletei. Sentința nu este definitivă; a fost atacată la Curtea de Apel, unde un nou proces a început de curând. Marius spune nu-și poate explica cum a ajuns atât de violent și că are nevoie de ajutor psihiatric ca să înțeleagă ce s-a întâmplat cu el.

În seara în care Nicoleta a murit la Spitalul de Urgență „Floreasca", sora ei Magda i-a luat pe Ana și Andrei. Este acum tutorele lor, iar ei merg la grădiniță în Bârlad și cresc alături de verișorii lor. Și Magda, și cealaltă soră, ambele mame cu un copil, locuiesc în același oraș. Săptămânal, mama lor ia trenul de la Vaslui ca să-și vadă nepoții și să-și ajute fiicele. Într-o zi, anul trecut, fiica Nicoletei i-a întrebat pe Magda și pe soțul ei dacă le poate spune „mami" și „tati".

Surorile lui Marius spun că familia lor este distrusă pentru totdeauna. Se simt vinovate pentru că nu au înțeles semnalul de alarmă de pe 5 noiembrie și că nu au reușit să spargă carapacea în care fratele lor se retrăsese. Sora mai mare spune că, cel mai probabil, fratele lor avea atunci nevoie de tratament medical. Mama lor încearcă să-și viziteze lunar fiul la Penitenciarul Rahova.

După „crima de la grădiniță", numele Nicoletei a apărut într-un comunicat al rețelei de ONG-uri pentru prevenirea și combaterea violenței în familie, care a cerut încă o dată guvernului ordin de protecție în regim de urgență și brățări electronice pentru monitorizarea agresorilor cu ordin. Premierul Viorica Dăncilă declara atunci că va urgenta legea care stabilea ca ordinul să fie dat de polițist, în ziua agresiunii, și nu prin instanță, procedură care necesită aducerea de probe și poate dura săptămâni, cum a fost și-n cazul Nicoletei.

O lege nouă a trecut și, conform acesteia, de la sfârșitul anului trecut polițiștii emit pe loc ordine de protecție pentru cinci zile, ulterior acestea

fiind confirmate sau nu în instanță, pentru o perioadă mai lungă. Chiar dacă e o modificare importantă, un astfel de ordin de urgență nu l-ar fi împiedicat pe Marius Botan să-și ucidă soția, în condițiile în care au existat oricum mai multe momente când l-a încălcat, uneori cu permisiunea ei. Poate că o brățară de monitorizare purtată de agresor, alături de un pager al victimei, ambele putând fi localizate de poliție prin GPS, așa cum se întâmplă în Spania, ar putea schimba astfel de cazuri. La o dezbatere din toamnă despre violența în familie și cum poate fi combătută, directoarea unei organizații civice l-a întrebat pe șeful direcției de investigații criminale a Poliției Române ce se poate face ca femeile care au ordin de protecție să nu mai fie lovite sau ucise, cum i se întâmplase Nicoletei. Comisarul a spus că știe „crima de la grădiniță" și că, în acel caz, femeia a lăsat agresorul să se apropie de ea, explicând că poliția nu ar trebui să fie făcută responsabilă pentru riscurile la care victimele se expun singure.

Multă lume știe „crima de la grădiniță", de la presă, la poliție, la procurori, avocați și judecători. Numai că, la fel ca multe alte tragedii care ajung să fie dezbătute la televizor, în tribunale, la procuratură sau poliție, ele nu sunt dezbătute în familiile noastre. Încă nu vorbim suficient despre dinamicile de putere care există tradițional între femei și bărbați, despre frustrare și furie în relații, despre cum rolurile se schimbă – iar povestea soților Botan e și despre asta –, despre ce-i învățăm pe fiii și fiicele noastre despre egalitatea dintre parteneri, despre cum punem limite și cum ne apărăm intimitățile individuale cât timp facem parte dintr-un cuplu.

Prietenele Nicoletei, mai apropiate sau mai îndepărtate, au fost șocate mult timp după ce au pierdut-o. Multe s-au simțit sau se simt în continuare vinovate: pentru că au încurajat-o să-l părăsească, pentru că s-au dus cu ea în city-break, pentru că nu au insistat să se mute la ele, pentru că nu i-au spus că-și poate monta buton de panică la grădiniță, pentru că nu au vorbit mai des cu ea.

Unele mi-au spus că vor să-și trăiască viața cu zâmbet, la fel cum făcea Nicoleta. Ioana Rizea și-a creat, cu o prietenă, trupa de teatru Sufletos, și joacă în spectacole pentru copii. Crede că Nicoleta a avut o contribuție pentru alegerea asta. Și-a tatuat pe omoplat mesajul „sunt toată o inimă", alături de o inimă care se închide cu numele „Nico".

Dana Conea a organizat în vară un eveniment de comemorare, cu ateliere pentru copii și haine de cumpărat, iar banii strânși s-au dus în contul unei asociații care administrează un centru de urgență pentru

victimele violenței în familie. Ar vrea să facă ceva mai mult pentru a lupta împotriva violenței; o vreme s-a gândit să-și deschidă o asociație.

Oana Nistor spune că își gândește altfel munca. Încearcă să nu-și mai pună întâlniri peste ora șase seara pentru că trebuie, chiar dacă e dificil să pui pe picioare o grădiniță fără să muncești peste program. Îi e greu să înțeleagă ce s-a întâmplat între Nicoleta și Marius, pentru că a petrecut mult timp cu amândoi.

Din grădinița Funny Land a mai rămas doar pagina de Facebook. În fosta clădire își are acum sediul o firmă de IT. Nicoleta era proprietară unică a afacerii, așa că, după moartea sa, nu a continuat-o nimeni. Cei peste 20 de copii din Funny Land s-au răspândit; mulți dintre ei au rămas cu aceleași educatoare până la finalul anului școlar, într-o grădiniță a unei prietene de-ale Nicoletei, care le-a oferit spațiu.

Mădălina Enache își dorește să ducă mai departe filosofia de educație a Nicoletei și s-a alăturat ideii a doi părinți de la Funny Land, care au deschis în vara lui 2018 un centru educațional în zona Ștefan cel Mare, fiindcă în nicio grădiniță de pe piață nu ar fi la fel ca la Nicoleta. Co-proprietara și administratoarea este mama fetiței a cărei petrecere aniversară a avut loc în ziua crimei. A simțit atunci că i-a fost luat ceva și a vrut să umple golul. Spune că ar vrea să fie, la fel ca Nicoleta, o directoare apropiată și de copii, și de părinți.

La mijlocul lui ianuarie 2019, a organizat un eveniment caritabil în memoria Nicoletei, „să ne întâlnim, să ne jucăm, așa cum îi plăcea ei, să râdem cu toată inima, să prețuim viața și să dăruim frumos". Ajutați de Mădălina și de o altă educatoare de la Funny Land, copiii au pictat îngerași cu sclipici, au ascultat povestea lui Nicky Pongo, un roboțel interpretat de Ioana Rizea, au învățat să gătească clătite îndulcite cu fructe și au făcut exerciții de balet. Printre ei era și Ana, fetița Nicoletei, care a venit de la Bârlad alături de mătușa și de unchiul ei. Afară, pe poarta casei, pe o pancartă albastră cu nori albi și cu doi copii care se joacă, e scris numele noului centru educațional: Nicoland.

Soluții împotriva violenței: ordinul de protecție

Cum a apărut ordinul de protecție în vigoare azi și de ce nu e suficient ca victimele să fie protejate?

Nicoleta Botan avea un ordin de protecție atunci când a fost ucisă de soțul ei chiar în grădinița pe care o administra. Îl obținuse cu două luni în urmă de la judecătorie, după ce Marius Botan o lovise cu o bâtă de baseball. Ordinul de protecție solicitat și primit de Nicoleta era o sentință civilă și îi interzicea agresorului, timp de șase luni, să se apropie la o distanță mai mică de 200 de metri de ea, de copii, de casa lor și de sediul grădiniței.

Scopul unui ordin de protecție este să apere victima pentru o perioadă în care ea poate pune capăt relației abuzive. Este și un semnal de alarmă pe care autoritățile îl dau agresorului – pe de o parte justiția, fiindcă este o sentință dată de judecător, pe de alta polițiștii, care sunt cei care ar trebui să asigure că ordinul este respectat.

Dar ordinul n-a avut efect în cazul Botan și după moartea Nicoletei mai multe organizații civice au cerut un ordin de protecție mai sigur, și modalități mai bune de monitorizare a agresorilor. La finalul anului trecut, în decembrie, a avut loc o nouă actualizare a ordinului, care astăzi, la nivel legislativ, pare printre cele mai bune din Europa. Iată cum s-a ajuns aici, cum funcționează ordinul în România și în alte țări ale Uniunii, dar și de ce e insuficient într-un sistem care are încă multe breșe și resurse minime.

Istoria ordinului în România

România nu a adoptat ușor ordinul de protecție.

În anii 2000, violența în familie nu era un subiect, nici pentru presă, și nici pentru autorități. Era însă un fenomen. Prima cercetare națională, făcută în 2003 de Centrul Parteneriat pentru Egalitate a arătat că 800.000 de femei suportaseră în ultimul an, în mod frecvent, violență în familie sub diferite forme.

Procesul de aderare a României la Uniunea Europeană și presiunea societății civile au ajutat ca în 2003 să apară prima lege pentru prevenirea și combaterea violenței în familie. Legea înființa Agenția pentru Protecția Familiei, instituție care urma, printre altele, să creeze, cu sprijinul financiar al autorităților locale, adăposturi și centre de recuperare pentru victime,

centre pentru agresori, dar și o linie telefonică gratuită de urgență. Mai multe ONG-uri au cerut, încă de atunci, un ordin de protecție, măsură care exista de ani buni în alte țări europene și care ar fi putut să-l îndepărteze pe agresor din casă. Autoritățile au decis însă că o astfel de măsură ar putea încălca dreptul constituțional la proprietate al unuia dintre parteneri și ea nu s-a regăsit în lege.

Pe atunci, când o femeie depunea o plângere penală la poliție împotriva soțului care a lovit-o, variantele pe care le avea erau să se întoarcă în casa în care locuia și el, sau să plece de acolo, cu riscul că oricând o putea găsi și lovi din nou.

În toamna lui 2011, într-un protest în fața Parlamentului, organizațiile civice au cerut din nou ordinul de protecție. România era singura țară din UE care nu-l implementase. Bulgaria, alături de care am aderat la UE în 2007, îl avea din 2005. Câteva luni mai târziu, în primăvara lui 2012, un agent de poliție și-a împușcat mortal soția și o colegă de-ale ei și a rănit alte șase persoane în coaforul Perla Dorobanți în care acestea munceau. Crima a readus ordinul de protecție în discuție, după ce s-a aflat că femeia, deși depusese o plângere penală la Poliție în care declarase că se simte amenințată de soț, care deținea și o armă, nu avusese la dispoziție un instrument prin care să-l țină la distanță.

În acel an, legea 217/2003 a fost completată cu următoarea prevedere: persoana a cărei viață, integritate fizică sau psihică ori libertate este pusă în pericol printr-un act de violență din partea unui membru al familiei poate cere instanței civile ca, în scopul înlăturării stării de pericol, să emită un ordin de protecție. Ordinul era dat de un judecător și putea să evacueze agresorul din casă, chiar dacă era proprietatea lui, să-l oblige să păstreze o distanță minimă față de victimă, reședință, locul de muncă sau copii. Ordinul putea de asemenea să interzică agresorului orice contact, inclusiv telefonic, prin corespondență sau în orice alt mod cu victima și să-l oblige la ședințe de psihoterapie.

Ca o victimă să obțină acest ordin, trebuia să depună, pe lângă o cerere la judecătorie și oricare din următoarele documente: certificat medico-legal care dovedea loviturile și a cărui întocmire durează și 10 zile, declarațiile unor martor, înregistrări audio-video, plângerea penală depusă la Poliție. De cele mai multe ori, în perioada în care încerca să strângă aceste documente, victima continua să locuiască cu agresorul. Nu exista nici un termen limită legal până la care judecătorul decidea dacă dă sau nu ordinul.

Un studiu realizat în 2014 de Rețeaua de ONG-uri pentru prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor arată că, în primul an de implementare a măsurii, durata medie pentru obținerea unui ordin a fost de 33 de zile. (Potrivit aceluiași studiu, în prima jumătate de an de când a fost introdus instanțele emiseseră în jur de 400 de ordine.)

„Nu s-au făcut la noi în țară studii cu privire la gradul de risc de recidivă specific situației în care agresorul surprinde victima că încearcă să scape din relație, dar pe plan internațional se consideră că acest interval din viața victimei este unul dintre cele mai periculoase", scriau experții în studiu. „Pentru acest interval de timp legea românească nu prevede nici o măsură de protecție." Rețeaua de ONG-uri propunea în studiu și introducerea unui ordin de protecție de urgență, care să fie dat în 24 de ore de la constatarea situației de risc de către polițiști.

Văzând aceeași problemă a perioadei prea mari până la care o victimă obține protecție, asociația Necuvinte, care oferă victimelor ajutor juridic gratuit, a încercat să îmbunătățească ordinul în forma lui de atunci. În 2015 au colaborat cu firma de avocatură Țuca, Zbârcea și Asociații, care le-a propus să amendeze legea existentă, introducând termenul de maximum 72 de ore până la care o instanță să se pronunțe. Propunerea Necuvinte a fost transformată într-un modificare a legii de către deputata PNL Valeria Schelean, modificare votată apoi de Parlament.

Doar că în continuare rămânea o perioadă lungă între incidentul violent și ziua în care victima ajungea să depună cererea pentru ordin la judecătorie, alături de alte probe. Activiștii au estimat că, în cel mai bun caz, era vorba de opt zile.

Iar în „cel mai bun caz" femeia (cifrele arată că cele mai multe victime sunt femei) locuia într-un oraș reședință de județ, în care exista o unitate de medicină legală, care să elibereze un certificat; avea bani de transport; avea acte de identitate (în unele cazuri, agresorul le reține) și știa pas cu pas ce dovezi îi trebuie, la ce instituții să meargă, ce să ceară. Cum aproape jumătate din populația României trăiește în mediul rural, fără acces la instituții de medicină legală, de cele mai multe ori victima aștepta între 14 și 20 de zile un ordin de protecție.

Acesta a fost motivul pentru care mai multe organizații au continuat să ceară un ordin emis și mai rapid.

În 2016, un grup de lucru format din oameni din justiție, ministere, poliție și ONG-uri a dezbătut posibile modificări. Atunci, reprezentanții poliției au spus că nu sunt de acord cu preluarea responsabilității

ordinelor de protecție de urgență, pentru că măsura le-ar îngreuna munca. Timp de doi ani, nu a existat o rezoluție, în mare parte din cauza schimbărilor politice în guvern. Apoi a fost ucisă Nicoleta Botan.

Ordinul în prezent și dificultățile sistemului

În iulie 2018 s-a modificat din nou legea 217, iar de la finalul lui decembrie 2018 polițiștii dau „ordin de protecție provizoriu" pe loc, fie în urma unei sesizări la 112, fie după ce victima reclamă situația abuzivă în scris, la telefon sau la sediul poliției. Ca să evalueze dacă victima este în pericol și are nevoie de ordin, polițistul administrează un chestionar cu 21 de întrebări: Dacă agresorul a încercat să o ucidă, dacă a suferit leziuni, dacă îi este teamă de el, dacă agresorul este consumator de alcool sau droguri.

Dacă victima răspunde „da" la minimum două din primele șapte întrebări ale chestionarului sau dacă răspunde „da" la minimum șase din restul, înseamnă că se află în risc iminent și primește ordinul. Imediat, agresorul este obligat să părăsească domiciliul. Trebuie să declare polițistului unde va locui temporar și, dacă nu are unde, se poate duce într-un centru pentru persoane fără adăpost.

Polițistul predă apoi dosarul unui procuror, care confirmă sau infirmă ordinul în 48 de ore. Odată confirmat, procurorul îl înaintează instanței civile, care judecă, la fel ca până acum, dacă ordinul va fi sau nu prelungit pe o perioadă mai lungă, de maximum șase luni. Până la sfârșitul lui februarie 2019, polițiștii au emis peste 700 de ordine provizorii, în toată țara. Încă nu știm câte dintre acestea au prelungit judecătorii. Rămâne totuși o cifră mare; pentru comparație, în 2017 au fost emise în total 2.894 de ordine, iar în 2018, 3.775.

Ordinul provizoriu e o măsură puternică, spun activiștii, dar depinde de cum e implementat. Giulia Crișan, avocată la Asociația Anais, care ajută femeile cu consiliere juridică și psihologică gratuită, spune că o parte dintre victimele pe care le-a consiliat în ultimele luni spun că au fost audiate de procurori. Procurorii nu trebuie să audieze victimele, adaugă Crișan, pentru că legea ordinului de protecție este una civilă, nu penală. Femeile sunt în stare de șoc și pot da răspunsuri ușor diferite de cele date polițistului. În unele cazuri, s-au speriat de ideea de a fi audiate la Parchet și au vrut să renunțe la ordin.

Crișan, dar și alți ONG-ști cu care am vorbit spun că, în ultimii ani, schimbările din sistem se văd mai ales la unii polițiști, care înțeleg din ce în ce mai bine dinamica dintre victimă și agresor, și care apelează la

organizații ca să găsească victimelor cazare și ajutor juridic. Dar excepțiile nu sunt suficiente ca un sistem să funcționeze, mai ales în orașele mici sau în mediul rural, unde o parte din autorități sunt în continuare tolerante cu violența în familie. Simona Voicescu, directoarea asociației Necuvinte, a observat diferențe de percepție între judecătorii din Capitală și cei din alte orașe. Unei femei din Brăila, care avea ordin provizoriu, certificat medico-legal și declarații de la martori, nu i s-a prelungit protecția în instanță. E greu de înțeles cum un judecător a luat această decizie, spune Voicescu.

Mai e și faptul că multe ordine sunt încălcate de către agresori. În 2018 au fost 1.424 de încălcări, un procent de 30–40% din cele emise, care se păstrează de trei ani încoace. Iar acestea sunt doar cifrele colectate de poliție, fără a lua în calcul cazurile pe care victimele nu le reclamă, cum s-a întâmplat în cuplul Botan.

În teorie, polițiștii trebuie să verifice dacă agresorii respectă sau nu limitele teritoriale impuse de ordine. Doar că este destul de greu de dovedit când se încalcă această limită, în lipsa unui sistem electronic de monitorizare. Procedura polițiștilor este rudimentară și pune presiune pe victimă. Ea e cea care trebuie să sune la poliție să anunțe încălcarea.

Încălcarea ordinului de protecție este o infracțiune penală și se pedepsește cu închisoarea între o lună și un an. În realitate, în practica judiciară, sunt puține condamnări cu executare pentru încălcarea lui. O confirmă și oamenii din ONG-uri și cei din sistemul de justiție. Majoritatea infracțiunilor care intră în spectrul violenței în familie și de gen au prevăzute pedepse sub cinci ani de închisoare. Din această cauză, sunt considerate infracțiuni cu nivel scăzut de pericol social și, ca atare, puțini agresori sunt reținuți sau arestați, fie pentru lovire, fie pentru încălcarea ordinului.

O altă problemă, care nu e direct legată de ordinul de protecție, este că victimele își retrag plângerile penale după lovire. Fac asta fie de frică, fiindcă sunt amenințate de agresori, fie pentru că nu au bani și energie pentru a duce mai departe un proces penal îndelungat. O statistică a Rețelei arăta că, în 2015, 60% din plângerile penale pe violență în familie de la 14 parchete au fost retrase. Doar 3% au fost trimise în judecată. Dacă victimele își retrag plângerile penale, polițiștii și procurorii închid dosarele, pierzând astfel munca pe care au depus-o ca să găsească dovezi. Asta face ca, în practica judiciară, un dosar penal de violență în familie, fie pentru lovire, fie pentru încălcarea ordinului de protecție, să nu reprezinte o prioritate.

Pedepse mai mari pentru agresori, astfel încât dosarele pe violență în familie să devină importante, pot fi obținute doar cu modificări la codul penal, spune Voicescu, care are de gând să înainteze alte propuneri legislative în acest sens.

Avocata Crișan mi-a povestit de cazul recent al unei mame, abuzată și ea, și copilul ei, de către partener. A primit ordin de protecție, iar în urma plângerii penale agresorul a fost și arestat preventiv pentru 30 de zile, o măsură rară. Amândoi lucrau în același loc și când angajatorul a aflat că ea a primit ordin de protecție, a decis să nu-i prelungească contractul după perioada de probă de trei luni, motivând că „nu-și dorește probleme". O parte din familia lui o amenința, o alta îi oferea bani ca să-și retragă plângerea. Crișan spune că atunci când femeia a întrebat-o ce să facă, nu a știut ce să-i răspundă, pentru că exemplele de până acum arată că sunt slabe șanse ca judecătorul să condamne agresorul.

Cum procedează alte țări și ce putem învăța de aici

Sistemele de apărare a victimelor violenței în familie nu sunt perfecte nici în alte țări, spun experți internaționali, dar au soluții care pot fi adaptate în România. Austria, de exemplu, are o istorie îndelungată în domeniu. Organizațiile din mișcarea feministă a anilor '70 au deschis primele adăposturi pentru victimele abuzurilor și violurilor. Ulterior, societatea civilă și-a dat seama că mutarea femeilor într-un adăpost era încă un moment tensionat pentru ele așa că era nevoie de o altă soluție. Așa a apărut primul document legislativ european prin care agresorul era înlăturat din casă. Apoi, în 1997, a apărut ordinul de urgență, care a reprezentat de atunci un etalon pentru alte țări. Se dă pe loc, durează două săptămâni și poate fi prelungit până la un an de către o instanță civilă.

Austria nu are sisteme de monitorizare electronică a ordinului, dar a pilotat în anumite regiuni folosirea unor brățări prin care autoritățile pot afla unde sunt agresorii. Majoritatea centrelor care ajută victimele sunt finanțate din bugetele publice regionale și federale. Un raport al Consiliului Europei arată că principala problemă a Austriei astăzi este continuitatea finanțărilor publice pentru violența în familie, pe termen lung.

Spania are, din 2004, instanțe specializate pe violență de familie, care lucrează atât în civil, cât și în penal. A fost una dintre cele 20 de măsuri luate după 1997, an în care o femeie de 60 de ani a fost bătută, aruncată de la balcon și apoi arsă de fostul soț, pe care-l reclamase de mai multe ori la poliție.

Aici, victimele primesc ordin în maximum 72 de ore de la incident. Agresorii împotriva cărora sunt emise ordine de protecție sunt monitorizați prin brățări electronice. Victima are și ea un dispozitiv, pe care îl apasă dacă agresorul e în apropiere. Pentru că dependența economică e una dintre principalele cauze pentru care relațiile abuzive continuă, statul spaniol a introdus recent o indemnizație pentru șase luni, timp în care își pot reveni psihic.

De asemenea, Spania este din ce în ce mai atentă la inegalitatea de gen: anul trecut, de 8 martie, cinci milioane de oameni au fost în „grevă feministă", protestând pe străzi împotriva discriminării sexuale, a violenței în familie și diferențelor de salarii între femei și bărbați.

Totuși, sistemul de protecție a victimelor are limite. Toamna trecută, în doar o săptămână, două femei și două fetițe au fost ucise și un agresor s-a sinucis. Mama fetelor depusese plângeri la poliție împotriva fostului soț, dar nu au fost luate în seamă. Altei victime i-a fost respins de către judecător ordinul de protecție. Președinta unei asociații a judecătoarelor declara în cotidianul El Pais că aceste cazuri sunt și o greșeală a sistemului, dar că violența „este o problemă socială", care trece dincolo de judecători, procurori și avocați, „și societatea trebuie să accepte asta".

În Norvegia, femeile abuzate sunt protejate printr-un articol din legea penală, care interzice agresorului apropierea sau contactul. Victima primește și un buton de panică, un dispozitiv care este apăsat în caz de urgență astfel încât polițiștii să intervină. Cele 51 de adăposturi sunt finanțate din 2011 de autoritățile locale. În Norvegia există asociații care organizează cursuri despre managementul furiei, redefinirea masculinității și gestionează o linie telefonică de ajutor pentru bărbați, victime sau agresori.

În România, activiștii cer de cinci ani brățări electronice de monitorizare a agresorilor și le-au cerut și după moartea Nicoletei. De-a lungul timpului, autoritățile au răspuns că nu sunt bani pentru asta. De asemenea, victimele nu au acces ușor la consiliere psihologică, juridică sau de orientare profesională, pentru a deveni independente financiar. O traumă în urma violenței se vindecă în ani, nu poate fi pansată doar într-o situație de urgență. Eforturile câtorva organizații nonguvernamentale nu sunt suficiente pentru dimensiunea problemei: în 2018 au fost aproape 33.000 de infracțiuni sub incidența legii împotriva violenței în familie, dintre care 64 de omoruri.

Opt județe nu au niciun adăpost pentru victime, potrivit unui raport de acum doi ani. (Numărul fluctuează, fiindcă sunt organizații care

deschid și închid adăposturi, din cauza finanțărilor imprevizibile.) Un pas înainte a fost făcut anul trecut la Sibiu. Organizația ALEG a creat, după un model spaniol, Rețeaua învingătoarele, o rețea informală de femei care au ieșit din relațiile abuzive. Ele vor deveni persoane resursă și modele pentru alte femei. Planul pe termen lung este să se extindă în cât mai multe orașe.

Laura Albu, președinta Centrului de Mediere și Securitate Comunitară, o organizație ieșeană, spune că soluția principală la brețele sistemului din România este finanțarea. „Dacă nu se alocă suficient buget, orice lege, oricât de bună, nu poate fi aplicată". Ne trebuie nu doar sisteme electronice de monitorizare, dar și resurse mai multe, de la mai mulți polițiști, până la finanțări locale pentru adăposturi, servicii juridice și psihologice pentru victime și agresori.

Vom documenta și noi anul acesta care sunt șansele reale de a avea sisteme electronice de monitorizare, finanțări locale pentru adăposturi, servicii de ajutor pentru victime; dacă și cum ar putea exista servicii de sănătate mentală pentru agresori, ce se întâmplă cu viața victimelor după ce depășesc o relație abuzivă. Vom folosi jurnalismul orientat către soluții, ne vom uita la inițiative de succes, vom documenta ideile specialiștilor și acțiunile altor țări. Ne dorim implicarea cititorilor în acest proces de documentare, așa că dacă vreți să-mi scrieți întrebările sau ideile voastre, o puteți face la oana@decatorevista.ro.

Documentarea acestui text a fost susținută și de un grant din partea AVON România, companie care contribuie la lupta împotriva violenței în familie prin finanțări de proiecte dedicate, centre de adăpost și campanii de educare.

SĂRUTĂ PENTRU A DEBLOCA ECRANUL.
Lucrarea sunt eu, cea recuperată din gunoi (căci asta devenisem după ce asta mi s-a spus mereu că sunt). M-am gândit la cultura japoneză, de aceea figura este mai bizară. Buzele imprimate, ca de gheișă, sunt buzele mele date cu acrilic Rosso Sandalo. În glumă îi spun mereu *Rosso Scandalo*. Violența verbală și fizică te destramă. Din personaj n-a rămas decât un contur. Buzele de pe ecranul spart (care simbolizează destrămarea fizică și emoțională) invită la sărut (afecțiune, mângâiere, atingere), ca parolă ce poate, sau nu, să mai deblocheze personajul ermetic si bizar, care pare a fi din altă lume. Personajul dorește să fie accesat, dar doar de cine știe codul. (Cynthia Loris)

Cynthia Loris e artist plastic și interventionist visual. Artistul, crede ea, intervine ca salvator în momentele în care alții se împotmolesc. Lucrarea face parte dintr-o serie recentă.

Selly Supreme

Selly are 18 ani, două milioane de fani pe YouTube și o mulțime de adolescenți care vor să fie ca el. Uite cum a ajuns aici.

De Irina Tacu
Fotografii de Alex Gâlmeanu

NOT
FRIENDS.

E duminică, am ajuns în Craiova și fac ceva ce mii de adolescente din România visează să facă: cobor din tren să petrec ziua cu cel mai urmărit adolescent din online-ul românesc. Văd că mă caută cu privirea, dar între noi e un grup de băieți blonzi cu obraji roșii de frig care îl înconjoară, își scot telefoanele și îl roagă să stea la selfie-uri. În tot timpul ăsta îl strigă pe nume, de parcă ar fi pe stadion: „Se-lly, Se-lly, Se-lly!". Selly zâmbește politicos, se apropie de fiecare, își trece mâna prin păr și ridică privirea spre cameră. Un selfie, următorul.

Mă gândesc că e posibil ca fericiții de pe peron să fie printre cei peste 1,95 milioane de abonați la canalul lui de YouTube; printre cei care aduc zecile de milioane de *views* la piesele pe care le scoate cu gașca lui de vloggeri 5GANG și le urcă în #trending; printre cei 893.000 care îi urmăresc contul de Instagram; printre cei 225.000 care îl urmăresc pe Facebook (mai sunt copii acolo?); printre miile care și-au adus părinții de mână în săli polivalente din țară când a fost în turneu anul trecut; printre cei care-l adoră; printre cei care se întreabă „băi, cum a reușit?".

Selly are 1,80 metri și 70 de kilograme. Gambele îi ies în evidență prin blugii de obicei mulați. Are umărul drept mai coborât decât stângul, din cauza nopților petrecute la calculator și a poziției brațului pe mouse când era mic. De obicei își poartă părul pe partea stângă, peste tâmpla tunsă scurt. Are ochii căprui, fața rotundă și o bărbie pronunțată. Când își face un selfie, ține buzele ușor întredeschise. E rârâit. Recent a împlinit 18 ani și spune că internetul i-a schimbat viața într-un mod incredibil. Anul trecut a devenit cel mai urmărit vlogger din România, pe YouTube, unde peste 400 de ore de videoclipuri sunt încărcate în lumea întreagă în fiecare minut.

Pe peronul din Craiova, Selly se desprinde de grupul de fani, iar eu mă apropii de el și-i spun ceva de genul: „mai că nici nu te vedeai de ei". Mai puțin impresionat decât mine de ce s-a întâmplat, spune doar „da" și coborâm spre gară, prin pasaj, împreună cu tatăl lui.

Mergem cu mașina spre casa lor, care e în același cartier în care a mers Alex Velea la școală în I-VIII, genul de informație *știați că?* pe care Selly o găsește destul de amuzantă încât să mi-o spună. În fața ușii apartamentului îmi arată ceva sub sonerie. Pe perete, cu litere negre de tipar urmate de o inimioară umplută, cineva a scris: „SELLY, TE IUBIM".

Intrăm. El își agață geaca în cuier și rămâne în blugi și un hanorac negru Sneaker Industry. Locuiește în apartamentul cu trei camere împreună cu Aura, mama lui, Jean, tatăl lui, și Kiwi, un papagal gălăgios. Mama e o femeie subțire și veselă, cu păr șaten deschis-roșcățiu și ochelari de vedere.

Tatăl are părul scurt, negru cu fire albe; poartă o cămașă în pătrățele. Mă întreabă dacă vreau o cafea sau o bere sau dacă vreau să scap de ghetele butucănoase de iarnă. Cei doi sunt printre puținii care îi spun Andrei; el nici nu mai întoarce capul pe stradă când cineva îl strigă așa. S-a dezobișnuit pe la șapte ani, când juca fotbal cu băieții și aveau nevoie de o poreclă scurtă ca să-l strige – numele de familie Șelaru era prea lung, așa că i-au zis „Șeli". Când a pornit vlogul, l-a scris în engleză. Și a rămas cu el.

Mergem în camera lui, unde patul, biroul cu calculatorul și biblioteca – fără cărți – îi formează universul. Mai tot timpul lucrează în weekend. Se așază la birou, pe un scaun de gamer, roșu cu negru. Într-o fereastră Adobe Premiere Pro editează un vlog nou. Schimbă tabul în browser: „Concert 5GANG – Cel mai mare concert la Arenele Romane". 5GANG e gașca de vloggeri cu care face episoade speciale și care adună zeci de milioane de vizualizări la fiecare piesă. Au mai cântat la evenimente live, la baluri de liceu, dar pe 1 iunie vor avea primul lor concert mare în București, sold-out în mai puțin de o lună.

Selly închide tabul, se ridică de la birou și îmi arată rafturile cu amintiri: prima lui cameră de filmat, o Toshiba de mână care nu mai merge, dar pe care n-o repară, pentru că „oricum singura valoare e cea sentimentală"; poze cu prieteni din Craiova; o poză cu Bianca Adam (unul dintre vloggerii care l-au promovat când el era la început și când ea își spunea Tequila); una de la concertul Deliei, *Psihedelia;* una cu rapperul Deliric. Mai e una cu tatăl lui, inginer la Direcția Silvică Dolj, făcută pe când Selly avea doi-trei ani și se plimbau prin oraș. În poză stau cam la un metru distanță și tatăl îl privește atent în timp ce băiatul merge singur, cu ochii la drum. Jean a fost un copil timid și a vrut ca fiul lui să fie opusul, să-i ofere o libertate mare și încredere în sine.

Îmi arată CD-ul Deliric X Silent Strike pe care rapperul i l-a dăruit când a făcut 16 ani, albumul *DAMN* al lui Kendrick Lamar, primit cadou la 17 ani, o cutie de la PORC, brandul de haine și accesorii pornit tot de Deliric. Trupa acestuia, CTC, l-a influențat mult ca adolescent. Era un rap mai complex decât B.U.G. Mafia și Paraziții, pe care tatăl lui i i-a pus în MP3 player în copilărie. Agățate pe perete sunt „butoanele" primite până acum de la YouTube România: cel de argint pentru 100.000 de abonați, cel de aur, când a depășit 1.000.000 și, cel mai nou adăugat, un buton de argint pentru cei 100.000 obținuți de 5GANG.

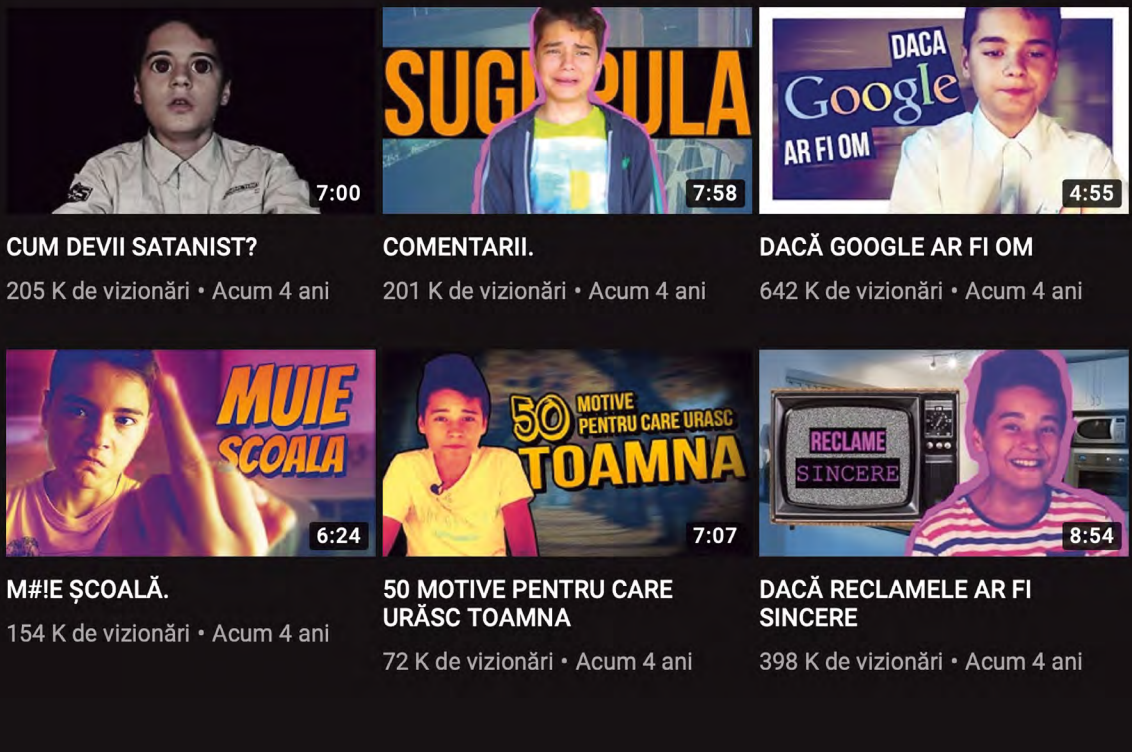
Ce nu e la vedere sunt medaliile pe care Selly le-a câștigat în clasele I-IV la concursuri de mate și română (nu mai știe nici mama lui,

Selly a știut că are o poveste de spus, așa că a început să se filmeze cu o cameră de mână cu care exersa în vacanțele familiei. Primul clip l-a urcat pe YouTube la 11 ani.

profesoară de matematică la un colegiu tehnic, unde le-a pus), stativele pentru *green screen* și pentru fundaluri (le ține sub pat și se amuză când mama lui face curat și îl întreabă ce e cu țevile alea).

În copilărie, părinții făceau zilnic jocuri și exerciții care să-i stimuleze atenția și coordonarea și să-l facă să-și pună întrebări, iar tatăl lui nota evoluția într-o carte pe care o mai are și acum în vitrină. Jean și Aura spun că n-au de unde să știe dacă asta a ajutat la dezinvoltura pe care o observă oricine vede clipurile fiului, dar le-ar spune și altor părinți să facă la fel. A fost de mic în largul lui în fața camerei, dornic să se exprime și să-și spună punctul de vedere. Și când ieșea în fața clasei era relaxat. A încercat multe lucruri, tot ce îl făcea curios. Electronica, prin care a transformat sufrageria în discotecă pe la șapte ani. Robotica, când el și tatăl lui au început să construiască un robot cu 50 de dolari, după un tutorial. Programarea, când la 10 ani a încărcat pe un site propriu aplicații făcute de el. Ce nu a înțeles a învățat singur de pe net. Într-o zi se uita cu tatăl lui la televizor și l-a întrebat cum se schimbă cadrele într-un film și de ce există mai multe unghiuri. Jean n-a știut să-i răspundă, așa că Selly

De pe net a învățat să filmeze și să editeze, iar într-un an a strâns 1.000 de abonați. Sincer, ironic, nou, a vrut să distreze publicul prin povești din viața generației lui.

a vrut o cameră de filmat ca să descopere. A luat apoi Toshiba peste tot cu el, iar în vacanțele familiei filma mai mereu. De YouTube a aflat de la profa de engleză, care i-a scris pe spatele caietului numele platformei. Pe 21 decembrie 2012 a încărcat online primul lui vlog, în care împărtășea internetului 10 lucruri despre el – că e în clasa a v-a și e cam cel mai bun din clasă, că are 12 medalii, că-i plac jocurile video, că e amuzant, puțin arogant, popular și se dă la fete – , totul filmat într-un *contre jour* care îi întuneca fața. Avea 11 ani. Putea să experimenteze, putea să greșească, putea să încerce ce încercau alți vloggeri în afară și era amuzant. Pe atunci vloggingul era mai degrabă un fenomen în America: la noi abia apăruseră primii vloggeri mai cunoscuți – Mikey Hash, Tequila, ZMENTA Mihai – dar niciunul nu avea sub 15 ani.

Pe lângă camera de filmat, cele cinci obiective, cabluri, boxe și sertare care rămân secrete, Selly mai are în bibliotecă un teanc de caiete studențești, acoperite de un manual de legislație rutieră pe care n-a început încă să-l citească. Nu se pricepe la mașini, deși e înconjurat de unele de lux în clipurile 5GANG, dar speră să-și ia una pentru că drumurile pe ruta

Craiova-București au devenit de mult greu de suportat. E elev în clasa a XI-a la științe sociale la Colegiul Național „Frații Buzești", cel mai bun din județ, și încearcă să țină pasul cu școala. Când are timp stă pe site-uri cu tutoriale și cu explicații video despre știință și tehnologie și urmărește canale YouTube cum e cel de jurnalism explicativ de la Vox. Serialul lui preferat din toate timpurile e *House of Cards* și îi place Kevin Spacey la nebunie (crede că valoarea artistului ar trebui cumva separată de scandalurile din viața privată). De alte seriale nu mai are timp acum. Pe YouTube cel mai mult l-a inspirat la început vloggerul Freddie Wong, iar cu timpul a urmărit cam tot, de la Vsauce, la PewDiePie, Jake și Logan Paul, dar și sketch-uri de umor de la CollegeHumor și *late night shows*.

Acum se uită mai rar la vloguri cu bucuria cuiva care urmărește povestea, ci mai degrabă ca să știe ce a mai ieșit, ce se mai face în industrie. Respectă oamenii care lucrează la emisiuni de umor din SUA, care scriu sute de glume la normă. Una e să editeze un clip, ceea ce poate să facă, a devenit oarecum mecanic, dar ideea de creație, de scris oricând, e... pur și simplu grea.

La un moment dat ne întrerupe Aura ca să ne spună că e gata cafeaua – cu zahăr și pentru mine, și pentru el – și că ne așteaptă în sufragerie. Nu sunt primul jurnalist care le trece pragul ca să vorbească cu fiul lor și probabil nici primul pentru care așază frumos pe masă sărățele, fistic, suc, chec făcut în casă. Nici nu-i mai miră că jurnaliștii vor să vorbească cu Selly – au înțeles că e printre cei mai faimoși tineri din țară, chiar dacă au trecut doar șase ani de când a dat drumul la cameră ca să facă oamenii să râdă.

Primele nouă luni au fost perfecte. Pentru că nu se uita mai nimeni la el a putut să învețe ce să facă și ce să nu facă. Acum, la primele vloguri, stă scris în descriere: „ATENȚIE! Acesta este un vlog foarte vechi de-al meu. Nu îmi asum nicio responsabilitate pentru apariția efectelor secundare la vizionarea acestui filmuleț. Efectele secundare pot include: scăderea IQ-ului, senzații de vomă și/sau micșorarea penisului".

Strânsese vreo 500 de abonați în primele nouă luni, apoi trei vloggeri l-au promovat, pe rând, și în următoarea zi avea 1.000, primul lui *boost.* A continuat să crească și la 13 ani a devenit partener afiliat YouTube, adică primește un comision la fiecare mie de vizualizări (CPM) a reclamelor care rulează în timpul unui clip de-ale lui. (CPM-ul fluctuează în funcție de țări – e mult mai mic în România decât în SUA –, și de perioada anului.)

Era deschis, le răspundea și fanilor și *haterilor,* înjura, vorbea liber despre lucruri care nu-i convin: școala, profii, diverse tipologii de oameni. „Esti nebun frate si asta te face haios :) iti ador video-urile", îi scria cineva pe ASK.fm. „Ce sfat ai pentru un vlogger mai mic?", îl întreba altul. „Să nu se lase", i-a răspuns.

Pentru Selly n-a fost atât de important să facă bani, cât a fost să devină tot mai bun, să inoveze ca formă și conținut și să-și crească comunitatea. Banii i-a văzut ca pe o recompensă și un semn că ce face dă roade, dar și ca un garant al libertății de a face ce-și dorește. Din primii bani și-a cumpărat o cameră mai bună. (Astăzi filmează cu o cameră Sony A6300. E mică, dar e perfectă pentru ce are nevoie. În vlogging e cel mai important să ai aparatură minimalistă, care-și face treaba.) După ce în 2014 a început să facă bani din YouTube, un an mai târziu a venit prima campanie publicitară: o firmă românească de periferice și tastaturi. Apoi, în 2016, a semnat cu Global Records, casa de discuri care a început cu INNA, a preluat impresariatul altor artiști pop, a început să organizeze evenimente, iar astăzi are în portofoliu inclusiv o divizie de peste o sută de influenceri: vloggeri ca Selly, staruri de Instagram și alții.

Global îl ajută pe Selly cu tot ce nu ține de vlog: manageriază producția site-ului 5GANG, ajută la producția clipurilor video, organizează evenimente cum e concertul de pe 1 iunie și intermediază (după o selecție) relația cu brandurile care îl vor pe Selly – cum ar fi Lego, Fanta, KFC. Uneori dedică episoade speciale pe vlog, alteori integrează produsul într-un episod, cum a făcut când a băut Fanta congelată în timpul unui *challenge,* sau când a anunțat într-un Q&A recent un bot de educație financiară lansat de KFC. Încearcă să se bage în campanii doar dacă îi place brandul, dacă el sau publicul lui are o legătură cu el, altfel știe că ar putea să strice ce a clădit printr-un exces de reclame.

În campanii primește un brief, iar el și Global gândesc o propunere pentru brand, care poate să accepte sau să refuze. „Ce reușește Selly, pentru că stă mult cu tineri de vârsta lui", mi-a spus Andrei Basoc, Digital Manager la Global Records, „e că înțelege foarte bine audiența și vine cu insighturi reale, pe care oamenii angrenați în comunicarea brandurilor nu le pot identifica atât de ușor." Selly a fost foarte dorit de Global, mi-a spus și Lucian Ștefan, manager și co-fondator al companiei. „Era pe lista de *next big stars* din zona de online, nu e o întâmplare că e pe o poziție fruntașă. Pe lângă că e extrem de inteligent, are și o etică de muncă

I
Supreme

BUCKE
TRIENDS

foarte ridicată. Cred că va fi printre cei mai influenți oameni din zona de media în următorii 30 de ani – dacă nu cel mai influent, cu siguranță în primii cinci."

La suprafață, viața lui Selly din Craiova nu diferă mult de a altor adolescenți crescuți cu social media și YouTube. Se trezește în timpul săptămânii la șase, ca să ajungă la ore la 07:30. Primul lucru pe care îl face e să întindă mâna după telefon, un iPhone X. Verifică notificările, mesajele, grupurile de WhatsApp, mailurile. N-are timp să stea pe Instagram atât de dimineață. Mănâncă împreună cu ai lui, apoi tatăl îl lasă la liceu, în drum spre muncă. Dacă are timp, pune un story pe Instagram înainte să intre în clasă, dacă nu – pune mai târziu.

Diferența dintre Selly și majoritatea colegilor lui de generație e că de fiecare dată când intră are zeci, poate chiar sute de mesaje. Postează zilnic cel puțin cinci-șase story-uri; chiar dacă nu are ceva nou de dat în lume, postează din arhivă. La prânz e înapoi acasă, mănâncă și începe să lucreze pentru vlog – fie la o campanie, fie la un scenariu, fie la montat un episod nou. Vineri, ori mai devreme, depinde cum se înțelege cu profii, face drumul până la gară pe care l-am făcut împreună, se suie în tren și pleacă la București. Aici se vede cu adevărat ce înseamnă să fii un vlogger urmărit de aproape 2 milioane de oameni.

Într-o vineri seară de ianuarie, într-un apartament închiriat dintr-un complex rezidențial nou din București, Selly s-a strâns cu o parte din gașca 5GANG ca să filmeze. Ideea e simplă: fiecare extrage un bilețel dintr-un bol și desenează pe un flipchart vloggerul care i-a picat, iar ceilalți doi trebuie să ghicească. Alături de Selly sunt Gami 05, care tocmai a împlinit 16 ani, și Pain, 19 ani, care vine din Arad pentru fiecare întâlnire.

Au două camere: una adusă de Selly de acasă, a doua adusă de Gami, care a adus și un *ring light* (o lampă circulară). Shopy, un fotograf și videograf care lucrează cu Global Records, filmează acțiunea de la flipchart. Selly așază camera lui pe o cutie pe masa la care stau Gami și Pain, și o îndreaptă spre ei. În spatele lor e Bucureștiul de la etajul 12, așa că deschid larg ușa de la balcon și o lasă așa toată filmarea, chiar dacă dârdâie.

Așa e mai amuzant.

Planul e simplu: să fie ei și să facă totul cât mai distractiv, dar și, spune Selly, să nu spună răutăți despre vloggerii desenați. Totul ține cam o oră pentru ce vor fi 18 minute de conținut care vor aduna peste 700.000 de views.

Sfatul pe care Selly îl dă oricui vrea să se apuce serios de vlogging e să filmeze de la început cu o cameră bună, nu cu telefonul, și să editeze într-un software performant. E o investiție, dar te va obliga să evoluezi.

Când vorbește în fața camerei, ritmul e amețitor. Greșește des, se încurcă, se bâlbâie, unele vorbe ies stâlcit.

„Astăzi facem un *challenge*...”

„Astăzi facem un challenge la care...”

Dar nu contează. Nu zice nici „cut”, nici „mai tragem o dată”, doar ia fraza de la capăt. Camera merge, nu se oprește. Vede el apoi cum editează.

„Astăzi facem un challenge la care noi ne-am gândit, numit *Ghicește youtuberul desenat.*”

Asta merge mână în mână cu o altă regulă de aur, pentru editat: nu lăsa pauze între replici sau cuvinte. Folosește cât mai multe tăieturi. Nu stă nimeni să-ți audă pauzele. („Eu dacă văd pauze mari închid fereastra”, a spus într-un episod pe vlog.)

Selly a început de unul singur, dar colaborările l-au ajutat să crească, să facă conținut mai bun, mai amuzant și mai divers: sketch-uri cu mai multe personaje, vox pop-uri pe stradă („Ce părere aveți despre Selly?”, „Cum comentați faptul că Traian Băsescu a tăiat pensiile?”), farse la telefon, challenge-uri, episoade în care are invitat un alt vlogger. Printre primele clipuri cu vizibil mai multe vizualizări (peste 6,2 milioane) a fost o colaborare: un *rap battle* cu Vlad Munteanu, un vlogger din Constanța (astăzi faimos la rândul lui, alături de geamănul lui, Cristi). Ca și reacțiile la alte clipuri și ca și *disstrack*-urile (o piesă în care critici ceva), rap battle-urile sunt forme de conversație pe YouTube. „Credeai că mă iei la abonați, Vlăduț?”, cânta Selly în 2016. „Mai bine du-te, vezi-ți de viața ta că mai ai de învățat multe. Oricum nu mă vei depăși căci conținutul tău pute.” „La efecte te fac varză”, îi răspundea Vlad în același rap battle, „că tu ai cam devenit obsedat de statistici, daily vlog-ul te-a tâmpit. Că vei ajunge în stadiul ăsta cam nimeni nu s-a gândit.”.

Selly e gata să recunoască meritele oricui în evoluția contentului pe YouTube, cum ar fi cel al lui Vlad, care a început trendul cu vloggeri care fac muzică trap. În iulie 2017, Vlad a scos *DISSTRACK YOUTUBE ROMANIA*, o piesă care a fost printre cele mai viralizate clipuri din anul respectiv și care, spune Selly, a făcut lumea să spună că „au început vloggerii să cânte”.

Într-o altă seară de vineri mă alătur unei întâlniri de grup în mall Promenada din București, unde Selly și Zbîr, un vlogger cu care a făcut

o piesă, s-au strâns să caute un concept pentru clip. Noaptea trecută au stat până pe la trei să înregistreze piesa în studio, împreună cu Gami, iar tot weekendul vor să filmeze. Piesa se numește *Fucci Fupreme,* îmi spune Selly râzând. „F de la fake". E vorba de toată lumea de vârsta lor din malluri care poartă imitații. Ideea piesei a fost a lui Zbîr, el a venit spre Selly cu ideea și cu refrenul în cap: „Fucci Fupreme / E plină Promenada. / Fake-uri, fake-uri, fake-uri. / De la Dragon / Au toți Falenciaga. / Fake-uri, fake-uri, fake-uri. / Mă flexe-eez, / Mă flexez, mă flexez, / Niciun stre-ees".

Selly a preluat ideea și a scris strofele. Când îi vin idei le trece în Notes, așa că de fiecare dată când are de scris versuri, pune mâna pe telefon. La întâlnirea din Promenada vorbesc despre unde să filmeze cadrele de interior, dar le vin doar locuri unde au mai fost (camere de hotel, birou de corporație, orașul seara).

Țin deschis YouTube pentru inspirație: trec de la Jaden Smith la trapperul rus FACE, iar *settingul* e familiar dacă ai văzut trap românesc pe net: zgârie-nori, lux, Gucci, femei frumoase, mașini scumpe. Un videoclip de la Jaden Smith în care conduce o Tesla îi amintește lui Selly de *SOS*, cea mai recentă piesă 5GANG. Dar, îi spune Selly lui Zbîr, „au avut în primul rând luminile mai bune, cadrele de filmare mai bune, totul e mai bun. Poate pur și simplu sunt mai talentați ca noi, mă, te-ai gândit? Poate că nu e vorba de producție, e vorba de talent.".

Sau poate că au pe altcineva care le face producția, îi răspunde Zbîr. „Tu te-ai gândit cum să faci clipul, tu ai gândit conceptul, tu ai editat-o, înțelegi care e diferența? Și tu ești și vlogger. Și elev. Ei nu. Înțelegi?"

E greu să țin pasul cu ei. De fiecare dată când notez ceva, Selly spune râzând, ca și cum își imaginează ce scriu: „Subiectul nu are idei", „Cei doi tineri freacă menta în totalitate. Credeți că vloggerii muncesc? Stau la cafele.". Sau, după ce ne-am uitat la *Eterna și fascinanta Românie:* „Doi vloggeri copiază Ca$$a Loco la videoclipuri".

Productivitatea, organizarea, disciplina îl preocupă constant pe Selly. Îi pare rău că n-au o întâlnire mai productivă, îmi spune. „De obicei multe zile din astea productive sunt urmate de o zi în care nu-ți iese nimic sau nu faci nimic concret."

Ca să-ți faci o părere despre ce înseamnă o zi productivă pentru Selly, ai putea să te uiți pe story-urile lui de weekend de pe Instagram: ajunge cu trenul în București, se întâlnește cu oameni de la Global Records, se întâlnește cu Dorian Popa (caută *Hâtz* dacă n-ai fost numărat deja în cele peste 42 de milioane de vizualizări), mai prinde o zi de naștere sau, când e

o zi rezervată pentru interviuri, merge la *Neatza cu Răzvan și Dani* la Antena 1, la *La Măruță* la PRO TV sau seara la *Răi da' Buni* la AntenaStars.

La un moment dat, Zbîr vine cu ideea pentru clip: să meargă în clubul BOA să filmeze. „Bă, nu e o idee rea", spune Selly, „pentru că BOA are o scenă forță". Se entuziasmează. Nu se întreabă dacă au voie cu camera de filmat în club, ci începe imediat să organizeze. Îl sună pe FaceTime pe Lino Golden, trapperul de 19 ani care a rupt topurile anul trecut (cu *PANAMERA,* al doilea cel mai vizionat clip muzical pe YouTube în România) și care are concert în BOA la noapte: „Cum ar fi dacă am da un play la piesă, doar ca să putem să filmăm pe scenă o parte din clip?". Lino e de acord. Îl sună apoi pe Radu Andrei („Cafea"), care îi filmează de obicei clipurile muzicale. Cafea stă pe gânduri și oftează, pentru că e târziu și voia să se odihnească, dar acceptă, pentru că e BOA, pentru că n-a mai filmat niciun trapper ceva acolo și vrea să ia parte la asta.

Fac planuri pentru restul serii, se răzgândesc, mai scrollează pe Instagram, mai deschid YouTube. Selly rămâne până la urmă în mall cu un prieten care a venit și el la întâlnire, Zbîr merge acasă să se schimbe, iar Cafea o să vină cu un Uber pe care i-l plătesc ei doi. La 1:30 își dau întâlnire în față la BOA.

Prima dată când s-a urcat Selly pe o scenă în fața a mii de oameni a fost în 2015 în VIVO Pitești (pe atunci Pitești Mall). Avea 14 ani și era invitat la un eveniment de strângere de fonduri organizat de doi liceeni. 2.000 de pușți îngrămădiți pe cele două niveluri strigau „Se-lly! Se-lly! Se-lly!". A fost prima dată când și-a auzit numele strigat de pe o scenă și s-a gândit „WTF, lumea chiar mă știe". S-a întins să dea mâna cu copiii și a semnat în genunchi carnețele și hârtii înmânate din buza scenei. A semnat și pe tricouri. Și-a făcut selfie-uri în care făceau toți cu mâna la cameră. A mai fost și prima dată când a ieșit cu bodyguarzi dintr-o clădire, urmărit afară de sute de copii.

Primul *fan meet* organizat la București, în 2016, a ajuns și la televizor, când celor 1.200 de copii care aveau bilete de 20 de lei li s-au adăugat alte mii, fără bilet, iar sala rezervată de la ROMEXPO a devenit neîncăpătoare și sufocantă. Când el și ceilalți vloggeri au apărut undeva sus, la un balcon, copiii strigau doar numele lui. Au intervenit jandarmii și ISU și au evacuat sala, iar Selly a dat autografe afară, la intrare. Părinții cereau banii înapoi, iar copiii îl cereau pe Selly.

Ce îl face atât de iubit sunt naturalețea și sinceritatea lui, felul în care a crescut prin propriile puteri, prietenia pe care o arată când

A ținut o legătură strânsă cu comunitatea, i-a ascultat părerea și a inovat constant ca formă și conținut, prin colaborări cu alți vloggeri și prieteni.

comunică cu publicul și faptul că toate lucrurile astea – să fie pe cameră, să fie recunoscut – îi fac plăcere. Atent la ce se întâmplă în jur, a știut să transforme povești de la colegi și prieteni în sketch-uri amuzante și cu sens și pentru alții.

Comunității i-a arătat de la început că o aude și că ține cont de feedback-ul ei. Nu răspundea mereu la comentarii pe YouTube, dar răspundea pe ASK.fm la întrebări: „Cam cati bani faci din Youtube?" (R: „nu se discută de-astea bă"); „Ce faci in general in weekend?" (R: „acum că e vară nu mai contează că e weekend, tot mereu o ard pe afară."); „Am vazut Q&A-ul «ai doar 13 ani si fumezi?» Dar tu ai 13 ani si injuri.....cu toate ca nu ai p**a in pantaloni...Pot sa te intreb de ce ai inceput sa injuri si tu..?" (R: „Îmi pare rău că te-ai atacat, am fost într-adevăr cam impulsiv. Eu înjur că așa vreau, și în locurile unde înjur nu îmi dăunează. În schimb, dacă tu fumezi de la vârsta asta o să ai plămânii varză. Și tu știi asta.").

Comentariilor negative le-a dedicat episoade speciale, în care răspundea sau făcea mișto în funcție de cât de absurde i se păreau. Era criticat în mod special pentru că de multe ori spusese că e ateu; unii s-au

La 16 ani și aproape un milion de abonați, a pornit 5GANG: „E mult mai autentic să faci entertainment cu patru prieteni, *having fun.* Se vede chimia. Nu muzica e nucleul nostru".

și dezabonat din cauza asta. „Cum să te legi de libertatea de conștiință într-un stat care se crede democratic?", a răspuns în fața camerei. „Stai puțin, nu mă placi pentru că sunt ateu. *Well,* în clipurile mele n-am adus niciodată nicio injurie oamenilor care cred într-o divinitate. OK? Niciodată. Care-i problema?". Avea 13 ani.

O dată pe lună făcea sesiuni de Q&A și alegea din comentarii întrebările cu multe like-uri. Răspunsurile erau pe măsură: „Ador cand faci clipuri cu caterinca dar mi-a placut mult de Selly din aceasta seara, sincer, care vorbea cu noi", i-a scris cineva. „Ai un respect enorm din partea mea, te sustin si te iubesc!"

La rândul lui, a mulțumit mereu comunității că este alături de el, ca atunci când a ajuns la 200.000 de abonați: „Împreună cu voi am râs, am crescut, evoluat, maturizat, nu am dormit nopți întregi. Am fost împins de la spate de pasiune. Suntem cea mai tare familie". Continuă să facă Q&A-uri și azi, când e probabil la doar câteva săptămâni distanță de cifra de 2 milioane de abonați.

Au fost însă perioade în care o parte a comunității l-a certat.

Prima lui relație publică a coincis cu o perioadă efervescentă pe vlog. A cunoscut-o pe Magda la un fan meet în Arad, când el avea 14 ani, iar ea 16. În câteva luni, ea a început să apară în vlogul lui. O lua de la gară, ieșeau în oraș, au vrut să urce pe un acoperiș, dar i-a certat o femeie din bloc, s-au plimbat în parc, au făcut live-uri din camera lui, ea și-a făcut vlog la sugestia lui, au mers împreună prin țară la întâlniri cu fanii și sute de copii le-au strigat numele.

În perioada aia Selly făcea mai mult daily vloguri, un fel de jurnal al zilei, iar o parte din abonați voia vechiul conținut. În statistici însă, stătea bine: povestea de dragoste în văzul tuturor avea destui urmăritori, iar vlogul s-a mulat ca niciodată pe viața personală. Asta i-a adus și lui critici („Coaie e greșit"), iar ei jigniri („O curvă și un dobitoc!").

„Deși fac daily vlogs în fiecare zi nu am mai vorbit cu voi de ceva timp și asta e naspa", a spus în fața camerei într-o zi, într-un clip numit *TREBUIE SĂ VORBIM*. Le-a spus că era obosit, că ultimul an, clasa a VIII-a, fusese greu, pentru că a învățat și pentru examen și a muncit și la vlog „de și-a rupt spatele". A fost și dezamăgit că un scurtmetraj de Crăciun la care lucrase o lună cu trei prieteni strânsese doar 400.000 de views. Așa că a luat-o mai ușor; a folosit chiar cuvântul „concediu".

Daily vlogurile erau ușoare, prindeau bine, algoritmul YouTube le favoriza și era o formă de a ține legătura cu publicul înainte să revină la conținutul cu care i-a obișnuit. A fost și prima dată când a spus public că îi e greu să-și dea seama ce vor de la el; că ce face el nu poate să placă tuturor.

A adresat și felul în care era tratată Magda, inclusiv de cineva care îi spunea „curvă" și că cei doi și-o trag în fața camerei. „Faci parte din segmentul ăla foarte canceros și toxic din comunitatea mea", a spus Selly, „care asociază femeile cu curve. Și asta nu e neapărat o problemă legată de mine, e o problemă legată de societatea românească. Coaie, în ce secol trăim, serios?"

Treptat, Magda a dispărut din vlog, ei s-au despărțit, dar comentariile au continuat să curgă. Multe îl întrebau de ce nu mai sunt împreună. Explicațiile au venit mai târziu, în videoclipuri pe vlogul fiecăruia. Ea a spus că nu mai aveau timp unul pentru altul, dar că Selly e cel mai mișto tip de care a avut parte; el: „simțeam că mă pierd pe mine, că nu mai pun YouTube-ul pe primul loc". (Astăzi e într-o altă relație, dar o ține departe de vlog. Lumea însă continuă să-l întrebe obsesiv despre asta, și în comentarii, și când apare la televizor.)

A încercat să se țină departe de a-și da cu părerea despre ce se întâmplă în societate, dar au fost momente când a simțit nevoia să spună ce simte. N-avea 14 ani când incendiul din clubul Colectiv l-a făcut să vorbească la cameră despre ce l-a deranjat: conspiraționiștii care spuneau că incendiul n-a avut loc; cei care n-au avut nicio părere de rău că au murit zeci de oameni în club și îi făceau sataniști; cei care nu se informau și aveau încredere doar în ce vedeau la televizor.

„Cum poți să te bucuri în fața morții unui copil de 15 ani?", întreba pe vlog. „Cum poți să generalizezi și să consideri un gen de muzică atât de consacrat și complex și diversificat drept muzică satanistă?" Feedback-ul pe care l-a primit atunci părea să vină de la un public nou. Oameni și cu 10-15 ani mai în vârstă i-au spus că gândește matur pentru vârsta lui, dar și foarte sănătos și că are un *subscribe* de la ei. „Selly are dreptate, Selly președinte la 14 ani", scria cineva în comentarii.

OK, poate că publicul din BOA, cu șampanii Laurent-Perrier pe mese, nu e publicul obișnuit al lui Selly, dar nu-i pasă. E aici ca să filmeze. E trei dimineața și în ora în care a așteptat concertul lui Lino Golden în backstage i-a dat indicații lui Cafea: să filmeze și înainte și după piesă, să ia și cadre cu publicul și să aibă la final bucăți unitare din care să poată folosi la montaj.

Lino e pe scenă și cântă *PANAMERA,* apoi *Sus ca Jordan.* Cu brațele în față, coatele îndoite și pumnii în sus, una dintre mișcările lui, Selly cântă versurile și se mișcă lângă marginea scenei. „Nimeni n-a crezut că voi putea / Da' vocea interioară îmi șoptea / Să-i rup și să rămân pe treaba mea / Să-i rup și să rămân pe treaba mea."

Urmează *Fucci Fupreme.* Selly și Zbîr urcă pe scenă. Lino poartă un lanț de aur cu numele lui, peste un tricou portocaliu cu mâneci negre și cu „GUCCI" scris mare între două capete de tigru, Selly un hanorac alb Vans și blugi, Zbîr un tricou alb și blugi, și Cafea e cu camera după ei, pe scena forță. Poate să dea roată când filmează, are două rânduri de trepte, reflectoarele albastre luminează din toate părțile. Cresc șansele să arate bestial pe cameră. Băieții cântă, dansează, se mișcă. N-au voce de muzicieni, dar nu contează. Un tur al scenei, apoi înapoi. Un tur al scenei, apoi înapoi. Cafea îi urmărește cu pași rapizi. Publicul e silențios, în contrast cu dinamica de pe scenă.

Înapoi în backstage, descarcă filmările pe laptop și se uită la ele.

„*Oh shit,* forță!", spune Selly.

„Forță!", strigă și Zbîr. „*Ni**as In Paris* iese de aici!"

„Lumina e bună", mai spune Selly. „Ai avut o idee bună, trăi-ți-ar. Ai fost bine pe idee."

Mâine se vor întâlni din nou la Promenada, ca să filmeze pe terasă. Niciunul nu crede că va fi în stare la ora 10, dar Selly insistă. Înainte să plece se intersectează cu o femeie cu părul blond prins în coadă, care mai devreme le dădea indicații DJ-ilor când să intre. Îi reproșează lui Selly că nu a postat și el ceva pe Instagram, cu tag la pagina clubului. Îi spune că ar fi fost bine pentru colaborări viitoare. „Îmi pare rău", răspunde el. „Eu am venit aici să filmez."

În octombrie 2016, Selly a fost subiect de discuție în platoul Digi24. „Selly, care are aproape 500 de mii de abonați, Selly nu face nimic", a spus reporterul Ioana Ciurlea în emisiunea din prime-time a lui Cosmin Prelipceanu, iar el și jurnaliștii Florin Negruțiu și Claudiu Pândaru au început să râdă. Discuția pornise de la o știre despre o întâlnire din Iași între vloggerul Ilie și fanii lui, care a trebuit să fie anulată.

„Vestea de weekend este că în Iași, la mall, lumea s-a călcat în picioare ca să ce?", întreabă Prelipceanu. „Să strige «Ilie»", răspunde Ciurlea. „Care Ilie ce e?", iar Ciurlea se uită puțin într-o parte, ca și cum caută o confirmare. „E vlogger. Vlogger?" și revine cu privirea la Prelipceanu. „Vlogger. Adică face un fel de blogging pe YouTube. Adică se înregistrează și vorbește despre... nimicuri."

Câteva zile mai târziu, Selly a comentat emisiunea într-un clip: „Salut, eu sunt Selly și... nu fac nimic. Sau cel puțin așa spune doamna Ioana Ciurlea de la Digi24". A luat apoi bucată cu bucată părți din Jurnalul de Seară și le-a demontat. „Serios acum, înțeleg că jurnaliștii au o tonă de lucruri de făcut, dar hai să nu fim totuși atât de superficiali."

Cut. E serios, hotărât și rapid. „OK, bă, vă dați seama că am peste 200 de videoclipuri pe canal. Ați zis că ceilalți fac nimic, dar și să faci nimicuri implică să faci ceva. Doamna Ioana Ciurlea, despre mine ați zis că nu fac nimic. Mă simt jignit! Să mă descrii pe mine și să zici că fac nimicuri, eu fiind un youtuber cu patru ani vechime, să mă descrii bazat pe un singur videoclip, e ca și cum aș zice că doamna Ioana Ciurlea este jurnalista aia care s-a luat de vloggeri și atât. Sunt convins că aveți realizări mult mai importante și că ați spus lucruri mult mai relevante."

Cut. Imagini difuzate de PRO TV cu copii strigându-i numele la meetingul de la ROMEXPO.

Selly
YouTube
MAKE
NOT
FRIENDS

Cut. „Ah, dar eu sunt un copil de 15 ani, nu? Și domnule Florin Negruțiu, vă rog să vă întrerupeți mult mai des din discuțiile dumneavoastră pe teme politice și sociale ca să mai faceți câte o glumă, să mai destindeți atmosfera, sunt sigur că toată lumea a râs."

Cut. „OK, lăsând gluma la o parte, mă simt un pic revoltat de felul în care acești jurnaliști pe care eu îi consider destul de profi au prezentat comunitatea YouTube. De parcă am fi niște exemplare noi și dubioase aduse de la grădina zoologică de conținut audiovizual și toți puștanii vin la noi și ne dau pufuleți prin gard. Uite, sunt convins că toți jurnaliștii care au fost în platou la Jurnalul de seară și au discutat despre vloggeri au ani întregi la activ în care s-au documentat despre politica internă și externă, corupție, administrație sau chestii de genul acesta. Dar despre vloggeri le-a luat câteva ore din timpul lor prețios și au ajuns la concluzia că facem nimicuri. Când a venit vorba de ceva relativ nou și care era cât de cât în afara câmpului lor de cunoștințe, au tratat totul superficial".

În final, Selly spune că e mândru de ce face. „Nu avem echipă, nu avem studiouri, nu avem buget de producție și nu suntem pe TV. Avem în schimb o conexiune mult mai directă cu publicul, adică cu voi, pentru că voi vă dați seama că nu suntem cu mult mai diferiți de voi, suntem adolescenți, oameni exact cum sunt publicul nostru. De multe ori reușim să le aducem zâmbetul pe buze, să-i facem să râdă sau să se reflecte asupra unor lucruri." Episodul, numit *TELEVIZIUNEA ATACĂ VLOGGERII,* a strâns până acum peste 1,2 milioane de vizualizări și aproape 8.300 de comentarii. Cele mai multe îi spuneau „respect" și că e matur, altele înjurau Digi24 sau spuneau că le fac *disstrack.* Alții își lăsau vârsta în comentarii – 22, 30, 24, 23 – și spuneau că îl urmăresc.

YouTube în România înseamnă 10 milioane de utilizatori unici pe lună. Cei mai mulți (25%) au între 25 și 34 de ani, urmați de 14–24 și 35–44 de ani, cu câte 24% din total. Peste 50% din utilizatori au peste 35 de ani, mi-a spus Mădălina Pangrate, Industry Manager Google & YouTube, ceea ce întărește ideea că platforma nu e numai pentru tineri. „Sunt peste 35 de canale în România care depășesc un milion de abonați, fiecare adresându-se unui public specific."

Mare parte din critica pe care o primește Selly azi e legată de 5GANG și sună cam așa: „Distrugeți muzica din România". Doar că 5GANG n-a pornit ca o trupă, ci ca o gașcă de prieteni care să dea bine pe cameră.

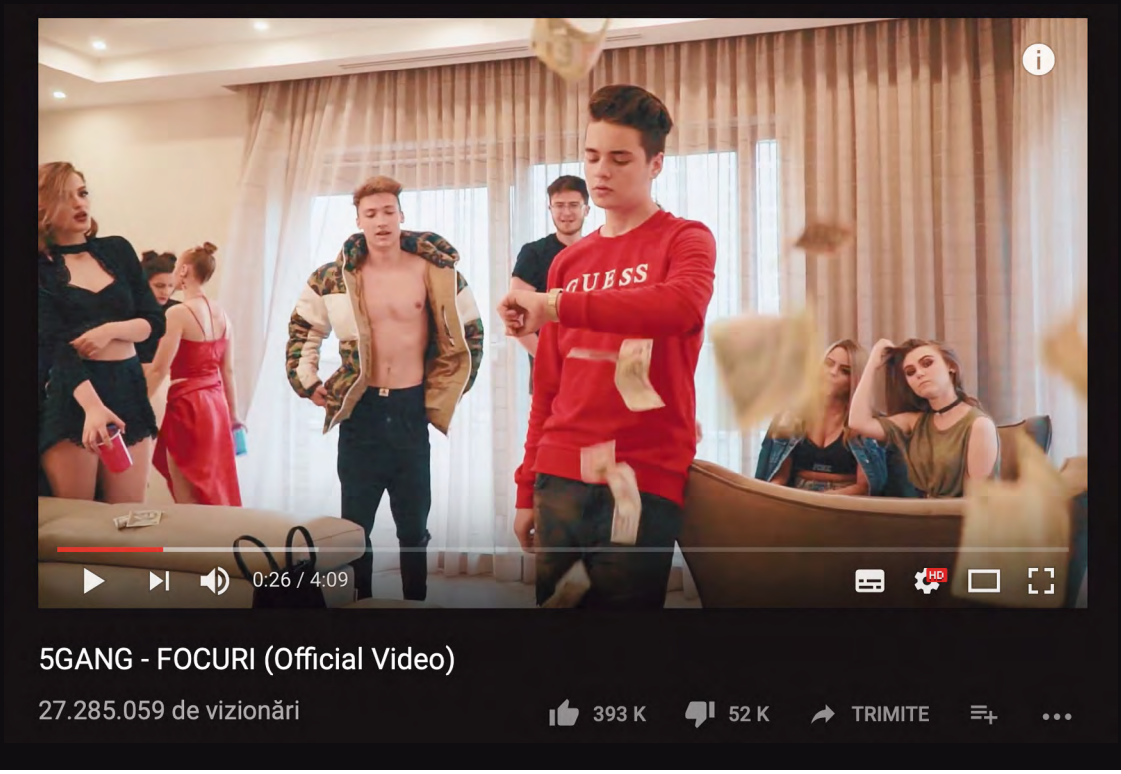
Ideea le-a venit lui Vasco Tătaru, un vlogger din Chișinău, și lui Selly, când au văzut ce succes avusese un clip făcut de ei doi împreună cu Diana Condurache, o vloggeriță din Sfântu Gheorghe. Selly s-a gândit să-i aducă alături și pe Exploit (Andy Lupu), vlogger și producător muzical, și pe Maximilian, un alt vlogger și prieten. Componența s-a mai schimbat de atunci (nu toată lumea se simțea la fel de bine în fața camerei și, spune Selly, asta e important dacă vrei să ai activitate constantă pe YouTube), iar acum sunt în formula el, Gami, Exploit, Dia și Pain.

„Dacă noi stăm undeva și pornim o cameră, s-ar putea să râzi", mi-a spus Selly. „Lumea cunoscând chimia dintre noi, relațiile și ce glume facem, e mult mai ușor să scriu un sketch în care personajele se joacă pe ele însele."

Știa și că muzica făcută de vloggeri în State rupe. Așa că în decembrie 2017 au scos o piesă de Crăciun: *SINGURI ACASĂ*. Totul a fost făcut din banii lor, iar Selly a înregistrat bucata lui în șifonier, pentru că nu aveau un studio la dispoziție.

A ajuns repede prima în trending pe YouTube România, un algoritm de măsurare care e atent la engagementul videoclipului – cât de des e văzut, apreciat (sau nu), comentat, dat mai departe –, la titluri care nu sunt înșelătoare sau senzaționaliste și la nivelul de noutate al conținutului. Au continuat cu *DM, MOD AVION, FOCURI* și, în 2019, cu *SOS*. De fiecare dată au ajuns numărul 1 în trending, au cifre impresionante de views (*FOCURI* e la peste 26 de milioane) și recorduri pentru YouTube România (*SOS* a avut și teaserul și piesa în trending). Cântă despre bani, femei și succes, „un mesaj complex", se autoironizează Selly când e întrebat pe la emisiuni.

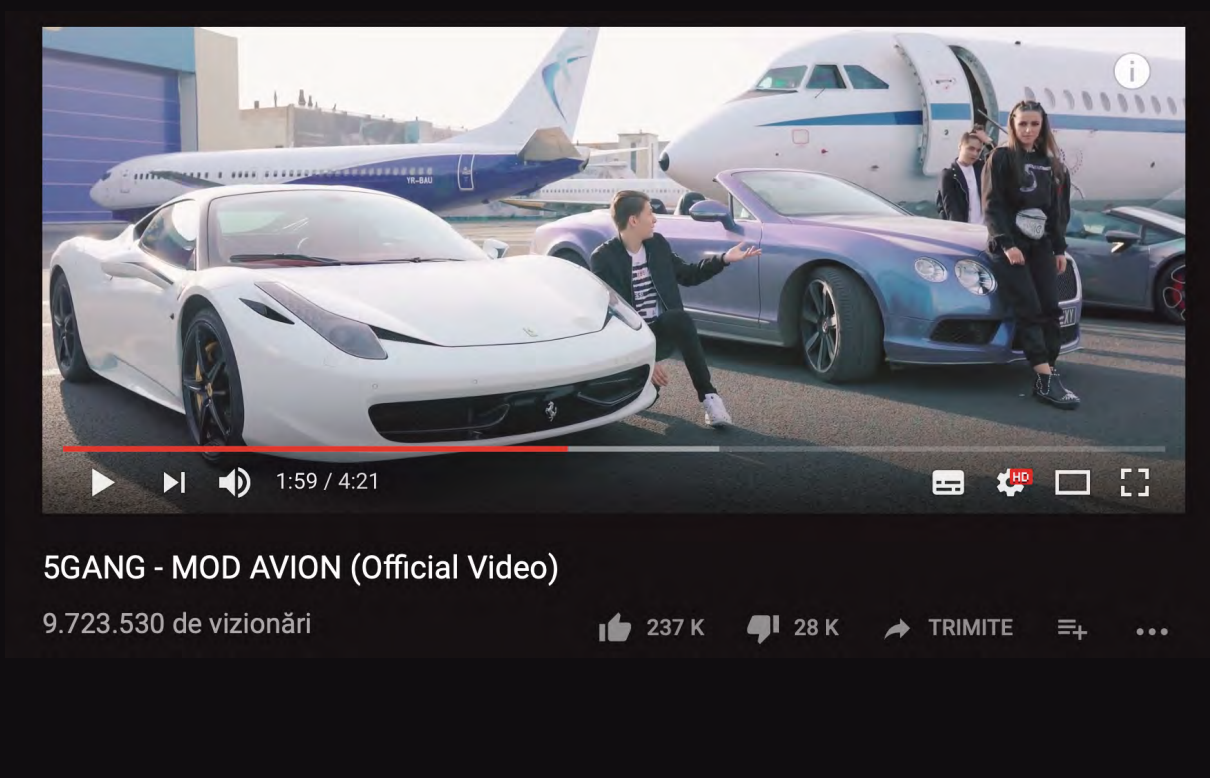
Știe că lauda de sine e o temă centrală în versurile lor („AOLEO! Am luat băieții, am dat foc la internet / AOLEO! Noi în lift, voi pe scări urcați încet"), dar așa e în mai toată muzica, și în trap, și în general. Crede că asta poate fi interpretată ca o latură bună. „Lasă-mă, nu mă deranja, muncesc" poți s-o iei ca un îndemn: copiii ăștia fac ceva, singuri filmează, singuri investesc și fac un produs și fac bani. De fiecare dată când Selly sau oricare din 5GANG postează ceva, fanpage-uri dedicate, administrate de copii și adolescenți, preiau postările, le editează, la transformă în *meme*-uri și le dau mai departe. Sau ajung să facă mișto de 5GANG cu propriile lor glume. Lui Selly asta i se pare foarte tare, e frumusețea culturii derivative în care a crescut. „Genul ăsta de feedback nu se vede niciodată în media tradițională. Fanii contribuie la content, fanii generează content."

Clipurile lor au o doză mare de ironie și autoironie și se înscriu în trendul global al muzicii trap. Mesajul? Muncim mult, avem tot ce vrem, nu ne întreceți.

Pe unii copii simte că i-a motivat. Cum ar fi Ilinca, un exemplu pe care îl dă des. Ilinca e o fată de 16 ani din Iași cu o boală genetică rară care-i afectează pielea și care face *fan art* pentru vloggeri. Lui Selly i-a plăcut ce face, a luat-o în linia de *merchandising,* a făcut niște modele și numele i-a apărut pe tricourile vândute în Turneul Vloggerilor. (Tricouri și hanorace noi, pe care scrie „STAFF 5GANG" pe spate și „GET OUT OF MY WAY" pe față, vor putea fi în curând cumpărate de pe site-ul 5GANG).

Selly evită să vorbească în interviuri despre câți bani face. Există site-uri ca Socialblade.com, care estimează câștiguri în funcție de vizualizări, dar Selly spune că nu sunt realiste. De la 14 ani e independent financiar și nu le mai cere bani alor lui – nici pentru cheltuieli zilnice, nici pentru drumurile la București, cu atât mai puțin pentru producția clipurilor. Banii lui provin din monetizarea YouTube, contracte de publicitate și evenimente, iar în curând și din merchandising. Într-o apariție la PRO TV, în emisiunea iLikeIT, în 2017, Selly a estimat că, față de câștigurile de atunci din YouTube (820 de dolari în ultima lună), banii din colaborări cu branduri erau de patru-cinci ori mai mulți. Dar nu e o regulă.

Selly nu are mașină, dar e parte din estetica lor video să apară cu gașca în automobile scumpe. Azi are 18 ani și aproape 2 milioane de abonați care îl admiră pentru tot ce a construit.

Cu 5GANG, Selly a continuat un obicei pe care-l avea de la început: ca el și gașca să citească în fața camerei comentarii negative. „Prea multe coșuri, dragul meu, ești pe ciclu?"; „Ce morții voștri cântați despre bani, golănie, dar dacă vă pun în față unul de 10 ani, nici pe ăla nu-l puteți bate. Sunteți doar niște copii care nu știți ce e aia viață"; „E mișto melodia, dar e de căcat"; „Nu mai știți ce să faceți pentru vizualizări. Terminaților", „Dacă ai fi realist, ai face un beat care să semene cu fața ta de prost".

După fiecare comentariu citit, au râs, au făcut mișto, au spus „așa e" sau au dat un răspuns („Chiar știm ce să facem pentru vizualizări."). Au găsit o formă de a face față. Poate e bine că niște copii obișnuiți cu *hate* le arată și altora că nu e cazul să pună la suflet sau să renunțe la o pasiune din cauza acestora. O vorbă care a rămas în universul lor de glume e „Stricați o generație". Și asta e de când doi frați, Andra și Răzvan Gogan, vloggeri și ei, au scos o piesă cu titlul ăsta în care îi criticau.

„Nu vă dați seama că stricați o generație, postați ce prinde și nu aveți inspirație", cântau frații Gogan, criticând 5GANG pentru conținut și încercând să le transmită părinților și copiilor că Selly și trupa sunt influențe

negative. Selly a reacționat pe vlog, repetând că scopul lui nu e să educe, ci să distreze, că își înțelege foarte bine responsabilitatea care vine odată cu faima și că niciodată n-a încercat să-și manipuleze abonații să facă ceva rău. Speră că oricine se uită la el mai mult de două zile înțelege că piese ca *DM* sunt doar glume și că el nu încurajează pe nimeni să trimită poze nud (un vers din *DM* spune „Gagică-ta-i la mine în DM, îmi trimite poze fără sutien").

Frații Gogan au scos într-un final clipul de pe YouTube-ul lor, iar controversa a devenit suficient de interesantă încât a vorbit și Măruță la PRO TV despre asta. „Eu nu fac vlogging pentru abonați, eu fac vlogging pentru mine", a mai spus Selly în clipul de reacție. „Când fac asta nu mă gândesc la scopul final și cât de bine și fericit o să fiu eu, mă gândesc efectiv că îmi place drumul, îmi place fiecare pas și fiecare zi de muncă pe care o petrec. YouTube mă face foarte fericit și de asta mă și vedeți mai dedicat decât majoritatea oamenilor, pentru că efectiv e o plăcere în a face chestia asta, nu plăcerea financiară, ci plăcerea de a scrie un sketch și de a-ți veni o glumă și a râde și tu în cap la gluma aia și de a o pune în sketch și să vezi că lumea rezonează."

Când Selly e rugat de copii și de adolescenți să facă poze cu ei, se întrerupe din ce are de făcut, spune „sigur" și se așază în fața camerei, în picioare lângă ei sau ușor pe vine, dacă copiii sunt mai mici. S-a obișnuit, nu mai e chiar ca la început, când se mira de fiecare dată când i se întâmpla. Sunt cu el, Zbîr și Cafea în mallul Promenada, la McDonald's, înainte să continue filmarea pentru videoclipul *Fucci Fupreme.* Vine la el o fată brunetă care îl roagă să-i dea niște autografe. Scoate din buzunar patru șervețele și le întinde cu grijă pe masă. Sunt pentru prietenele ei, care stau și așteaptă la ușa rotativă și „nu vor să vină, sunt foarte timide". Mergem apoi în H&M, pentru că Selly vrea să-și cumpere șosete; nu poate să apară cu gleznele goale în clip.

Din spatele lui, o femeie însărcinată îi cere scuze de deranj și-i spune: „Am alergat, copiii m-au înnebunit. Și vor o poză cu voi dacă se poate", spune râzând și aproape gâfâind. „Îmi cer mii de scuze, dar încerc să nu nasc aicea urmărindu-vă pe voi."

Îl felicită pe Selly pentru tot ce face, iar el îi mulțumește.

„Ce să zic, vă ascult în fiecare seară, vă iubim", zice femeia. „Casa noastră răsună numai de voi."

Cu șosetele albe cumpărate, mergem spre Starbucks, să ne întâlnim și cu Gami, timp suficient ca băieții să decidă că, dacă ar putea copiii să

voteze președintele țării, bătălia s-ar da între Selly și abi, un adolescent care anul trecut a ajuns numărul 1 în trending și a strâns peste 16 milioane de views cu *Papucii Gucci,* o piesă trap în care se laudă cu ce are în picioare, că s-a lăsat de școală, că are „stil italian, dar eu sunt țigan" și că „zdrențele" mor după el.

Din nou la *food court*, două fete țipă când îl văd pe Selly și abia mai târziu se întorc să facă o poză. Băieții se așază la masă, nu trece mult și vin iar vizitatori. De obicei, dacă sunt adolescenți, sunt îndrăzneți și direcți, de parcă îl cunosc și nu-i nimic mai normal decât să facă o poză împreună. Când copiii sunt mai mici, e un adevărat moment. Cum e băiatul blond cu un tricou gri pe care scrie „MINECRAFT" și care, în timp ce se apropie de masă, zice, cu o minunare reală în glas: „Selly și Gami OS! *Oh my God!*". Tatăl lui, un bărbat înalt, roșu în obraji, întreabă dacă pot face o poză.

„Sigur, sigur", spune Selly.

„Lasă că-n dimineața asta numai pe tine te-am ascultat", glumește bărbatul.

Băiatul se așază lângă Selly, ridică mâna și-l ia pe după gât. Selly îl ia și el la fel. Vine mai aproape și o femeie, probabil mama lui, și-și scot amândoi telefoanele să facă poză. Gami se dă cu scaunul mai aproape. Băiatul e absolut copleșit, privește cu ochii mari spre telefoanele părinților. Se pune apoi între Selly și Gami, că așa îi spune tatăl. Pozează din nou. Ședința se termină, băiatul iese din cadru, tatăl îi mulțumește lui Selly și-i mai spune: „Tocmai mi-a spus că pe 28 e ziua ta, că faci 18 ani". O strângere de mână, băiatul mic pleacă, băieții mari rămân.

Asta s-a întâmplat de fiecare dată când am fost cu el. Dacă tu nu ai auzit de Selly până acum, nu înseamnă că nu-l știu sute de mii de copii și de adolescenți. Mama unei fete de nouă ani mi-a spus că, de fiecare dată când trec pe lângă calea ferată, cea mică întreabă dacă ăsta e trenul care duce la Selly.

Se reapucă de filmat pe la 16:00, întâi pe terasă la mall, apoi într-o cameră din sediul Global Records, unde instalează *green screen*-ul lui Zbîr și se filmează dând versurile, îmbrăcați în sacouri aduse de un prieten, parte pe care Selly urmează să o monteze peste niște imagini dintr-un studio TV. Încheie pe la 18:00, când Selly ia camera, o bagă în ghiozdan, iar băieții îl duc cu mașina la gară.

Tot gara. E o prezență recurentă și în poveștile fictive pe care zeci de adolescente le scriu pe wattpad.com despre ele și Selly. Fie se descriu

într-o situație în care au nevoie de ajutor și ajung la el, fie îl cunosc din întâmplare după ce se mută cu părinții în Craiova, fie îl știu dinainte și el încearcă să le cucerească. În toate scenariile, e liber, disponibil, nu e asaltat de fani, nu e ocupat.

E acolo pentru ele.

Faima e o realitate în viața lui și, deși s-a obișnuit să fie oprit pe stradă, în mall, oriunde, spune că încearcă să rămână cu picioarele pe pământ și că prietenii din Craiova îl ajută să facă asta. Părinții fac același lucru. Mereu a fost important pentru ei ca Selly să se țină de școală: să termine clasa a VIII-a printre primii, iar în liceu să nu rămână totuși pe ultimul loc. Pe la 16 ani, Selly voia să se mute în București, iar ai lui i-au spus că nu se pune problema, că în Craiova are toate condițiile. În rest, deciziile care țin de munca lui îi aparțin, părinții nu vor să se bage.

Primele plecări de acasă pentru mai multe zile îi țineau pe amândoi treji noaptea și fiecare telefon la care nu răspundea îi făcea să-l caute pe Instagram și Facebook printre tagurile date de prietenii lui. Asta l-a făcut în 2016 pe Jean, aflat în deplasare la București, să dea buzna peste Selly în hotelul în care era cazat de câteva zile, ca membru în juriul Festivalului Internațional de Film KINOdiseea. Era acolo și era bine, dormind după o noapte de petrecut.

S-au mai obișnuit cu celebritatea fiului, dar tot sunt îngrijorați pentru el: pleacă singur, e tot mai cunoscut și le e teamă de orice fel de agresiune. Îi urmăresc fiecare clip. Le răspund colegilor care mai întreabă cu ce se ocupă totuși Selly, că aud de el la televizor („lucrează în domeniul ăsta al vlogului", le spune Jean) și se fac că nu observă invidia („În ziua de azi cântă oricine", mai aude Aura, „m-au înnebunit copiii în casă cu muzica lui Andrei"). Ambii îl sprijină, iar mama își potrivește programul după al lui ca să facă împreună variante de mate pentru Bac.

A făcut 18 ani pe 28 februarie – și a anunțat cu săptămâni înainte că petrecerea dintr-un club bucureștean va fi transmisă live pe YouTube. Mai are un an de școală și e sigur că vrea să urmeze o facultate, deși nu e hotărât care. Oscilează între film, business management, marketing și ideal ar fi să n-aibă program în fiecare zi.

„Timpul meu e mai valoros decât banii, mai valoros decât orice", mi-a spus. „O să continue să fie așa. Am foarte puțin timp pentru mine, pentru dezvoltare personală, pentru citit. La facultate vreau să aleg ceva care să minimizeze timpul petrecut acolo și să maximizeze lucrurile cu care eu

rămân. Aș da orice ca să pot să manageriez eu timpul ăsta, să pot să aleg să învăț acasă când vreau eu, când consider că am timp."

N-a luat niciodată o pauză, deși a avut perioadele lui de „super stres". Ca înainte de Turneul Vloggerilor, organizat de Global Records în noiembrie anul trecut, când avea și clipuri de editat (piesa *Mod avion* de la 5GANG a încărcat-o pe YouTube din autocar, în drum spre Cluj), se ocupa și de promovarea turneului, avea și deadline-uri de pe o zi pe alta. Spune că simțea presiunea „foarte urât" și că era mai trist, dar a trecut. Crede că dacă ar fi luat o pauză ar fi fost și mai stresat, așa că a continuat să muncească.

„Munca e mereu pe primul loc", spune, „altfel n-aș reuși să fac ce fac".

Tot în Turneul Vloggerilor, în fiecare oraș în care au oprit, toți membrii 5GANG au spus o poveste personală de pe scenă, ca să le dea copiilor un sfat sau să le arate că nu sunt singuri. Dia a vorbit despre cum a fost *bullied* în școală; Gami, despre începuturile lui în vlogging; Exploit, despre cum tot ce a învățat pe internet – producție de muzică, programare – l-a ajutat să treacă peste singurătate când el și părinții lui schimbau des orașul, iar el nu se integra la școală; Pain, despre cum și-a neglijat sănătatea când se juca mult pe calculator și a ajuns la spital. Selly a făcut o listă de trei principii și le-a spus pe scenă în fața a mii de copii, unii veniți cu părinții sau bunicii:

1. Găsește-ți chestia care-ți place ție, de la 11 ani. Îți place să faci chitară? Îți place programarea? Găsește-o, identific-o, să știi că aia vrei tu să faci.

2. Folosește internetul ca instrument de învățare. Caută pe internet tutoriale. Înveți să gătești, înveți să faci poze, înveți absolut orice. Eu tot ce știu, să editez, să filmez, să montez, unghiul de filmare, cum să mă exprim, toate lucrurile astea le-am văzut pe internet. N-am în spate nicio bibliotecă întreagă de cărți citite, internetul a fost sursa principală. Este extraordinar. Și e des subestimată chestia asta.

3. Găsește oameni care gândesc la fel ca tine, care se aseamănă cu tine în pasiuni, mentalități. Și învață de la ei, învățați unii de la alții. Astea au fost principiile noastre: noi am găsit vloggingul, noi am învățat să facem lucruri de pe internet, după care am făcut 5GANG, tocmai pentru că suntem oameni cu idei asemănătoare, scopuri asemănătoare. Suntem mai puternici împreună, e incontestabil.

Moldova cu pașaportu-n dinți

Parlamentarul Maia Sandu încă luptă pentru viitorul pro-european al unei republici sărace și divizate.

De Ioana Burtea
Fotografii de Mihail Calarașan

Sediul Partidului Acțiune și Solidaritate (PAS) e pe o stradă din centrul Chișinăului, într-o casă veche cu steagurile Republicii Moldova și Uniunii Europene arborate la intrare. În dimineața de Valentine's Day, înăuntru e viermuială. Mai sunt 10 zile până la alegerile parlamentare, iar micul partid de opoziție speră să obțină suficiente mandate încât să aibă un cuvânt de spus în legislativul dominat de socialiștii pro-ruși (PSRM) și de democrații pretins pro-europeni, dar cu legături rusești, ai oligarhului Vladimir Plahotniuc (PDM).

În sala principală a partidului, care funcționează și ca depozit de materiale electorale așezate în teancuri de-a lungul pereților, trei bărbați în vârstă mănâncă pișcoturi din caserolă. Doi dintre ei sunt la costum și cravată, iar unul are medalii de veteran în piept. Aflu că cel din urmă a fost pilot și că cei trei sunt membri ai organizației de seniori, mai mult decât încântați că o jurnalistă din România e interesată de alegerile din țara lor. Moldova pare că a uitat cât a suferit în timpul Uniunii Sovietice și votează în continuare partide apropiate de Rusia, îmi spun ei. „Îi hrăneau pe ai noștri cu pește sărat și-i urcau în vagoane ca pe jite să-i ducă la muncă. Se mai opreau din când în când și aruncau vreo 10–20 din vagon, morți", povestește unul dintre ei. „Apu' asta cum le explici lor [poporului] ca să nu voteze niște criminali?", spune altul, îngrijorat că oamenii vor vota iar politicieni care fac jocul Kremlinului.

„Gata?". E Maia Sandu, președinta partidului, care apare dintr-un birou din spatele clădirii. E îmbrăcată pentru frigul și stropeala incertă de-afară, cu o geacă neagră până la genunchi și UGG cu blană. Seniorii zâmbesc larg și-i urează drum bun. Revenită dintr-o vizită de câteva zile la diaspora occidentală, unde candidează pentru un mandat, fostul ministru al Educației se pregătește pentru un ultim turneu prin țară. Se îndreaptă spre Ungheni, un raion (adică județ) aflat la granița cu România, de unde Prutul se vede din vârf de deal și rețelele de telefonie românești invadează smartphone-urile. Se va întâlni acolo cu Andrei Năstase (care nu e fiul lui Adrian Năstase), unul dintre liderii protestelor din 2015 și co-fondatorul Platformei Demnitate și Adevăr (DA), și cu Octavian Țîcu, candidatul pro-europenilor pentru circumscripția Ungheni, fost boxer și fost ministru al Tineretului și Sportului. Sandu și Năstase (care a câștigat vara trecută Primăria Chișinăului, însă alegerile au fost declarate nule de Curtea Supremă de Justiție) au format Blocul Electoral ACUM și au unificat opoziția pro-europeană pentru a-și spori șansele să intre în Parlament.

Asta nu le garanta reușita.

Dacă în 2013 o fragilă alianță pro-europeană condusă de Partidul Liberal Democrat împingea căruța Moldovei spre UE, scandalurile de corupție, furturile din băncile naționale în timpul mandatului său și regresul economic au făcut-o să piardă în fața socialiștilor la parlamentarele din 2014. În următorii ani, pro-europenii au tot pierdut votanți, bani și credibilitate. Sandu a candidat la prezidențialele din 2016 și a reușit să obțină un onorabil 48% (iar unii spun că ar fi câștigat dacă socialiștii nu fraudau votul), dar credibilitatea ei s-a construit pe distanțarea de partidele pro-europene clasice, acum irelevante, și pe activitatea sa de la Ministerul Educației. Astăzi, Sandu și Năstase par singurii mobilizați pe o direcție europeană, dar nu era clar dacă asta mai convinge alegătorii: pro-europenii nu le-au adus cine știe ce avantaje, în afară de semnarea acordului de asociere cu UE și liberalizarea regimului de vize.

Cele mai recente sondaje plasau blocul ACUM pe locul trei, în urma socialiștilor și democraților, cu 14%. Asta le garanta câteva locuri în Parlament, dar o coaliție între președintele socialist Igor Dodon și democratul Vladimir Plahotniuc le-ar curma o reală influență în procesul legislativ.

În mașină spre Ungheni, lângă șofer, Sandu citește știrile pe telefon, corectează discursuri cu *track changes* pe laptop și mănâncă pâine goală de la brutărie. Călătoria de două ore ne permite să vedem campania electorală în toată splendoarea ei stradală. Socialiștii au panouri roșii cu o stea albă în mijloc, iar motto-ul e „Votăm steaua, votăm socialiștii, e logic".

Democrații și-au scris și promisiunile pe panouri: de la ambulanțe noi și moderne, la un salariu mediu de peste 13.000 de lei moldovenești (aproximativ 3.200 RON), în contextul în care acum acesta abia sare de 6.000 de lei. În localitatea Strășeni, micile afaceri locale, de la minimarket la service-ul auto, au bannere albastre cu „Noi susținem Pavel Filip", premierul democrat al Moldovei. În alt sat, voluntari îmbrăcați în roșu, cu steaua socialiștilor pe spate, merg din casă în casă și abordează oamenii în stațiile de autobuz, distribuind pliante. „Uite ce activi sunt socialiștii", spune Sandu privind pe geam. Îi compătimește pe voluntarii care înfruntă vremea rea și străzile neasfaltate: „Oamenii ăștia merg prin noroi toată ziua, ca acum 100 de ani".

Zilele astea e periculos însă să privim Moldova ca pe o insulă ciudată la periferia Europei, unde întâmplător oamenii vorbesc limba română, crede Sandu. E relevantă și pentru regiune, și pentru România, deși

oamenii încă nu văd corelațiile. „Noi de câțiva ani încercăm să povestim la București ce se întâmplă în Moldova, dar trebuie să spun că nu s-a prea auzit acolo", spune lidera PAS. „Acum, când lucrurile s-au înrăutățit și în România, pare că există mai multă înțelegere pentru situația noastră. Uneori am sentimentul că anumite autorități de la București învață de la cele de la Chișinău."

Ar vrea ca românii să nu se considere la adăpost de degradarea democrației peste Prut, unde puterea preferă relații strânse cu Rusia, nu cu UE. „Dacă Rusia ajunge la hotar, să nu credeți că e suficient faptul că sunteți membri NATO. E România gata să primească un număr mare de migranți dacă aici se întâmplă un dezastru total? Are siguranța hotarelor pe parte estică?"

Maia Sandu nu e politicianul clasic. A absolvit Economia, a lucrat ca funcționar public în Ministerul Economiei și ca economist la Oficiul Băncii Mondiale la Chișinău. În 2009, a fost admisă la un masterat în administrație publică la Kennedy School of Government de la Universitatea Harvard. După absolvire, a fost consilier al Directorului Executiv al Băncii Mondiale la Washington timp de doi ani. Nu voia însă să rămână acolo.

„Am știut că plec pentru o perioadă și că o să revin să mai încerc o dată acasă", mi-a spus ea.

A revenit în 2012, la trei ani după proteste masive și violente care au scos țara de sub controlul comuniștilor și au trecut-o sub liberal-democrații lui Vlad Filat, un premier care a deschis dialogul cu UE. Lui Sandu i s-a oferit atunci postul de ministru al Educației, pe care l-a ocupat până în 2015. Reformele ei au fost vizibile, însă au polarizat societatea. A introdus camerele de supravegheat la Bacalaureat, dar presa a criticat-o pentru închiderea multor școli. „Școlile s-au închis de la 2000 încoace, din cauză că numărul populației școlare s-a micșorat cu 50% în ultimii 18 ani", explică Sandu. „Lucrurile au fost arătate cu o tentă de scandal. După ce am plecat de la minister, s-au închis mai multe școli decât în mandatul meu și n-o să vedeți mare lucru în presă, pentru că este controlată de guvernare."

Fostul ministru, acum în vârstă de 46 de ani, a obținut însă o popularitate considerabilă, așa că, după o încercare eșuată de a deveni premier în 2015, anul următor a candidat la prezidențiale. Atacurile împotriva ei s-au intensificat în timpul acelei campanii. Rivalii politici și presa controlată de ei au scos în evidență faptul că, la vârsta ei, e necăsătorită și nu are copii. Prima săgeată a venit de la secretarul general al organizației de femei a PDM. Zika Ivanschi a scris atunci pe Facebook: „În vecii vecilor nu ași vota o Femeie- sterilă! Să-și închee o familie, apoi să îndrăznească să conducă o țară. Ordine în Suflet, Ordine în Familie, apoi Ordine în Țara!". (Sic!)

Campania pentru parlamentare nu e o excepție. La începutul anului, a circulat o știre falsă conform căreia Sandu s-ar fi opus creșterii indemnizațiilor pentru mame și copii. Monica Babuc, fost ministru al Educației, și Ruxanda Glavan, fost ministru al Muncii, ambele din PDM, au criticat-o pe Sandu, spunând că la Banca Mondială o fi văzut mame care își lăsau bebelușii la creșe pe holuri. „Au făcut aluzie că dacă nu am copii, nu am cum să înțeleg ce înseamnă o familie", spune Sandu.

În ziua deplasării la Ungheni, când Facebook a anunțat închiderea a aproape 200 de conturi de troli din Moldova, un alt scandal a fost reciclat de site-ul Telegraph.md. Aceștia au publicat – apoi au șters – un videoclip care ar fi arătat-o pe candidata PAS sărutându-se cu o femeie. Sandu a răspuns imediat că „nu sunt lesbi și n-am fost niciodată", acuzând PDM de manipularea imaginilor. „E o minciună mai veche pe care au tot învârtit-o la prezidențiale", spune Sandu în mașină. „Acest lucru în Moldova sperie foarte multă lume."

Atacurile la persoană sunt dureroase, însă Sandu riscă mai mult de atât. Toamna trecută, Sandu și Năstase au fost acuzați de reprezentanții puterii că au călătorit la Bruxelles pe banii unei fundații care ar avea legături ba cu oameni de afaceri corupți, ba cu Ministerul Apărării din Rusia. Parlamentul a format o comisie de anchetă care a întocmit un raport ce validează aceste suspiciuni și a cerut Procuraturii Generale să deschidă un dosar penal.

„Inițial nu am luat în serios acest atac, pentru că e greu să-ți imaginezi că o vizită la Bruxelles, la invitația a cinci eurodeputați, pentru a vorbi despre încălcările drepturilor omului, poate fi calificată drept trădare de patrie", spune Sandu. Ulterior, presa a descoperit că raportul comisiei a fost scris la calculatorul președintelui Parlamentului, democratul Andrian Candu, finul lui Plahotniuc. Însă problemele opoziției nu s-au încheiat acolo. Sandu spune că a aflat de existența unui dosar penal deschis la Procuratură, deși ea nu a primit nicio înștiințare oficială. („Cred că l-au pus la murat și așteaptă momentul", mi-a spus.)

Înainte de a parca în fața Primăriei Ungheni, un orășel cu o benzinărie, un sens giratoriu și un centru aglomerat de magazine, buticuri și trafic haotic, Sandu se dă cu ruj, stresată că a întârziat. Cum se oprește mașina, o zbughește singură spre clădirea primăriei, un bloc prăfuit, unde e întâmpinată de câțiva fani și voluntari ACUM. Îi salută și străbate în pas alert un hol cu o imensă pictură murală sovietică, cu mame alăptând și muncitori entuziaști, apoi intră într-un amfiteatru neîncălzit, cu un podium din lemn și un bust alb al lui Ștefan cel Mare într-un colț. În sală sunt vreo 50 de oameni, majoritatea în vârstă, cu haine de iarnă pe ei. Scaunele sunt atât de șubrede, încât mulți le testează înainte de a se așeza. Sandu dă mâna cu Octavian Țîcu, candidatul ACUM pentru circumscripția Ungheni, și cu câțiva voluntari în hanorace albe cu sigla blocului electoral pe spate. Mai trebuie să vină Năstase, aproape-primarul Chișinăului, dar întârzie.

Țîcu, originar din satul Costuleni, raionul Ungheni, le vorbește oamenilor de la pupitru și subliniază corupția și violența actualei guvernări. „Am cunoscut Ungheniul altfel", spune fostul campion național la box cu studii doctorale în istorie. În sală se aud un râgâit și mai multe sonerii de telefoane mobile. „Ne temem în orașul nostru. Am decis să nu mai postez poze cu oamenii care vin la adunări pentru că ar putea avea probleme", adaugă Țîcu, în timp ce o voluntară ACUM face live streaming pe Facebook.

Sandu îl urmează la pupitru, cu un apel la emoțiile oamenilor. „Văd mulți oameni în vârstă aici. Știu unde sunt tinerii, pentru că am fost în străinătate și acolo sunt copiii dumneavoastră. Foarte mulți vor să revină, plâng acolo, le e dor de casă. Dar au plecat din cauza corupției." Lupta împotriva corupția e mesajul principal al Maiei Sandu. E o susținătoare a candidaturii Laurei Codruța Kövesi, fosta șefă a Direcției Naționale Anticorupție (DNA) din România, pentru postul de procuror-șef al Parchetului European. Vrea o evaluare a tuturor magistraților moldoveni de către o comisie independentă, care să decidă cine va rămâne în sistem și cine nu. Spune că ACUM are angajamente ambițioase, realiste, dar nu populiste și că nu sunt atât de naivi să creadă că va fi ușor. „Noi nu avem un stat și instituții independente", le spune Sandu oamenilor la Ungheni. „Niciodată n-au fost capturate instituțiile statului ca azi. Dacă aveam judecători corecți, nu ajungeam aici."

Între timp, intră în sală și Andrei Năstase, solid, zâmbitor și energic, în aplauzele celor prezenți. E însoțit de o echipă de televiziune și un voluntar care face live streaming. E nevoie de câteva secunde pentru ca oamenii să se calmeze și Sandu să-și poată continua discursul. „O să

creăm instituții specializate, după modelul DNA-ului românesc și o curte anticorupție specializată în lupta cu corupția mare", continuă ea, trecând conștiincioasă prin toate măsurile propuse de blocul ACUM. Amintește de faimosul Furt al Miliardului, când, în perioada 2012–2014, aproape un miliard de dolari a dispărut din trei bănci naționale, în urma unor împrumuturi cu destinatar ascuns și a distrugerii unor documente.

Țin minte acea perioadă pentru că locuiam și lucram la Chișinău, unde îmi scriam dizertația pe tema identității naționale în Moldova. Banca de Economii, unde aveam un cont în euro, a fost una dintre instituțiile vizate de „raider", cum a fost numită schema de furt. Când dispariția banilor a devenit scandal public în 2014 și cetățenii au început să-și golească conturile, criza lichidităților a fost atât de mare, încât a trebuit să mă programez cu o săptămână înainte pentru a putea să-mi recuperez cele câteva sute de euro.

„Știți cu toții că această guvernare nu a recuperat niciun bănuț în patru ani de zile", le spune Sandu oamenilor. „Ce altă dovadă ne mai trebuie ca să înțelegem că ei sunt cei care au furat miliardul?" Lidera PAS mai păstrează atenția oamenilor câteva minute, dar atmosfera se schimbă simțitor odată ce Năstase ia microfonul. Oamenii încep să participe la discurs, să-și identifice nemulțumirile în ridicările lui de ton.

„Băieții ăștia care n-au lipsit de la guvernare de 10 ani și-au bătut joc de noi și ne-au furat milioanele", spune Năstase cu patos. „Ei zic c-o să dea salarii medii de peste 13.000 de lei."

„Mhm, da, o să trăim ca boierii", comentează o femeie.

„Cât credeți că-i datoria internă a țării?"

„70 de miliarde!", propune un bătrân.

„Încă nu, dar ajungem încetișor. Îs 57 de miliarde, iar pentru 2019 îs pregătite încă cinci miliarde. Cine va plăti acești bani?"

„Poporul!", răspunde sala.

„Dați-mi un argument pentru care unul dintre noi l-ar mai vota o dată pe Plahotniuc."

Năstase spune că nu vrea să vorbească despre prioritățile ACUM, pentru că Sandu le-a menționat deja, dar vrea să încurajeze oamenii să iasă la vot și să învețe noile reguli ale alegerilor. „E un sistem mixt, în care 50 de deputați se aleg pe liste naționale, așa cum am fost obișnuiți până acum, iar 51 de deputați se aleg în circumscripții", îmi explicase Sandu. Pe deasupra, guvernarea organizează și un referendum cu două întrebări în aceeași zi, ridicând numărul buletinelor de vot pe care alegătorii

trebuie să le descâlcească la patru. Scopul este să afle dacă oamenii ar fi de acord cu reducerea numărului de deputați de la 101 la 61 și cu revocarea lor din funcție dacă nu-și îndeplinesc atribuțiile corespunzător. Reprezentanții ACUM vor ca alegătorii să ignore acest referendum, pentru că nu face decât să-i distragă de la parlamentare.

Năstase, candidat în circumscripția 33 care include o parte a Chișinăului și alte localități din apropiere, vrea să fie cât mai precis: „De două ori votăm: o dată pentru lista... lista...".

„Națională", îl ajută Sandu de la prezidiu.

„O dată în lista națională și pe celălalt buletin în lista din circumscripția dumneavoastră. Eu sincer nici nu-i știu pe ceilalți și nici nu vreau să-i știu, pentru că am certitudinea că oricare dintre ei a doua zi va ajunge în haremul politic a lui Plahotniuc. Ne permitem să lăsăm Moldova, o țară atât de dragă nouă, țara noastră, patru ani de zile pe mâna lui Plahotniuc?"

„Nuuuu", răspund oamenii.

În timpul acesta, Sandu stă cu ochii în telefon. Năstase strigă cu mâna în aer „Învingem, ACUM!" și oamenii îl aplaudă. Sandu adaugă apoi entuziasmată că citea o nouă știre despre trolii moldoveni opriți de Facebook și s-a dovedit că o parte dintre aceștia lucrează în Guvern.

„Ce înseamnă troli?", o întreabă o bătrână cu batic pe femeia de lângă ea.

Afară, după discursuri, Sandu e abordată de un bărbat din public: „Eu vă rog un lucru, eu vă rog să aveți grijă de dumneavoastră, că sunteți așa gingașă". Nu va fi singura dată când aude asta azi.

Sandu se grăbește de la o întâlnire la alta și vrea să profite de fiecare minut petrecut cu alegătorii, pentru că nu îi este ușor să ajungă la ei. Mass-media e în mare parte controlată de oligarhi și politicieni, cum notează rapoartele Freedom House sau World Press Freedom Index. Multe instituții media transmit știri cel puțin părtinitoare, dacă nu false. (Doar Plahotniuc deține patru dintre cele cinci televiziuni cu audiență națională, trei posturi radio și câteva site-uri și agenții de publicitate, potrivit Freedom House.)

„Chiar dacă oamenii nu cred sută la sută ce li se spune la aceste posturi TV, e suficient să trezească suspiciuni", spune Sandu, care recent a dat în judecată două dintre televiziunile lui Plahotniuc, Publika și Prime, după ce au acuzat-o că ar fi angajat consultanți străini pentru prezidențialele din 2016, ceea ce ar fi ilegal.

Dincolo de *fake news*, Sandu și Năstase spun că autoritățile locale din raioane controlate de pro-ruși le pun piedici în organizarea întâlnirilor cu alegătorii: fie îi amenință pe voluntarii ACUM că-și vor pierde locurile de muncă, fie îi intimidează pe liderii opoziției. Chiar în Ungheni, în noiembrie 2018, Sandu a fost urmărită câteva ore de polițiști în civil, care au așteptat-o inclusiv la poarta localnicilor pe care îi vizita. Reprezentanții Ministerului de Interne n-au încercat să nege informația: „Angajații poliției sunt la datorie peste tot în țară, indiferent dacă Maia Sandu sau alți actori politici au activități în localități, indiferent dacă le place sau nu de polițiștii noștri".

„Le este frică de noi. Dacă nu le era, ne lăsau să ne întâlnim cu oamenii", spune Sandu, adăugând că, până acum, niciuna dintre sesizările ei privind nereguli în campanie n-a fost finalizată.

Nimic din cele de mai sus nu anunța, însă, vestea care a lovit rețelele de socializare cu trei zile înainte de parlamentare: Sandu și Năstase, otrăviți cu metale grele, inclusiv mercur. O tentativă la asasinat ca-n Rusia. „A fost o perioadă în care am avut probleme de sănătate, ne-am făcut teste și am descoperit un conținut exagerat de metale grele în sânge", a declarat Sandu calmă, alături de Năstase care privea în pământ, într-un interviu pe platforma Privesc.eu. A adăugat că, după tratament, nivelul scăzuse, însă testele recente arată o nouă creștere despre care medicii spun că nu poate fi explicată în mod natural.

„Doamna Sandu a fost cât se poate de diplomată", a spus Năstase nervos. „Vă spun cu toată certitudinea: suntem ținta unor atacuri mișelești din partea acestei guvernări, care ne dorește morți." A doua zi, cei doi au făcut publice rezultatele analizelor care arată o concentrație de mercur de aproape cinci ori mai mare decât ar fi normal în sângele amândurora.

După vizita la Primăria Ungheni, urmează două întâlniri cu elevii Colegiului de Medicină și cei ai Liceului Teoretic Vasile Alecsandri. Prima are loc în sala de sport, o încăpere cu podeaua vopsită maro și pereți decorați cu cercuri albastre și galbene. Câteva zeci de elevi care împliniseră 18 ani, mulți în halate albe, se așază în formă de L de-a lungul pereților. Năstase întârzie din nou. Sandu începe să le vorbească adolescenților despre prioritățile ACUM, adaptându-și discursul anterior: „Câți dintre voi vreți să plecați din țară?", îi întreabă.

Aproape toți ridică mâna.

Exodul tinerilor e una dintre marile probleme ale Moldovei, unde sate și orașe întregi au rămas aproape părăsite și se simte lipsa forței de muncă. Este o țară din care tinerii au plecat constant începând cu anii '90. În 2017, conform datelor Biroului Național de Statistică, aproape 300.000 de moldoveni cu vârste între 15 și 54 de ani aveau slujbe sezoniere sau își căutau de lucru în străinătate. În primul trimestru din 2018, cifra a urcat la 325.000. Peste o treime din populația de 3,5 milioane de locuitori a Moldovei locuiește deja în străinătate – aproximativ 500.000 în Rusia, iar restul la vest de Prut. Primul val de plecări a avut la bază sărăcia din țară după destrămarea Uniunii Sovietice, însă de câțiva ani Moldova se confruntă cu un alt fel de migrație. Cei care pleacă acum sunt doctorii, profesorii, antreprenorii și alți experți în diferite domenii, adică clasa mijlocie care vrea nu doar un salariu mai bun, ci un stat mai stabil și corect față de cetățeni.

Probabil știi că muzica pop românească e dominată în acest moment de artiști mutați din Republica Moldova: Carla's Dreams, Irina Rimes sau The Motans. Cei din urmă au descris experiența migrantului moldovean în melodia *Ctrl Alt Delete (Monumentul unui imigrant anonim)*: „De

două'ș ceva de ani mă lupt cu morile de vânt, / Am dat prea multe, dar în schimb, prea puține am primit. / Îmi pare rău, mă dau bătut, Moldova, R.I.P. / Pașaportu-n dinți, Ctrl Alt Delete."

„E un sentiment de disperare în societate", e de părere Sandu. „Chiar dacă au plecat deja mulți, mai există posibilitatea să avem un val de migrație dacă în următoarele luni nu va exista o claritate sau nu se va întrevedea o perspectivă." Același lucru l-am auzit și de la alți cunoscuți. „E ca și cum ai juca șah cu calculatorul", mi-a spus înainte de alegeri o prietenă care lucrează într-o organizație media și e obosită după ani de luptă cu sistemul. A văzut oameni la coadă la veterinar, luând pașapoarte pentru animalele de companie. „Oamenii nu mai pleacă vânzând doar casa sau mașina. Pleacă vânzând și afacerea, și terenul, tot", mi-a spus altă amică.

Sandu le povestește elevilor că și mama, și sora ei sunt nevoite să locuiască peste hotare din cauza activității ei politice. Sora ei, specialist în politici sociale, n-a mai putut să-și găsească un loc de muncă în țară, „peste tot i se închideau ușile", așa că s-a mutat în Austria. Mama lor, fostă profesoară de muzică, petrece și ea mai mult timp acolo. Tatăl ei, medic veterinar și director al unui complex de porcine, a murit în urmă

cu aproape 20 de ani, iar Sandu spune că era modelul ei în viață și un om care lupta cu corupția de dinainte să se fi inventat termenul. După ce vorbesc Năstase și Țîcu, Sandu e înconjurată de un grup de elevi care îi pun întrebări de la „de ce ne trebuie atâta matematică?", la „de ce nu desființăm de tot partidele politice?". Încearcă să le facă față și să-i încurajeze să iasă la vot, în timp ce Năstase aruncă la coșul de baschet cu voluntarii. „Suntem pe marginea prăpastiei, nu simțiți asta?", îi întreabă Sandu pe tineri. „Eu de 27 de ani am tot votat și toți m-au mințit. Astea nu-s partide, sunt clanuri mafiote."

A doua întâlnire, la liceu, are loc într-o sală de festivități luminoasă, cu tavan înalt. Deși pleacă în același timp de la întâlnirea anterioară, Năstase iarăși ajunge cu câteva minute după Sandu. În fața a vreo 50 de elevi, cei trei reprezentanți ACUM repetă sau adaptează îndemnurile anterioare, menționând „regimul oligarhic" sau „gangsterii de anii '90" de la conducerea țării. „Greu de imaginat așa un eșec", spune Sandu despre tranziția în Moldova, „dar asta nu înseamnă că renunțăm". Le spune adolescenților că știe că unii dintre ei vor pleca, dar că ea a stat departe de casă și „întotdeauna e bine să știi că poți să te întorci, că o să ai un loc de muncă".

După discursurile candidaților, ia microfonul una dintre fostele eleve ale liceului, care studiază la București și susține ACUM. Le amintește elevilor că pot alege la conducere oameni care să le împărtășească interesele. Spune că, în momentul în care a plecat la București, s-a gândit că se va putea distanța de Moldova, dar n-a reușit. S-a dus la bancă să-și deschidă cont și cei de acolo au refuzat-o pentru că are cetățenie moldovenească, iar Moldova e o țară cu risc pentru bănci. „Am înțeles că și eu sunt responsabilă de cum merg lucrurile", spune fata. „Știu că tinerii nu mai vor politică, dar nu se poate. O să ajungeți și voi să trebuiască să justificați lucruri care se întâmplă acasă."

Sandu a încheiat, recent, o vizită în mai multe orașe europene, unde s-a întâlnit cu diaspora. Spune că pe cei de acolo îi preocupă situația de acasă și își doresc ca apropiații lor să trăiască mai bine. Ea crede că în Occident se găsesc oameni care cred în valori democratice, care au simțit pe pielea lor ce înseamnă o guvernare mai bună, ceea ce e o amenințare pentru actuala putere. La alegerile prezidențiale din 2016, votul diasporei a reprezentat 10% din total, iar 80% din acel vot a fost pentru Sandu. De data asta, cu aproximativ o lună înainte de parlamentare, guvernul a luat

o decizie care le interzice moldovenilor să voteze dacă actele lor moldovenești sunt expirate, lucru permis la toate alegerile de până acum. „Au fost prinși în capcană", spune Sandu, care estimează că aproximativ 15% din moldovenii plecați în străinătate sunt în această situație.

Pe lângă dificultățile votului în diaspora, Sandu a fost criticată de politicienii moldoveni și de mass-media pentru că a ales să candideze în circumscripția Europa de Vest. („Maia fuge din țară", a titrat televiziunea Publika.) Ea susține că a ales diaspora occidentală pentru că e cea mai mare circumscripție, iar o mobilizare bună la vot poate să aducă cinci-șase mandate în plus pentru ACUM. N-au fost niciodată dubii că va prinde un loc în Parlament, dar are nevoie de o prezență la vot de minimum 100.000 de alegători din afara țării ca să-și atingă recordul setat la prezidențiale și să mai câștige unu, două locuri pentru colegii ei din ACUM.

Seria întâlnirilor electorale continuă cu satul natal al lui Țîcu, Costuleni. „De ce ne-o fi adus Octavian aici, doar e satul lui. Nu i-a convins deja pe oamenii ăștia să-l voteze?", se întreabă Sandu în timp ce parcăm în fața căminului cultural, o clădire cu gratii la geamuri care pare să fi fost vopsită în galben într-un secol trecut. Ca să intre în curte, Sandu sare peste o baltă și se îndreaptă zâmbitoare spre sala de festivități, care a fost renovată recent cu beton și gresie, fără niciun calorifer. E greu de descris frigul de acolo și renunț la a lua notițe.

Vreo 60 de săteni stau pe scaune, bine încotoșmănați, cu batic sau căciuli pe cap, în fața unei scene încadrate de-o cortină roșie cu alb. Pe scenă e un divan moldovenesc, cu câteva perne și prosoape cu motive tradiționale. Cei trei candidați și-au repetat poeziile deja învățate: Sandu a explicat prioritățile blocului ACUM, Năstase a condamnat hoții și a făcut sătenii să râdă, iar Țîcu le-a spus celor prezenți că are amintiri cu fiecare dintre ei.

Înainte de întrebările din public, Năstase a plecat spre o întâlnire la Mândrești, satul natal. „Eu am rămas să răspund la cele mai dificile întrebări", s-a ridicat Sandu în picioare, cu mănuși pe mâini și nasul roșu.

„La televizor umblă aiștia la microfon și tot zic de «mix, mix» – ce înseamnă «mix»?", întreabă un bătrân, iar Sandu le explică sistemul nou de votare. Alt sătean ridică problema referendumului, care duce numărul buletinelor de vot la patru.

„Nouă ne-a spus din comisie că dacă nu votăm și la referendum, nu e valabil votul", spune bărbatul.

„Nu, nu, nu. Cine v-a spus asta?", întreabă Sandu. „Îl deconspirați la noi pe cel care v-a spus asta și-l denunțăm. Nu e adevărat." La final, o femeie a întrebat-o cum rezistă, așa mică și firavă, iar Sandu i-a răspuns că nu e așa firavă precum pare.

„Ca Ștefan cel Mare, care tot mic era", a conchis femeia încântată. Am întrebat-o pe Sandu cum vede dinamica dintre ea și Năstase, cum au ajuns să își împartă rolurile în campanie, în contextul în care ea pare tehnocratul responsabil, pe lângă un politician carismatic. „Ne-am pliat pe personalitatea fiecăruia", răspunde calmă. „El e mai emotiv, eu am mai multă experiență în administrația publică, mă pricep mai bine la economie. El și-a început cariera ca liderul unei mișcări de protest. Eu am ajuns să am capital politic datorită lucrurilor pe care le-am făcut la minister." Spune că n-o deranjează rolul și că, atunci când Năstase devine prea emotiv, îi comunică asta. „E OK să ne spunem toate lucrurile de spus, pentru că noi în Moldova am avut suficienți politicieni care din cauza orgoliului au compromis încrederea oamenilor", spune Sandu. „De aceea, atunci când ajungem politicieni, e bine să ascultăm ce ni se spune nouă – direct, nu prea politicos sau exagerat de politicos. Eu nu încurajez cultul personalității. Trebuie să rămânem cu picioarele pe pământ."

Nu e ușor pentru ea să câștige încrederea oamenilor, mai ales când e atacată pentru că e femeie necăsătorită. Iar când aceștia o văd în persoană, la sub 1,60 metri, unii sunt șocați. „Uneori oamenii sunt dezamăgiți pentru că la TV își imaginează că sunt mai puternică fizic. Eu cred că sunt destul de puternică fizic, chiar dacă sunt scundă. De obicei, se corectează și spun că buturuga mică răstoarnă carul mare", se amuză Sandu. „Ieri, la o întâlnire, o femeie mi-a zis că a invitat-o pe vecina ei să vină cu ea, iar vecina a zis: «Ce să merg eu la întâlnire cu ea, că-i așa mică, ce poate face ea?». E o problemă de mentalitate."

Ziua de campanie se încheie cu o întâlnire la Primăria Măcărești. Ajungem în sat la lăsarea serii. Străzile sunt pline de bălți și noroi. Casele sunt sărăcăcioase sau abandonate. Parcăm în spatele primăriei, într-o curte cu lemne de foc și mocirlă pe jos, fără niciun bec aprins. După ce vorbește la telefon cu mama ei, care era supărată din cauza știrii despre faptul că Sandu ar fi „lesbi", intră într-o sală de consiliu și vorbește în fața câtorva zeci de oameni în vârstă. E obosită, dar știe ce are de făcut. Își cere scuze pentru că nu prea mai are voce, după cât a vorbit pe parcursul zilei. O femeie din primele rânduri tușește puternic, așa că

Sandu îi aruncă, de la prezidiu, o folie de pastile de gât pe care le avea în poșetă. „Puteți s-o luați ca pomană electorală", îi spune femeii.

A fost o zi cam tristă, conchide Sandu după întâlnire. Multă deznădejde. „Moldova e un stat eșuat, cu oameni care nu mai cred în acest stat. Riscă să devină Venezuela acestei regiuni." În același timp, o parte din ea crede că există suficienți oameni care vor schimbare – unii dintre ei acasă, însă foarte mulți plecați peste hotare. Nu vrea ca oamenii să creadă că nu-i place Moldova. „Îmi plac oamenii, pentru că-s oameni rezistenți. Am avut trei decenii de tranziție care s-au soldat cu costuri sociale mari. Sunt oameni care trec prin transformări care nu se mai termină și ar trebui să vadă niște rezultate."

Dacă ne uităm la protestele din ultimii 10 ani, atât în România, cât și în Moldova, Sandu crede că putem vedea asemănări: oamenii s-au activat, au ieșit în stradă, au #rezistat, însă guvernările au ales să-i ignore și să aștepte ca ei să obosească.

Oboseala oamenilor, combinată cu răspândirea fenomenului fake news, e o combinație pe care niciun politician de la București n-ar trebui s-o ignore, mai ales că urmează și la noi doi ani cu patru runde de alegeri importante: europarlamentarele din luna mai, prezidențialele de la final de 2019 și localele și parlamentarele din 2020. Dincolo de ce-ar trebui să facă politicienii, noi toți ar trebui să mai aruncăm o privire peste Prut din când în când, și nu din motive de unionism sau vinuri bune. Nu o facem suficient și n-am făcut-o nici eu când am părăsit Chișinăul în 2014. „N-ai ce să le faci, și-o fac cu mâna lor", mă gândeam atunci.

Dar dacă eșecul statului moldovean ar deveni total, dacă Rusia ar fi la ea acasă în Moldova, asta n-ar avea cum să fie confortabil pentru România și pentru UE. „România o să aibă la hotar o zonă gri", spune Sandu, „în care se întâmplă crize economice, o zonă de instabilitate în care putem avea crize umanitare dacă tinerii pleacă și rămân oameni în vârstă care nu vor mai putea fi întreținuți dintr-o economie anemică".

Cât despre ea, mai are de luptat. E o campanie dificilă, inegală și optimismul n-o dă afară din casă, dar și-a asumat că va lupta până când va pierde sprijinul oamenilor. „Dacă n-o să mai am sprijinul lor... Sunt multe alte lucruri utile și interesante pe care poți să le faci."

Peste 10 zile, Sandu va afla că blocul ACUM a ieșit pe locul doi la alegeri, cu peste 26%, în urma socialiștilor și cu aproape 3% înaintea democraților. Ea și Năstase au câștigat în circumscripțiile unde au candidat (Sandu detașat, cu 80%), însă Țîcu a pierdut Ungheniul. Cum în

Moldova una-i caldă, alta-i rece, alți doi câștigători au fost liderul PDM Vladimir Plahotniuc și omul de afaceri Ilan Șor, unul dintre cei suspectați pentru Furtul Miliardului. Rămân de văzut alianțele care se vor forma și ce va aduce viitorul, în contextul în care liderii ACUM au promis că nu se vor alia nici cu democrații, nici cu socialiștii.

La finalul alegerilor, Sandu a spus că au fost cele mai nedemocratice din istoria Moldovei, marcate de propagandă, fake news, intimidări și fraude electorale. „E o dovadă clară că Moldova se rostogolește în dictatură de stil putinist", a spus ea la închiderea urnelor. Totuși, alegerile astea sunt și o dovadă clară că metodele lui Plahotniuc și-au întâlnit limitele. „Dacă [oamenii] ar avea parte de o guvernare decentă, cred că ar fi chiar bine", mi-a spus o prietenă care lucrează în presa de la Chișinău. Măcar oamenii și-au recăpătat încrederea în cei de lângă ei, dacă nu în cei de la televizor.

Ieșim din Primăria Măcărești pe ușa din spate și pășim într-un întuneric atât de profund, încât nu ni-l putem închipui din orașele în care locuim. E întunericul satelor din Moldova, în care aproape nu există iluminat stradal și care nu licăresc când treci cu avionul deasupra lor, deși acolo încă locuiesc oameni.

Sandu se urcă în mașină, gata să ne întoarcem la Chișinău. Își pune traista de pânză între ea și portieră și refuză un kebap oferit de șofer. „Cel mai bun kebap din Ungheni", insistă el amuzat. Înainte să pornim, un domn din primărie vrea să-și ia rămas bun de la candidata PAS, așa că deschide deodată portiera din dreptul ei, unde era traista cu toate lucrurile importante în viață: portofel, telefon, chei. „Auăleu", exclamă Sandu.

„Vai de mine, îmi pare rău", se aude bărbatul, care se apleacă să-i ridice traista din balta cu noroi în care căzuse. „Îmi pare rău, n-am văzut, îmi pare rău", repetă acesta. „E OK, e OK", îi spune Sandu și închide portiera. Șoferul îi șterge telefonul cu un șervețel. Ea verifică dacă s-au murdărit și actele din portofel. Se întreabă amândoi dacă ar trebui să coboare din mașină și să verifice dacă n-o mai fi căzut ceva prin mocirlă. „La cât de întuneric e, nu vezi nimic", spune Sandu resemnată. Când e atâta noroi în jur, e greu să nu te stropească.

Imperiul lui Viktor Orbán

Premierul Ungariei, un animal politic care se hrănește cu conflict, și-a consolidat puterea în propria țară. Acum, aspirațiile lui se extind spre UE.

De Elisabeth Zerofsky
Traducere de Lavinia Gliga
Ilustrație de Lehel Kovács

Încurcate sunt căile Parlamentului European pentru vizitatorul neinițiat. Partide politice cu nume năucitor de similare – Social Democrații din Suedia și Democrații din Suedia; Social Democrații germani, Liber Democrații germani și Creștin Democrații germani – formează coaliții cu nume la fel de enigmatice. Arhitectura uriașului campus, cu un turn cilindric alipit unei elipse, este menită să reprezinte tranziția civilizației vestice de la puterea centralizată la democrație. În curtea presărată cu piloni, o expoziție de fotografii dezvăluie aspirațiile instituției de a juca rolul de arbitru în jocul politic internațional: o vedem pe Nicole Fontaine, fost președinte al Parlamentului, pozând cu Yasser Arafat, cu Dalai Lama și cu liderul unei delegații de femei refugiate afgane. Totuși, rareori auzi vreun european vorbind reverențios despre instituție; numele ei este invocat de cele mai multe ori în discuții despre reglementarea becurilor și a brânzei Roquefort.

Apoi intră în scenă Viktor Orbán, premierul Ungariei. Din 2011, Orbán vine regulat la Strasbourg, ca să încaseze un soi de lapidări publice. Cea mai recentă astfel de sesiune a avut loc la mijlocul lui septembrie 2018, când Parlamentul a convenit să supună la vot declanșarea Articolului 7, prin care o țară își poate pierde dreptul de vot. Guvernul lui Orbán era acuzat de încălcarea constantă a reglementărilor europene și a statului de drept. Înainte de vot, Judith Sargentini, membru al Parlamentului European din partea partidului olandez Stânga Verde, a prezentat un raport care detalia erodarea normelor democratice în Ungaria: constituția a fost modificată fără consultarea grupurilor din afara guvernului; sistemul judiciar a fost reorganizat și instanța supremă a trecut sub controlul parlamentului; Oficiul European de Luptă Antifraudă a identificat „posibile acte de fraudă și corupție" în proiectele de investiții publice; iar Comisia Europeană a amendat în repetate rânduri Ungaria pentru politicile de migrație. Observatorii se temeau că Fidesz, partidul condus de Orbán din 1993, a acaparat statul.

Eu am stat în public, de unde am auzit doar rumoare când a intrat Orbán, nonșalant și în întârziere, după ce Sargentini își începuse prezentarea raportului. La 55 de ani, Orbán a dobândit o greutate pe care și-o poartă cu lejeritatea unui fost sportiv. Are părul cărunt, dar tuns scurt, băiețește. Zărindu-l, Sargentini s-a arătat vizibil iritată: „Bănuiesc că acum trebuie să mă opresc și să o iau de la capăt". Sala a aplaudat.

Orbán s-a așezat în al doilea rând, iar în următoarele două ore și jumătate diverși membri ai Parlamentului ba l-au pus la zid, ba i-au luat apărarea. Când Nigel Farage, unul dintre cei mai belicoși naționaliști

britanici și reprezentant al Angliei de Sud-Est în PE, s-a ridicat în picioare și a declarat că acest proces e doar de dragul spectacolului, Orbán și-a permis un surâs. „Hai și tu în clubul Brexit, o să-ți placă!", i-a strigat Farage din sală.

În ultimii șapte ani, Orbán a aplicat o manevră pe care a denumit-o „dansul păunului". Guvernul lui introduce amendamente în noile legi tocmai cu scopul de a le elimina. „De regulă, adaugă o chestie revoltătoare și una super-revoltătoare", mi-a spus Kim Lane Scheppele, juristă la Princeton și preocupată de studiul Ungariei. „Dar inserția super-revoltătoare nu e cu adevărat necesară – e menită să fie debarasată." Astfel, când Parlamentul sau Comisia Europeană a acuzat guvernul lui Orbán de măsuri antidemocratice, a putut schița niște gesturi simbolice de reconciliere – „ca și cum", a spus-o chiar el, „ar vrea să cadă la pace cu ei".

Acum Orbán și-a încheiat dansul. Adresându-se auditoriului, a declarat că raportul lui Sargentini reprezintă o insultă adusă țării sale. „Deciziile Ungariei sunt luate de alegători în alegerile parlamentare, iar acum dumneavoastră susțineți că Ungaria nu este capabilă să decidă ce i-ar servi cel mai bine interesele", a spus. „Haideți s-o spunem drept: Ungaria va fi condamnată fiindcă poporul maghiar a decis că țara asta nu va fi o țară de imigranți."

Până în 2015, Ungaria a înregistrat anual circa 3.000 de solicitări de azil. În acel an însă, sute de mii de oameni, majoritatea din Irak, Siria și Afganistan, au călătorit din Turcia, prin Bulgaria, spre Serbia și Croația, de unde au încercat să treacă granița ungară și să intre în UE. Mulți voiau să ajungă în Germania, care, sub sloganul „Vom reuși" al cancelarului Angela Merkel, primea milioane de refugiați. Ungaria, o țară mai mică și mai săracă decât Germania, nu era pregătită să facă față maselor haotice îmbulzite la graniță, încercând să se îmbarce în trenurile și autobuzele care să le ducă mai departe.

În ianuarie 2015, Orbán s-a dus la Paris ca să participe la comemorarea victimelor atacului împotriva revistei de satiră Charlie Hebdo, în care doi frați francezi de origine algeriană au ucis 12 oameni. Când s-a întors acasă, a lansat o campanie de PR. Afișe răspândite prin toată țara spuneau: „Dacă vrei să vii în Ungaria, trebuie să ne respecți cultura!". Toate afișele erau în limba maghiară. În acea vară, guvernul lui Orbán a început să construiască un gard de-a lungul granițelor cu Serbia și Croația, stopând efectiv fluxul de imigranți. Publicația germană Der Spiegel l-a declarat „victorios politic" în criza imigranților și, de atunci,

orice nou atac terorist la un târg de Crăciun din Berlin sau Strasbourg pare să-i valideze atitudinea.

Fidesz și alte partide de dreapta din UE susțin că birocrați nealeși iau decizii importante – reglementarea pieței, reguli pentru dezvoltarea tehnologică și economică, cote de refugiați –, fără participarea cetățenilor europeni; alegătorii sunt tot mai de acord. Această nemulțumire stă la baza mișcării Brexit din Marea Britanie, alimentând partidele xenofobe din Italia, Franța, Olanda, Scandinavia și Europa Centrală. Steve Bannon, consultant informal pentru o serie de partide naționaliste, mi-a spus: „Lupta în Europa acum se dă între cei care consideră că statul național trebuie lăsat în urmă și ceilalți, care consideră că statul național trebuie ocrotit".

Uniunea Europeană nu a fost capabilă să facă față acestor mari provocări: deși încearcă de ani de zile să dezvolte o politică a refugiaților mai practică și echitabilă, nu a găsit mijloacele concrete de susținere a țărilor în care ajung cei mai mulți refugiați. Nu a făcut față nici provocărilor mai mici – în încercarea recentă de a-i mulțumi pe cei circa 80% dintre europeni care nu sunt de acord cu trecerea la ora de vară, Comisia Europeană a propus ca fiecare țară să-și aleagă fusul orar, o mișcare absolut zăpăcitoare pentru piața unică.

Orbán se hrănește cu conflict, iar apropiații lui spun că acum, după ce și-a consolidat puterea în Ungaria, se cam plictisește. „Crede că ar fi putut să aibă mult mai multă putere, dacă ar fi fost dintr-o țară mai mare", mi-a spus András Pethő, redactor-șef al publicației maghiare independente Direkt36. „Îi place să se miște printre marile puteri."

Orbán se consideră adversarul ideologic european al lui Merkel, deși în ultimii 18 ani Fidesz și partidul ei, Uniunea Creștin Democrată, sunt unite sub umbrela de centru-dreapta a Partidului Popular European. PPE s-a folosit de Fidesz ca să atragă alegătorii tot mai anti-sistem din Germania; Fidesz s-a folosit de PPE ca să obțină credibilitate. Acum, Orbán vrea mai mult. „Vrea să fie important, să schimbe Europa și să schimbe lumea", mi-a spus István Hegedűs, președintele Hungarian Europe Society. „Speră să devină unul dintre noii conducători ai Europei, salvatorul Uniunii Europene, și să fie apreciat ca atare."

A doua zi după prezentarea lui Orbán la Strasbourg, Parlamentul a votat pentru declanșarea Articolului 7. „Instituțiile europene încearcă de mult timp să rezolve anumite încălcări concrete ale legislației UE", mi-a

spus Márta Pardavi, copreședinte al Comitetului Helsinki din Ungaria, un ONG pentru drepturile omului. Acum, spune ea, „este vorba de valori europene fundamentale". În noiembrie, inspectori ai ONU au vizitat Ungaria, ca să se asigure că centrele pentru imigranți sunt conforme cu standardele internaționale. Guvernul maghiar le-a refuzat accesul.

În mai, Europa își va alege un nou Parlament. Merkel a renunțat la conducerea partidului său și se anunță turbulențe – o creștere a blocului naționalist, sau migrarea centriștilor spre Emmanuel Macron, președintele Franței. Oricum, Orbán se așteaptă la un plus de putere. Bannon mi-a spus că nu prevede și alte Brexituri: „Nu am auzit pe nimeni, din rândul partidelor cu care avem de-a face, să spună vreodată că vrea să iasă din UE". Europenii își doresc însă o altfel de Uniune. Bannon a fost la Budapesta și plănuiește să lucreze cu Orbán, pe care l-a numit „Trump dinainte de Trump". Cancelarul austriac, Sebastian Kurz, care a propus ca toate cererile de azil în Europa să fie procesate extern, iar Germania, Austria și Italia să formeze o „axă a celor dispuși" să implementeze procesul, și-a cultivat o relație apropiată cu Orbán. Matteo Salvini, ministrul afacerilor interne italian, vorbește despre imigrație în termeni de „curățenie generală, stradă cu stradă", dar îi lipsesc profunzimile. Printre mișcările de extremă-dreaptă europene, Orbán dă tonul.

De curând, am vizitat un stadion de fotbal aflat la 20 km vest de Budapesta, în orășelul Felcsút. Stadionul are un acoperiș din țiglă curbat grațios și o capacitate de 3.400 de persoane, dublu față de populația orașului. Aici joacă clubul Puskás Akadémia. Nu există restaurante sau hoteluri în apropiere, dar în zilele cu meciuri parcarea se umple cu mașinile oligarhilor maghiari, care vin să socializeze în timp ce Viktor Orbán urmărește atent meciul, deseori stând singur. Inaugurat în 2014, stadionul a fost construit în locul unui fost teren de fotbal, pe care a jucat el odată ca atacant. La nici 20 de metri se află o casă albă cochetă, cu acoperiș ascuțit din lemn și o mică grădină de trandafiri, în care Orbán a locuit de la 10 până la 15 ani.

O potecă urcă pe un delușor spre o cale ferată îngustă, construită cu două milioane de euro din fonduri UE. Un tren de epocă cu trei vagoane, sobă pe lemne și motor de culoarea macului, circulă de câteva ori pe zi între Felcsút și satul vecin, Alcsútdoboz. Când am mers eu cu el, într-o după-amiază însorită de început de octombrie, mai erau încă doi pasageri. Am ajuns după 25 de minute în Alcsútdoboz, nu departe de un complex

imobiliar privat aparținând unei companii deținute de tatăl lui Orbán; acolo se spune că își încheie el afacerile.

Orbán și-a petrecut copilăria în Alcsútdoboz. Tatăl său, inginer mecanic, s-a înscris în Partidul Socialist Muncitoresc din Ungaria când Orbán avea trei ani. Mama preda într-o școală pentru copii cu nevoi speciale. Familia era foarte săracă și, nici după ce s-a mutat în Felcsút, la începutul anilor '70, nu avea apă curentă. Orbán a spus că a folosit prima oară o baie în casă când avea 15 ani. A fost un elev eminent și, când a intrat la un liceu prestigios din Székesfehérvár, capitala medievală a Ungariei, familia s-a mutat acolo. Era, după cum spune el, „foarte indisciplinat" – obraznic și violent, atât cu profesorii, cât și cu tatăl său.

După liceu și un an de armată, Orbán a intrat la Colegiul Bibó István, deschis în 1983 la Budapesta. Ungaria intrase, după Al Doilea Război Mondial, în sfera de influență sovietică. În 1956, o revoltă națională a fost zdrobită de armata sovietică, iar Moscova l-a instalat pe János Kádár în fruntea Partidului Socialist Muncitoresc. După câțiva ani de teroare punitivă, Kádár a reușit să negocieze un soi de înțelegere: cât timp Partidul se ocupa de politică, oamenii nu trebuiau să adere la doctrina strictă comunistă. Erau permise chiar și unele proprietăți și afaceri private. Modelul a devenit cunoscut drept „comunism-gulaș".

Sub conducerea lui Kádár, Bibó era un loc relativ permisiv cu ideile discordante. O sursă a libertății școlii era susținerea unui personaj improbabil: George Soros, omul de afaceri maghiar-american, care, în 1984, a înființat o fundație care să promoveze activitatea democratică în Ungaria. Soros făcuse avere cu fondul său de investiții, Quantum, prezicând instabilități sistemice, și credea că regimul comunist este pe cale să se prăbușească. După cum a declarat pentru The New Yorker în 1995, promovarea a ceea ce el numea o „societate deschisă" era menită să contracareze atât dictatura comunistă, cât și naționalismul de care se temea că va reapărea după căderea comunismului.

Soros a vizitat Bibó în 1985. Gábor Fodor, colegul de cameră al lui Orbán, își amintește că Soros ar fi spus: „Asta vreau eu să susțin. Aici este tânăra generație a viitorului. Sunt foarte deștepți, sunt plini de energie și își doresc schimbarea". Fodor, Orbán și alți prieteni au fondat Alianța Tinerilor Democrați, sau *Fiatal Demokraták Szövetsége,* organizația reformistă de tineret din care s-a dezvoltat Fidesz. (Numele evocă latinescul „fides", însemnând „fidelitate".) În doar patru săptămâni, grupul adunase o mie de membri. Organizația lui Soros le-a trimis un

Xerox, pe care l-au folosit să tipărească ziarul Századvég. Pe 16 iunie 1989, la două săptămâni după ce în Polonia s-au organizat primele alegeri libere de după Al Doilea Război Mondial, un sfert de milion de maghiari s-au adunat în Piața Eroilor din Budapesta, pentru o ceremonie dedicată martirilor din 1956. Sobrietatea evenimentului a fost întreruptă de Orbán, pe atunci un tânăr de 26 de ani nebărbierit, care a declamat retragerea trupelor sovietice și dorința maghiarilor de a pune punct „dictaturii unui singur partid". Un articol din Chicago Tribune scria: „Mulțimea a izbucnit în urale, arătând semnul victoriei". În octombrie, parlamentul maghiar a votat legea care permitea primele alegeri pluripartite.

Orbán lucra pentru Grupul de Cercetare Central-European, finanțat de Fundația Soros, din 1988. În curând, organizația i-a oferit o bursă de studiu la Oxford, dar s-a întors în Ungaria după trei luni, ca să participe la alegeri. Fidesz, care se prezenta ca un partid liberal și libertarian al tinerilor disidenți – accepta doar membri sub 35 de ani –, promovând investițiile străine și privatizarea, a câștigat 22 de locuri în parlament. Orbán a ocupat unul dintre ele.

Fodor, un tip chipeș, cosmopolit, era figura cea mai populară din Fidesz, dar, după o dispută legată de posibilele alianțe cu alte grupuri liberale, a ieșit din partid împreună cu alte câteva sute de membri, lăsându-l pe Orbán la conducere. La alegerile următoare, în 1994, Fidesz a pierdut două locuri, devenind cel mai mic partid din parlament.

Pierderea l-a făcut pe Orbán să se gândească la infrastructura puterii. I-a mărturisit unui consultant că se simțea „gol" fără o rețea de comunicare – ziarele și radiourile necesare în construcția unui aparat politic eficient. Celălalt element care lipsea, a spus, era o relație strânsă cu mediul de afaceri. Un politician, susținea Orbán, trebuia să aibă opt sau 10 „mari capitaliști" care să fie „oamenii lui". Și-a petrecut mijlocul anilor '90 formând o coaliție de dreapta, apoi distrugându-și rivalii interni. Fidesz a câștigat majoritatea parlamentară în 1998, iar Orbán, la 35 de ani, a devenit prim-ministru. Și-a plasat aliați la conducerea canalelor media publice și a încheiat contracte bănoase cu companii conduse de rude sau prieteni – un model familiar în țările post-comuniste.

Părerile sunt împărțite referitor la migrarea lui Orbán spre dreapta și dacă a fost doar din rațiuni strategice. „A plănuit ani de zile cum să ajungă unde e acum", mi-a spus Scheppele, jurista de la Princeton. Ea crede că dacă stânga ar fi fost mai slabă în anii '90, Orbán s-ar fi îndreptat în direcția aia. În 1995, Scheppele l-a însoțit pe Orbán într-o vizită în

Ucraina, într-o comunitate etnic maghiară enclavizată, ca să observe cum își testează discursul naționalist. „Nu mai văzusem așa ceva", spune ea. „Mintea lui Orbán e ca un laser capabil să dezintegreze chiar și cea mai puternică opoziție. Percepe orice constrângere, oricât de neînsemnată, ca pe o cușcă din care încearcă tot timpul să scape."

„Nu există conflicte în mintea lui", mi-a spus Hegedűs, și el membru Fidesz la începuturi. „Nu poți să separi intențiile ideologice și politice de cele pragmatice. În mintea lui, sunt unul și același lucru." Fodor a spus că Orbán nu s-a simțit niciodată acceptat în cercurile intelectualilor liberali din Budapesta. „Cineva din Partidul Socialist putea să ne spună că suntem doar niște puști, mai avem multe de învățat, haideți cu noi", își amintește Fodor. „Eu râdeam, ziceam că nu e ceva serios. Dar Orbán era rănit."

Socialiștii au preluat puterea în 2002, formând o coaliție de centru-stânga. Dar cei opt ani de guvernare au fost un dezastru economic, umflând sectorul public și datoriile statului. Ungaria a suferit dramatic în criza financiară din 2008. Țara era în pragul falimentului când Fondul Monetar Internațional i-a oferit un pachet de finanțare, impunând măsuri severe de austeritate. În 2009, 72% dintre maghiari spuneau că le era mai bine în comunism.

În 2010, Orbán a adus Fidesz din nou la putere. În următorii ani, a emis câteva mii de pagini de legi. A impus taxe companiilor străine și a eliminat sistemul de pensii public-privat, naționalizând circa 12 miliarde de dolari din active. A înjumătățit aproape numărul parlamentarilor – o mișcare susținută de majoritatea cetățenilor. Și a continuat. După ce Curtea Constituțională a atacat în repetate rânduri legile Fidesz, deciziile Curții au fost anulate printr-un amendament la constituție. În 2011, când Orbán a rescris constituția cu totul, a fost aprobată în nouă zile. Până în 2015, 11 dintre cei 15 judecători ai Curții Constituționale fuseseră numiți, fără nicio dezbatere, de parlamentul controlat de Fidesz.

„Tot ce fac este conform legii – n-o să vezi niciodată acțiuni ilegale", mi-a spus Scheppele. „Individual, niciuna dintre legi nu arată chiar atât de rău, dar suprapuse creează o pânză densă. De aceea nu face față UE. Ei se uită la fiecare element în parte, dar Orbán gândește sistemic." Orbán a creat o forță antiterorism, a cărei putere de supraveghere părea inițial restricționată constituțional. Apoi, prin câteva paragrafe introduse într-o lege pentru rezervoare și uzine de apă, restricțiile au fost anulate.

Scheppele a demonstrat cum Fidesz a măsluit circumscripțiile și a introdus legi electorale care au distorsionat proporțiile de reprezentare.

În 2014, partidul a obținut mai puține voturi decât în 2002 și 2006, când a pierdut alegerile, totuși s-a ales cu o supermajoritate în parlament. Scheppele a folosit termenul de „lovitură constituțională" ca să descrie regimul lui Orbán. „Este incredibil de ingenios."

Orbán a mai demarat un proces pe care membrii Fidesz îl numesc deseori „stabilirea unui grup de antreprenori naționali". Cu ajutorul unuia dintre cei mai buni prieteni din liceu, Lajos Simicska, care a numit membri loiali în funcțiile de administrare a contractelor publice și a fondurilor UE, Orbán și-a creat un grup de aliați bogați care controlează bănci, companii de stat, fundații, servicii de utilități publice și mass-media.

Într-un scandal, György Matolcsy, guvernatorul Băncii Naționale din Ungaria și fost ministru al economiei între 2010 și 2013, a folosit bani publici ca să înființeze o serie de fundații care aveau ca scop, după spusele lui, să „susțină varii domenii ale învățământului superior". Mai târziu s-a demonstrat, în urma unor procese intentate de un parlamentar al opoziției, că Matolcsy nu doar controla respectivele fundații, dar a și sustras din ele peste 200 de milioane de dolari, puși la păstrare într-o mică bancă administrată de vărul său. Când banca a început să aibă probleme, Matolcsy i-a oferit un împrumut din partea Băncii Naționale, cu o dobândă sub nivelul pieței. Apoi, banca vărului l-a ajutat pe fiul lui Matolcsy să cumpere o fabrică de mobilă. Fundațiile controlate de Matolcsy au cumpărat proprietăți și hoteluri în Budapesta și au susținut jurnaliști și organizații media loiale guvernului. Matolcsy a oferit și guvernului împrumuturi avantajoase, iar Orbán a ajuns să spună că mai degrabă „se vor ciocni cerurile și pământul" decât să-și dea Matolcsy demisia. Circa 90% din mass media maghiară este acum deținută sau controlată de oameni care au legături personale cu Orbán sau cu partidul lui, iar 80% dintre oamenii care se uită la televizor sau ascultă radio aud doar știri emise de guvern. Când jurnaliștii de investigație au scos la lumină scandalul Matolcsy, majoritatea oamenilor nu știa nimic despre asta.

Politicienii din opoziție și jurnaliștii de investigație susțin că Orbán s-a îmbogățit uluitor prin companii înregistrate pe numele rudelor. Familia extinsă s-a dovedit extrem de pasionată de vechile vile ale burgheziei evreiești. O carieră de piatră din apropierea Felcsút i-a adus tatălui lui Orbán milioane de euro; cumnatul lui primește bani europeni prin contracte de instalare de felinare stradale și renovări de interes turistic. Lőrinc Mészáros, un fost instalator din Felcsút care s-a cunoscut cu Orbán pe terenul de fotbal, în 1999, a câștigat o groază de contracte

pentru construcții publice. (Inclusiv pentru stadionul orașului.) În 2010, când Orbán a revenit la putere, Mészáros deținea o companie; acum are 203 și este, destul de probabil, unul dintre cei mai bogați oameni din Ungaria. Domeniul său se întinde spre dealurile de la marginea orășelului, unde a și fost primar între 2010 și 2018, alăturându-se celor 85% dintre primăriile și consiliile locale controlate de Fidesz. Jan-Werner Müller, profesor de științe politice la Princeton, a scris: „Sigur, în Ungaria se vor organiza în continuare alegeri, oponenții lui Orbán vor fi lăsați să demonstreze în Budapesta, vocile critice își vor găsi o nișă în media. Dar este tot mai puțin probabil să preia altcineva puterea".

În decembrie 2018, după ce Fidesz a adoptat o lege care dubla aproape limita orelor suplimentare pentru muncitori, fără a necesita plata corespunzătoare, 10.000 de oameni s-au adunat noapte de noapte, în ger, ca să protesteze în fața clădirii parlamentului. Un grup de politicieni ai opoziției au jurat să facă din 2019 „anul rezistenței". Când patru dintre ei au încercat să ocupe sediul televiziunii publice, au fost evacuați cu forța. Unul a ajuns la spital.

Într-o dimineață de joi de la sfârșitul lui august, în sediul Open Society Foundations (Fundațiile pentru o Societate Deschisă), aflat pe o străduță în Budapesta nu departe de Dunăre, era liniște. În aprilie anul trecut, OSF a decis să-și mute sediul – un hub regional pentru programele de burse, activ de 20 de ani – la Berlin. La Budapesta erau 170 de angajați; acum rămăseseră doar câțiva, să se ocupe de închidere. „Nu poți să înțelegi situația de aici, dacă nu știi ce se întâmplă la nivel politic, și anume că totul este pus în contextul migrației", mi-a spus Peter Nizak, directorul de programe din Ungaria.

După 1989, fundația lui Soros a investit în modernizarea socială a Ungariei, finanțând, printre altele, un program de îngrijire paliativă, mic-dejunuri în școli și un plan de restaurare a cărților din Biblioteca Națională Széchényi. În 1996, Soros a deschis Fundația Romaversitas, dedicată educației și consilierii populației rome, sever marginalizate în Ungaria. În anul următor, fundația a lansat un program de arhivare a muzicii tradiționale din Bazinul Carpatic. Nizak spune că au fost ani când Fundația Soros finanța presa maghiară în egală măsură cu statul.

Soros a intrat în atenția dreptei americane după ce s-a pronunțat împotriva războiului din Irak și a donat bani ca să îl oprească pe George W. Bush, în 2004. A devenit o țintă favorită pentru postul TV Fox News,

unde, în 2007, Bill O'Reilly l-a descris ca „un extremist care vrea granițe deschise, o politică internațională unitară, legalizarea drogurilor, eutanasia și câte și mai câte". Conspiraționiștii l-au prezentat ca un străin evreu, ale cărui moravuri îndoielnice i-au permis să facă avere, pe care acum o folosește ca să promoveze practicile liberale peste tot în lume. Soros spune că demonizarea s-a intensificat în 2014, după anexarea Crimeii, când a avertizat că naționalismul rus reprezintă o amenințare existențială pentru UE. În replică, Rusia i-a dat afară fundația; după scurt timp, conturile OSF au fost sparte de un grup de spionaj cibernetic rus, despre care se crede că are legături cu GRU, agenția de informații militare externe a Rusiei. Pe rețelele de social media au apărut emailuri ale OSF, postate de boți, dezvăluind, de exemplu, că fundația a finanțat un ONG irlandez înainte de referendumul pentru legalizarea avortului – carne de tun pentru criticii care susțineau că fundația încearcă să influențeze alegerile din alte țări.

În Ungaria, Soros a devenit sinonim cu amenințarea imigranților. În toamna lui 2015, un reporter Sky News aflat în Grecia a publicat un raport despre un „ghid turistic deosebit", pe care îl găsise pe plaja din Lesbos, printre vestele de salvare și bărcile gonflabile abandonate. Pliantul, scris în arabă, conținea numere de telefon de la Crucea Roșie și Agenția ONU pentru Refugiați. Imediat a apărut pe YouTube un clip anonim, care suprapunea peste știrea Sky News o voce care susținea, fals, că organizația care distribuia pliantele era finanțată de Soros. Magyar Idők, un ziar popular conectat la Fidesz, a publicat un articol cu titlul: „George Soros momește oamenii cu bogăția lumii albe". OSF a declarat că nimic din poveste nu e adevărat dar, de atunci, membrii Fidesz au comentat zilnic intențiile necurate ale lui Soros.

În 2017, guvernul a organizat un sondaj de opinie despre Soros, notând că „scopul planului lui Soros este să diminueze importanța limbii și culturii țărilor europene, pentru a facilita integrarea imigranților ilegali". Panouri plătite de Fidesz înfățișau un Soros photoshopat să rânjească, luând pe după umeri politicieni ai opoziției, care țineau în mână foarfece de grădinărit și priveau expectativ prin gaura tăiată în gardul de la graniță.

Într-un discurs de comemorare a revoluției de la 1848, în care Ungaria s-a ridicat împotriva Imperiului Austriac, Orbán a spus: „Nu trebuie să ne luptăm cu micile și anemicele partide de opoziție, ci cu o rețea internațională organizată ca un imperiu". Acest imperiu, a mai spus, include „o rețea de ONG-uri finanțate de un speculant internațional, reunite și întruchipate de numele George Soros".

Membrii Fidesz neagă categoric că această campanie împotriva lui Soros ar fi antisemită. Totuși, Orbán a spus odată că „trebuie să luptăm împotriva unui adversar care este diferit de noi. Fețele lor nu sunt vizibile, ci sunt ascunse. Ei nu luptă direct, ci sub acoperire. Nu au onoare, ci sunt lipsiți de principii. Nu sunt naționali, ci internaționali. Nu cred în muncă, ci speculează cu bani. Nu au o patrie, dar simt că toată lumea e a lor".

Nizak mi-a povestit că într-o zi se uita la TV cu fiul său, de șase ani, și la un moment dat a apărut un clip anti-Soros. „I-am spus: «Știi că eu lucrez pentru George Soros?». La care el a sărit: «Nu!»."

Mai puțin de 10% din fondurile OSF sunt dedicate organizațiilor care ajută imigranți și refugiați. L-am întrebat pe Nizak câți refugiați au primit adăpost în Ungaria. „E interesant că mă întrebi asta", mi-a spus. „Noi nu suntem o organizație de sprijin a migranților, ceea ce înseamnă că nu mă pricep." A zâmbit și și-a cerut scuze pentru glumă. „De fapt, noi nu privim migrația ca un fenomen pozitiv sau negativ, doar ca ceva ce se întâmplă și atunci trebuie adresat cumva."

Unii membri Fidesz susțin că Soros ar fi versiunea stângistă a fraților Koch, finanțând organizații care se aliniază viziunii lui politice. Soros a cheltuit mult mai mulți bani, peste tot în lume, decât frații Koch în SUA. „Intră în universul dezbaterilor politice, bun, e bine-venit. Dar atunci să se aștepte la răspunsuri politice", mi-a spus Balázs Hidvéghi, directorul de comunicare al Fidesz. „Dacă intri într-un ring de box, n-ar trebui să te mire că încasezi un pumn."

Parte din campania anti-Soros a guvernului a vizat Universitatea Central Europeană (Central European University, sau CEU), pe care a fondat-o în 1991, ca pe o instituție academică vestică menită să îndrume tranziția regiunii spre democrație. Odată ce Soros a devenit o țintă, guvernul a schimbat legislația de autorizare pentru universitățile străine și a cerut ca școala să fie reacreditată. CEU a încercat să se conformeze, ambasadorul SUA a căutat să negocieze o înțelegere, a existat și lobby din partea ambelor tabere din congresul american. Totuși, universitatea a declarat că este forțată să-și mute activitatea la Viena în ianuarie, deși campusul din Budapesta va rămâne deschis. „În Ungaria, legea este o unealtă a puterii", a declarat Michael Ignatieff, rectorul universității. „Arată ca o lege", mi-a spus, „sună ca o lege, se comportă ca o lege, dar este doar un gest discreționar, arbitrar".

„Cu tot respectul, dar majoritatea acestor ONG-uri sunt practic dedicate unei idei politice", mi-a spus Zoltán Kovács, purtătorul de cuvânt al lui

Orbán. „Problema e că aceste ONG-uri n-au fost niciodată votate. Per total, reprezintă doar voința câtorva sute de oameni, fără un mandat democratic."

De curând, parlamentul Ungariei a adoptat o serie de măsuri privind migrația, inclusiv legea „Stop Soros", prin care se pedepsește asistența oferită mai multor oameni care aplică pentru azil sau reședință. O altă măsură taxează organizațiile care „promovează" sau se angajează în orice fel de „propagandă" pro-migrație. „Pe scurt", mi-a spus Nizak, „modificările legislației înseamnă că orice activitate legată de migrație este ilegală".

Într-o dimineață, am luat un tren spre sud, traversând câmpia întinsă spre Szeged, un oraș universitar cu arhitectură habsburgică veselă. După Tratatul de la Trianon, care a împărțit, după Primul Război Mondial, Imperiul Austro-Ungar, Szeged s-a pomenit la intersecția între Ungaria, România și Serbia. Acum, centrul orașului e la vreo 20 de minute de gardul înalt de nouă metri, din sârmă ghimpată electrificată, întins de-a lungul graniței cu Serbia. Gardul, monitorizat de soldați și drone, e dotat cu senzori de temperatură și difuzoare care emit avertismente drastice, în engleză, arabă și farsi, cum că încercarea de a trece granița este o infracțiune.

Tímea Kovács, avocată specializată în drept penal din Szeged, m-a luat de la gară și împreună ne-am dus la o cafenea cochetă, cu iz austro-ungar. Cu părul vopsit blond, într-un pulover gri, un șal cu modele delicate tot gri și adidași, Kovács mi-a povestit că a început să lucreze de vreo 10 ani cu Comitetul Helsinki din Ungaria, pe cazuri de azil. Pe atunci, „era mai degrabă o chestiune tehnică", mi-a spus Márta Pardavi, de la Comitet – îi interesa doar pe avocații specializați pe drepturile omului. În 2015, Kovács și colegii ei s-au dus în fiecare zi la gară, ca să întâmpine refugiații. „Era o situație complet haotică", mi-a spus Kovács. „Vedeam că poliția și agenții de frontieră nu făceau față." După ce a construit un gard provizoriu, guvernul a decis că, chiar dacă provin dintr-o țară în război, faptul că vin din Serbia, „o țară sigură", îi descalifică de la acordarea azilului.

În ultimele două luni, niciunul dintre clienții lui Kovács nu au primit azil. Conform Comitetului Helsinki din Ungaria, circa 3.400 de oameni au primit dreptul de a depune cererea pentru azil anul trecut, dintre care 106 au obținut statutul de refugiați. Alți 1.110 au primit o oarecare protecție. Chiar și pentru o țară cu doar 10 milioane de locuitori, aceste cifre sunt neglijabile.

Lívia Járóka, parlamentar Fidesz și jumătate romă, este adesea folosită de Fidesz ca dovadă că partidul este preocupat de protecția minorităților. Când am întrebat-o despre politica privind refugiații, Járóka mi-a spus că Ungaria nu vrea să se aleagă cu suburbii ghetoizate, ca banlieue-urile [suburbii segregate] din Franța. În loc să primească mii de refugiați, Ungaria s-a concentrat pe integrarea populației existente. Járóka, doctor în antropologie, mi-a sugerat să merg să văd cu ochii mei aceste eforturi, la centrul pentru refugiați din Debrecen. Acest centru a fost închis însă în 2015.

Solicitările de azil sunt procesate acum în două „zone de tranzit", stabilite de guvern de-a lungul graniței. Lunar, autoritățile permit accesul unui număr de doar 20 de persoane în fiecare zonă. Cei care intră în zonele de tranzit au așteptat, de regulă, în Serbia, și câte un an și jumătate, în tabere improvizate. „Au așteptat degeaba", spune Kovács. „Fiindcă odată ce intră, la ce se pot aștepta?" Kovács nu are voie să intre în aceste zone de tranzit – se întâlnește cu clienții ei în niște containere amenajate în apropiere. Majoritatea cazurilor sunt respinse. Solicitanții pot face apel, dar trebuie să-l scrie chiar ei, în maghiară, în decurs de trei zile. Apoi trebuie să părăsească teritoriul Ungariei.

În 2014, Zana Hanafi, o fată kurdă de 16 ani, tocmai începuse liceul când ISIS a intrat în Kobanî, orașul ei natal din nordul Siriei. Împreună cu familia, a fugit în Turcia. Apoi au auzit că guvernul turc bagă în închisoare kurzii, așa că au plătit niște cărăuși să-i ducă în Norvegia. Pe drum, au trecut în Ungaria, unde au fost arestați și transferați într-o tabără. Deținuții nu erau lăsați să părăsească aceste centre decât dacă sunt de acord să se întoarcă în Serbia. Era poliție peste tot.

Familia Hanafi nu a avut voie să vorbească cu un avocat. În schimb, au primit un translator iranian care vorbea un pic de kurdă. Familia a primit în cele din urmă dreptul să rămână temporar în Ungaria, dar conducerea taberei le-a spus că trebuie să plătească 2.500 de euro de persoană ca să plece. Fiindcă nu mai aveau bani, au fost transferați în altă tabără, unde a trebuit să negocieze pentru niște paturi nepătate cu urină. După 10 zile, li s-a comunicat că tabăra se închide. „Am întrebat unde să mergem", mi-a spus Zana. „Ne-au zis: «Nu știm, dar trebuie să plecați»."

În Budapesta, un ONG a ajutat familia să plătească pentru un apartament temporar. Zana a început să învețe maghiară și să lucreze cu copii refugiați, ca să-i ajute să se adapteze în noul mediu; în paralel, s-a angajat în bucătăria unui restaurant libanez. Frații mai mici au început școala,

unde li se pretindea să învețe în maghiară. Când nu știau să răspundă la întrebări sau să-și facă temele, profesorii se înfuriau. În timpul campaniei electorale din 2014, mi-a spus Zana, sora ei s-a întors acasă plângând – școala afișase un poster mare, pe care scria: „Fără refugiați".

„Îi îndeamnă pe copii să creadă că refugiații sunt răi și periculoși, să nu le placă de oameni din alte locuri", mi-a spus Zana. „La început, voiam să rămânem în Ungaria. Încercam să înțeleg de ce e așa, dar nu reușeam."

Am vorbit cu Zana prin Skype. Era în Bruxelles, la bibliotecă, între cursurile de franceză și olandeză pe care le face ca să poată termina liceul. Purta un hanorac mare, care-i aluneca de pe un umăr, și părul îi era strâns într-un coc. După ce fratele ei a fost bătut de doi bărbați în Ungaria, familia a reușit să economisească destui bani ca să zboare în Belgia, unde au stat câteva luni într-o tabără pentru refugiați. Aici însă statul a încercat să le asigure necesarul – cursuri, acces la bibliotecă și, în cele din urmă, o locuință. Guvernul belgian a aranjat ca Zana să meargă săptămânal la psiholog. „Mi-e frică cel mai tare de acea bătaie în ușă, în miez de noapte, care înseamnă că vom fi deportați în Ungaria", mi-a spus. „Am trecut deja peste multe. Dar asta nu pot să mi-o scot din inimă."

În fiecare vară, Orbán ține un discurs la Băile Tușnad, în inima Ținutului Secuiesc din Transilvania. Orbán îi conferă momentului greutatea unui discurs prezidențial despre starea națiunii. În 2014, a spus că după „marele colaps financiar din Vest" din 2008, lumea s-a trezit într-o nouă realitate, la fel de dramatică precum cea din 1945 sau 1990, doar că acum nimeni nu-și dădea seama. Orbán a criticat liberalismul vestic: această idee, de a putea face orice cât timp nu lezezi libertățile altora, a produs nu dreptate, ci dominația celor puternici asupra celor slabi. „Nația maghiară nu este un simplu grup de indivizi, ci o comunitate care trebuie organizată", a spus. „Și astfel, din acest punct de vedere, noul stat pe care îl construim în Ungaria este unul iliberal, un stat ne-liberal."

Patru ani mai târziu, Orbán și-a rafinat ideea. „Există o alternativă la democrația liberală: se numește democrație creștină", a spus la adunarea din acea vară. „Iar noi trebuie să demonstrăm că elita liberală poate fi înlocuită de o elită creștin-democrată." Orbán a mai oferit niște lămuriri. „Democrația liberală favorizează multiculturalismul, în timp ce democrația creștină pune cultura creștină pe primul loc. Democrația liberală este pro-imigrație, în timp ce cea creștină este anti-imigrație."

Referitor la viitoarele alegeri europene, a spus: „Oportunitatea este aici. În mai, ne vom putea lua la revedere nu doar de la democrația liberală, ci și de la sistemul liberal nedemocratic construit pe această fundație, cât și de la întreaga elită a anilor '68".

Pentru mișcările europene de extremă-dreaptă, chiar și pentru dreapta moderată, discursurile lui Orbán au devenit un soi de manifest. L'Incorrect, o revistă franceză înființată de un grup de tineri intelectuali asociați cu Marion Maréchal, celebra nepoată a lui Marine Le Pen, și-a dedicat un număr recent „Soarelui ce răsare din Est" – incluzând o investigație amplă a Ungariei lui Orbán, cu laude pentru felul în care „a reinventat creștin-democrația". Membri ai grupului au fost în Ungaria, să ia lecții de la Fidesz. O cunoștință de-ale mele, fost asistent parlamentar pentru Frontul Național, mi-a spus că ideile lui Orbán promit să readucă sensul politicilor publice – „un pic de eternitate, în viața de zi cu zi".

În septembrie 2017, la câteva luni după ce a fost ales, președintele Macron a ținut un discurs la Sorbona, acuzând partidele naționaliste din toată Europa că „mint oamenii" și propunând un plan pentru „suveranitatea europeană", în care statele să creeze noi agenții și oportunități de cooperare. Pentru naționaliști, discursul a fost o declarație de război. „A expus o viziune foarte succintă", mi-a spus Steve Bannon. „Și asta e ce vor ei să oprească", a adăugat, referindu-se la Orbán și alți lideri. „Ei cred că țările lor vor fi tratate ca niște unități administrative. Nu vor să devină Carolina de Sud și Carolina de Nord. Vor să fie Ungaria, Cehia, Austria." La mijlocul lui noiembrie, mișcarea „vestelor galbene", o mobilizare cvasi-insurgentă, omogenă politic, a cetățenilor francezi care cereau salarii, servicii publice mai bune și un sistem de taxe mai just social și simbolic, a amenințat serios planurile lui Macron. „Macron e exemplul perfect că acum valul e de partea populiștilor", a spus Bannon. „Iar birocrații din Bruxelles, în loc să fie deschiși și concilianți, au pus piciorul în prag. Așa că bătălia se va da la urne."

În discursul său din 2014, Orbán a încheiat pe un ton umil și totodată sfidător. „Ce trebuie să vă spun despre viitor ar putea să sune prea modest, venind de la cineva într-o poziție atât de înaltă. Dar esența viitorului este că orice e posibil. Și e greu să definești acest orice."

Articol publicat în revista americană The New Yorker, ediția din 14 ianuarie 2019. Tradus și republicat cu acordul revistei și al autoarei.

Mai verde dincolo de graniță

Mihai și Lulu au protestat, au rezistat, iar de câteva luni s-au mutat la Praga. Așa o să arate oare viața tinerilor din România de acum încolo?

Fotografii și text de Octav Ganea

La început de 2018, la scurt timp după ce am aflat cifrele migrației din anul anterior, am început să documentez poveștile celor care părăsesc România. Un studiu ONU din 2017 spunea că peste 3,5 milioane de români locuiesc în străinătate și că țara are una dintre cele mai accelerate tendințe de plecare. Am realizat că acest proces galopant va avea un impact asupra declinului demografic al țării.
Până acum, am urmărit trei astfel de plecări și simt că vor mai fi ocazii. Poate cel mai șocant a fost că, în perioada în care îmi căutam poveștile, mai mult de jumătate dintre cei pe care i-am întrebat dacă știu alți oameni care emigrează mi-au spus că fie au rude plecate, fie știu oameni care vor să plece, fie ei înșiși își făceau deja planuri de plecare.
Un exemplu sunt Mihai Trandafir și Raluca (Lulu) Dumitru din București, care sunt împreună de opt ani și s-au căsătorit în 2018. Mihai, în vârstă de 35 de ani, e programator IT, iar Lulu, cu șapte ani mai mică decât el, e fotograf și bijutier.

Din 2012 până anul trecut au participat la toate protestele majore din România, de la cele pentru Roșia Montană, până la cel după incendiul din Colectiv și cel împotriva OUG 13. Au început să vorbească despre mutare în același timp în care s-au decis să se căsătorească, pentru că au realizat că devin din ce în ce mai irascibili și că societatea românească li se pare incorigibilă.
„Vreau un loc unde să nu simt nevoia să deschid la fiecare 15 minute HotNews să văd dacă nu au dat ăștia o ordonanță sau ceva", spunea Mihai înainte de plecare.
Au ales Praga, un oraș în care nu mai călcaseră, după ce au studiat piața muncii, nivelul de trai și deschiderea spre nou a cehilor. Și-au împachetat viața în două săptămâni, și-au urcat cele patru pisici în mașină și, în aprilie 2018, au pornit spre noua lor casă. Astăzi, Lulu spune că se aștepta să fie greu, însă e mai bine ca acasă. Preferă să-și vadă prietenii apropiați în vacanțe prin Europa.

Mihai și Lulu au călătorit pe bicicletă prin toată România, însă acum se bucură la gândul că se vor întoarce doar ca turiști.

Mihai și Lulu și-au împachetat viața în două săptămâni, înainte de a porni cu mașina spre Cehia.

Mihai: „Vreau un loc unde să știu sigur că ajung acasă seara și nu trebuie să ies iar în stradă”.

Mihai și Lulu locuiau în Crângași, într-un apartament de trei camere, cu cele patru pisici.

La ultima cină cu familia din România, Mihai le-a spus că vrea să locuiască într-o țară care face mai multe pentru toți locuitorii săi din banii pe care îi ia de la ei.

Cele patru pisici ale cuplului, Iosif Visarionovici Stalin, Mîța Hari, Oana Europeană și Geyger (Gigi pentru prieteni), și-au urmat stăpânii în Cehia.

Lulu, fotograf și bijutier, spune că au devenit amândoi din ce în ce mai irascibili după protestele din februarie 2017.

Logodna lor a coincis cu planurile de emigrare, iar nunta au făcut-o cu puțin timp înainte de plecare.

În ultima lui zi de muncă în România, Mihai le-a dus colegilor brioșe făcute de el și Lulu.

Mihai spune că a decis să plece nu din cauza politicii, ci din cauza societății, pe care o consideră incorigibilă.

Banii au fost și ei un criteriu, dar nu unul principal. „Scopul meu nu e să mă duc acolo unde câștig eu bine, ci unde toată lumea câștigă OK”, spune Mihai.

Mihai și Lulu și-au invitat prietenii la o petrecere de rămas-bun, în martie 2018.

Mihai e programator și a luat parte la toate protestele majore din România, din 2012 încoace.

O firmă de curierat a preluat cele 19 cutii în care cei doi și-au strâns majoritatea lucrurilor.
Hainele pe două săptămâni, trei biciclete, patru pisici și cele necesare pentru făcut cafea au călătorit cu ei, în mașină.

În dimineața plecării, trei prietene au venit pentru a îi ajuta să care bagajele și să își ia rămas-bun.

Adunați în bucătărie, Mihai, Lulu și prietenele lor au băut o ultimă cafea împreună în România.

După ce ultimele bagaje au fost încărcate în mașină, Mihai a făcut o poză în lift cu prietenele lor.

Vechiul lor apartament găzduiește acum familia proaspăt extinsă a fratelui lui Mihai.

Prietenele le-au urat în dimineaţa plecării să nu fie nevoiţi să se întoarcă.

Mihai și Lulu abia așteaptă să-și revadă prietenii. În vacanțe prin Europa.

Mamizza a pornit ca un proiect comun al echipelor Camionetta (experți în pizza) și Kane (un restaurant care crede în ingrediente locale și în gastronomie ca experiență). Împreună ne-am propus să arătăm publicului bucureștean pizza napoletană autentică. Rețeta de bază a presupus un design de identitate și un spațiu care să aducă la viață spiritul contemporan al orașului Napoli; colaborarea cu o serie de cooperative din zona de sud a Italiei care ne furnizează cele mai bune ingrediente din regiune; o echipă foarte pasionată și dedicată în locație; și o preocupare constantă pentru a îmbunătăți experiența din jurul pizzei. Caută-ne pe Facebook: Mamizza.

30 LEI

19003>

5 948490 840018

De la idee la propriul loc pe copertă e drum lung. Când vine vorba de visuri, nu există scurtături. **#NoShortcuts** este campania prin care **FAN Courier** promovează startup-urile curajoase și micile organizații cu planuri mari. Alături de **DoR**, le documentăm poveștile și te invităm în culise.

FAN courier